

**T.C.
KADIR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI**

**KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ÇOK ULUSLU
ŞİRKETLER VE POLİTİK RİSK**

Yüksek Lisans Tezi

CENK ECEVİT

**Danışmanlar : Prof. Dr. Mesut Hakkı ÇAŞIN
Yard. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER**

İstanbul, 2008

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyad	: Cenk ECEVİT
Anabilim Dalı	: Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN Yard. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans – Haziran 2008
Anahtar Kelimeler	: Küreselleşme, Çok Uluslu Şirketler, Politik Risk

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER VE POLİTİK RİSK

ÖZET

Kökleri tarihe dayanan ve güncel olarak Sanayi Devrimi 'nden bugüne tartışılmakta olan küreselleşme, toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal yapılarına ciddi etkiler getirmekte, kimilerince yeni bir siyasi akım olarak da adlandırılmaktadır.

Küreselleşme kavramının farklı aktörleri olmakla birlikte özellikle ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri açısından Çok Uluslu Şirketler ilk sıralarda gelmektedir. Farklı alanlarda farklı ülkelerde yatırımlar yapan Çok Uluslu Şirketler, ilgili yatırımlarından önce ve yatırım süresince karşı karşıya kaldıkları risklere karşın gerekli risk analizlerini yapmakta ve önlemlerini almaktadırlar.

Bu çalışma ile küreselleşme kavramı, Çok Uluslu Şirketler ile risk ve politik risk kavramları anlatılmaya çalışılmıştır. Küreselleşmenin dünyaya etkileri, Çok Uluslu Şirketler 'in tarihi süreci, gelişimleri neticesinde risk ile politik risk kavramları incelenmiştir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Cenk ECEVİT
Field : International Relations and Globalization
Supervisor : Prof. Dr. Mesut Hakkı CAŞIN
Yard. Doç. Dr. Uğur ÖZGÖKER
Degree Awarded and Date : Master – June 2008
Keywords : Globalization, Multi National Companies, Political Risks

POLITICAL RISKS AND MULTINATIONAL COMPANIES IN THE GLOBALIZATION ERA

ABSTRACT

Globalization, its roots stems from history and it has been debated since the Industrial Revolution, has been bringing about some serious effects to the social, political, and economic formation of social groups and has been indicated as “a new political movement” by some people.

Besides having different kinds of players Multinational Companies comes to mind first for its social-cultural and economical effects. As they have investments in different areas and different countries, at the same time they take precautions and make the right risk analyses during pre-investment and after investment periods.

With this study I tried to explain Globalization as a concept, Multinational Companies and risk and the concept of political risk. Effects of Globalization on the World, historical period of Multinational Companies, and as as result of this period, concepts of risk and the political risk have been examined.

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ.....	v
HARİTALAR LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ	

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE İLİŞKİN TARİHSEL SÜREÇ VE KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI, PERSPEKTİFLERİ KÜRESELLEŞMENİN TARİHİ SÜRECİ.....	2
a) Küreselleşme Tanımı ve Kavramı.....	2
b) Küreselleşmenin Perspektifleri.....	9
b-1) Siyasi Küreselleşme.....	9
b-2) Sosyo-Kültürel Küreselleşme.....	10
b-3) Ekonomik Küreselleşme.....	14
c) Küreselleşmenin Tarihi Süreci.....	19
d) Küreselleşmede Fırsat, Risk ve Tehditler.....	25
e) Küreselleşmeyi Etkileyen Unsurlar.....	35
2. KÜRESELLEŞME SONUCU ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN TARİHİ SÜRECİ, KAVRAM VE TANIMLAR.....	38
a) Çok Uluslu Şirket Kavramı.....	38
b) Çok Uluslu Şirketlerin Tarihi Süreci.....	48
c) Çok Uluslu Şirketlerin Etkileri.....	51
3. RİSK VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMI.....	57

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIMLARI VE RİSK YÖNETİMİ

1. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIM UNSURLARI.....	61
2. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN RİSK YÖNETİMİ.....	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK RİSK VE YÖNETİMİ

1. POLİTİK RİSK KAVRAMI.....	80
2. POLİTİK RİSK ÇEŞİTLERİ.....	83
3. POLİTİK RİSK SİGORTASI.....	86
4. POLİTİK RİSK SİGORTASI ÖRNEKLERİ VE UYGULAMALARI.....	92
5. POLİTİK RİSK SONUÇLARI.....	93
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME.....	101
KAYNAKÇA.....	103

TABLolar LİSTESİ

Tablo – 1 Dünyada Global Rekabet Sıralaması ve Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü Açısından Dünyadaki Yeri (2007).....	8
Tablo – 2 Küreselleşme ve Toplumsal Gerilim.....	13
Tablo – 3 Küresel İhracat (Cari Kur Üzerinden % Pay, 56 Ülke).....	16
Tablo – 4 Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Sınıflandırılması.....	18
Tablo – 5 Beş bölgeye ve bu bölgelerden yapılan dünya çapında kıtalararası ticaretin düzeyinin önceki yüzyıllara ilişkili olarak karşılaştırılması.....	20
Tablo – 6 Küreselleşme Süreci Tablosu.....	25
Tablo – 7 Küreselleşmenin Dünyadaki Eşitsizlik Üzerindeki Etkisinin Özeti.....	30
Tablo – 8 Türkiye 'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarlarının Gelişim Seyri ve Dünyadaki Payı.....	33
Tablo – 9 Türkiye 'ye Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	33
Tablo – 10 2005 Yılı İtibariyle ÇUŞ – Ulus Devlet Karşılaştırması.....	43
Tablo – 11 Dünyanın En Büyük 25 Şirketi.....	44
Tablo – 12 Dünya Ticaretine Hakim Olan Ülkeler ve Payları.....	46
Tablo – 13 Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi.....	49
Tablo – 14 ÇUŞ 'lerin Olumlu ve Olumsuz Katkıları.....	52
Tablo – 15 Şirket Riskleri.....	58
Tablo – 16 Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri ve Çokuluslu Şirketler....	61
Tablo – 17 Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Etkenleri ve Faktörler.....	69
Tablo – 18 Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ükelere Göre Sayısal Dağılımı.....	70
Tablo – 19 Türkiye 'de Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayısının Ükelere Dağılımı....	71

Tablo – 20 Türkiye ‘de Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Şirket Sayısı.....	72
Tablo – 21 Fitch Derecelendirme Şirketinin 05.2008 İtibariyle Ülke Değerleme Örneği.....	76
Tablo – 22 ‘Euler Hermes’ Sigorta Şirketinin 05.2008 İtibariyle Ülke Değerleme Örneği.....	77
Tablo – 23 Şirkete Özel ve Ülkeye Özel Politik Risk Çeşitleri.....	85
Tablo – 24 İhracat Kredi ve/veya Garanti Kurumları (Sanayileşmiş Ülkeler).....	86
Tablo – 25 İhracat Kredi ve/veya Garanti Kurumları (Gelişmekte Olan Ülkeler).....	87
Tablo – 26 Politik Risk Sonuçları.....	94

HARİTALAR

Harita – 1 Bölgesel Ekonomik Örgütler.....	19
Harita – 2 Çok Uluslu Şirketlerin Kaynağı Ülkeler ve Pazarları.....	46
Harita – 3 Euromoney Dergisi 1999 Ülke Risk Haritası.....	95

KISALTMALAR

IMF	:	Uluslararası Para Fonu
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
WB	:	Dünya Bankası
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü
ÇUŞ	:	Çok Uluslu Şirket
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
AB	:	Avrupa Birliği
G7	:	Gelişmiş Yedi Ülke (ABD, Almanya, Fransa, Kanada, İtalya, İngiltere, Japonya)
CDO	:	Borçlar İştiraki – Mortgage Bonoları
OPEC	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı
ILO	:	Uluslararası İş (Çalışma) Örgütü
CIA	:	Amerikan Merkezi Haberalma Teşkilatı
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
GATT	:	Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması
BM	:	Birleşmiş Milletler
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
UNCTAD	:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
NAFTA	:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
YASED	:	Yabancı Sermaye Demeği
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla

GİRİŞ

1991 'de Sovyetler Birliği 'nin dağılması ve Soğuk Savaş 'ın sona ermesi ile birlikte dünya, özellikle ekonomik anlamda hızlı bir entegrasyon sürecine girmiştir. Küreselleşme olgusunun ivme kazanması sonucu tüm dünya tek bir pazar haline gelmiş ve hemen hemen tüm aktörler pazar mekanizmasının içinde girmiştir. Ekonomik güç mücadelesi üzerine kurulu bu yeni dünya düzeninde ekonomik güç askeri gücün yerini almaya başlamış, ekonomik güvenlik askeri güvenlik kadar önemli kabul edilir olmuştur.

Çok Uluslu şirketler 'in başrolü oynadığı bu düzende ekonomik güvenlik unsurlarının başında Politik Risk kavramı gelmektedir. Bir ülkeye doğrudan yatırım yapan, ortaklık yapan veya başka herhangi bir şekilde deniz aşırı yatırımlarda bulunan Çok Uluslu şirketler, bu pazarlara girmeden önce yaptıkları fizibilite çalışmaları ile birlikte politik riskleri de gündemlerinde tutmakta, gerekli risk devir metotlarını devreye almaktadır.

Bu çalışmada Çok Uluslu şirketlerin ortaya çıkışı, küreselleşme kavramı, tarihi süreci, ile birlikte Çok Uluslu şirketlerin risk yönetimi ve Politik Risk kavramları ortaya konmaya çalışılmıştır.

İncelememizin birinci bölümünde Çok Uluslu şirketlere ilişkin tarihi süreç ve kavramsal yaklaşım incelenmiştir. Uluslararası ilişkiler kapsamında küreselleşme ile ilgili teorik kalıplar analiz edilmiş, küreselleşen dünya ekonomik düzeni ve bu düzenin etkileri tartışılmıştır. Küreselleşmenin perspektifleri incelenmiştir.

İkinci bölümde Çok Uluslu şirketlerin yatırımları ve risk yönetimi kavramı incelenmiş, yatırımlarında aradıkları faktörler ile sunulan şartlar tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde politik risk kavramı incelenmiş, politik risk yönetimi, çeşitleri, devir yöntemleri ile birlikte analizi ortaya konmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERE İLİŞKİN TARİHSEL SÜREÇ VE KAVRAMSAL YAKLAŞIM

1. KÜRESELLEŞME KAVRAMI, PERSPEKTİFLERİ VE KÜRESELLEŞMENİN TARİHİ SÜRECİ

A) Küreselleşme Tanımı ve Kavramı

Küreselleşme kavramı ile ilgili olarak farklı kaynaklarda farklı tanımlar bulunması, konunun pozitif yönlerinden çok negatif yönleri ile eleştirilmesi sebebi ile öncelikle teorik kalıpları ile küreselleşme tanımı yapılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Yine küreselleşme olgusu incelenirken insan medeniyetle paralel bir süreç takip eder, bu itibarla meselenin anlaşılması için tarihi sürecin de analiz edilmesi gerektiği varsayılmaktadır. Bu noktadan hareketle özellikle küreselleşme sürecine etki eden kırılma noktaları da analiz edilmiştir.

Tarihi insanlar yapar, ama kendi seçtikleri koşullar altında değil. Marx bu saptamasında bize şu ikazda bulunuyor : Tarihsel gelişmeler ve değişimler aktörlerin (devletlerin, siyasal seçkinlerin, liderlerin) kararları temelinde oluşur, ama bu kararlar aktörlerin seçmedikleri ama içinde yaşadıkları sistemden bağımsızdır değildir.¹

Küreselleşme hiç kuşkusuz günümüzün en popüler kavramlarından biridir. Gerek bilimsel-akademik, gerekse siyasal-bürokratik düzlemlerde çeşitli vesilelerle kendisine en çok atıf yapılan, en sık anılan kavramların başında küreselleşme gelmektedir.

Marx 'ın tarif ettiği 'sistem' günümüzde tam anlamı ile küreselleşmeyi göstermektedir. Bununla birlikte küreselleşmenin, çok hacimli ve çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle kavram üzerine geliştirilen tanımlar, genellikle körlerin fil tanımları gibidir.²

Amerikan Ulusal Savunma Üniversitesi küreselleşmeyi "malların, hizmetlerin, paranın, teknolojinin, fikirlerin, enformasyonun, kültürün ve halkların hızlı ve sürekli biçimde sınır ötesine akışı" biçiminde tanımlarken, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu

¹ E.Fuat KEYMAN; Değişen Dünya Değişen Türkiye; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; İstanbul; 2005; S.57

² Gökhan KOÇER; Uluslararası İlişkiler Dergisi; Ankara; Güz 2004; S.105

“sadece ekonomik olmayan, sosyal, siyasal, çevresel, kültürel ve hukuksal boyutları da olan bir süreç” olarak tanımlamaktadır.³

Küreselleşme ya da Globalleşme, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda yerleşmiş yargıların ve kurumsal yapıların ülkelerin sınırlarını aşarak dünyaya yayılması ve böyle bir boyutta kabul görerek ilgili alanlarda tüm dünyaca benimsenen normların ortaya çıkma süreci olarak tanımlanabilir. Globalleşme, globalizasyon ya da uluslararasılaşma olarak da ifade edilen küreselleşme kavramı, ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasal sınırların etkisini kaybettiği, mal-hizmet ve insan trafiğinin daha hareketli hale geldiği, herkesin birbirinin ne yaptığından haberdar olduğu bir ortamı betimlemektedir.

Bu bakımdan küreselleşme kavramı; belli fikirlerin, görüşlerin, pratiklerin, olayların, teknolojilerin ve kurumların, küresel ölçekte bulunur hale gelmesini veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin, ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği bir dünya algılamasını ifade etmektedir.

Küreselleşme, sınırlar yerine pazarları ve üretim alanlarını önde tutan, bilgi, sermaye, mal ve hizmetlerin sınır tanımadan dünyamızın her tarafına belirli kurallara bağlı olarak sıkıntısız bir şekilde dağılabildiği bir süreçtir. Küreselleşme, serbest piyasa ekonomisine dayalı, devletçiliği ortadan kaldıran, hür teşebbüsün egemen olduğu bir düzendir⁴

Küreselleşme; teknoloji, haberleşme ve ulaşım alanında hızlı gelişmenin verdiği ivme sonucunda, uluslararası ticaretin yaygınlaşması, emek ve sermaye hareketlerinin artması, ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi ile ülkelerin ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel açıdan birbirleri ile daha güçlü etkileşime girmeleri ve birbirlerine yakınlaşmaları olarak da tanımlanabilir.

Küreselleşme; kumanda ekonomisinin küçülmesi, devletin sosyal ve ekonomik işlevlerinden vazgeçmesi, bunun yanında pazarın dünya ölçeğinde büyümesi ve ulusal sınırların dışına çıkması, dünyanın tek pazar haline gelmesi şeklinde de nitelendirilmektedir.⁵

Uluslararası İlişkiler Sözlüğü ‘küreselleşme’ kavramına şu şekilde bir tanımlama getirmektedir⁶ : Küreselleşme (globalization); Ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemler çatışma halinde olmalarına rağmen farklı küresel topluluklar her zamankinden daha fazla

³ Onur ÖYMEN; Geleceği Yakalamak : Türkiye ‘de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu; Remzi Kitabevi, İstanbul; 2000; S. 26-27

⁴ Üzeyir GARIH, Globalleşme Sürecinde Türkiye; Hayat Yayıncılık; İstanbul; 2007; S.40-41

⁵ Gencay ŞAYLAN; "Küreselleşmenin Gelişimi", Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme; İmge Kitabevi; Ankara; 1997; S.9

⁶Uluslar arası İlişkiler Portalı : <http://www.uiportal.net/uipsozluk/k.html>

karşılıklı bağımlılığa maruz kalmışlardır. Çünkü tüketicilerin gereksinimleri ve tercihleri dünya çapında küreselleşmiştir. Küreselleşme stratejisinde, uzun dönemli anlaşmalardan çok birleşmeler oluşturma ve bunları teşvik etme esastır. Ayrıca küresel bağlantılar, yurtseverlik, milliyetçilik ya da bireysellikten çok "değer" unsuruna dayanmaktadır.

Küreselleşme; yalnızca dilbilimi olarak ele alındığında, dünyanın bütünleşmesi, pazarları, kültürleri ve siyasal sistemleri ile tek vücut olması anlamına gelmektedir. Bunu belki de insanlığın gelişim süreci ve ilerlemesi içinde gelebileceği en üst entelektüel seviye, en yüksek sosyo-kültürel birikim olarak alabiliriz. Şöyle ki insan bu birleşme, bütünleşme sürecini başlatmaya çalışmakla artık dünya içerisinde bir çok parça halinde yaşamaktansa, evren içinde tek bir dünya olarak var olmayı seçmektedir. Buna karşılık küreselleşme sürecini emperyalizme, güçlünün tartışmasız güçsüzü ezdiği bir yapılanmaya, monotonluğa ve kültür yozlaşmasına çevirmek oldukça kolaydır.

Küreselleşme olgusu bazı değerlendirmelerde emperyalizmin bir sonucu veya hedefi olarak da görülmektedir. Bu anlayış içerisinde olanların dayanaklarından biri Lenin 'in emperyalizm aşamasının beş temel özelliği düşüncesidir. Bunlar;⁷

1- Üretim ve sermayede görülen yoğunlaşma yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki, ekonomik yaşamda kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır.

Günümüzde : Küreselleşmede başrol oyuncularını çok uluslu şirketlerin sektörel bazda paylaşımları

2- Banka sermayesi sinai sermaye ile kaynaşmış ve bu mali sermaye (finans kapital) temeli üzerinde bir mali oligarşi yaratılmıştır.

Günümüzde : Çok uluslu banka, sigorta şirketleri ve diğer finans kurumları ile sermaye şirketlerinin uluslararası yatırımları

3- Sermaye ihracı meta ihracından ayrı olarak, özel bir önem kazanmıştır.

Günümüzde : Global fonların ülkeler arasında serbest hareketlerle karlı borsalara/devlet tahvillerine/diğer faiz sistemlerine yatırım yapmaları

4- Dünyayı aralarında bölüşen uluslararası tekelleri kurulmuştur.

Günümüzde : Tröst ve tekel oluşturmuş yabancı sermayelerin paylaşımları

5- En büyük kapitalist güçlerce dünyanın toprak bakımından bölüşülmesi tamamlanmıştır.

Günümüzde : Küresel şirketlerin ülke politikalarını karlı ve potansiyel pazar ülkelere baskı/fırsat unsuru olarak kullanmaları

Küreselleşme, modern Batı değerlerinin diğer dünya ülkeleri tarafından paylaşılması olarak değerlendirilirken emperyalizmin modern anlayışı yaklaşımı da hakimdir.

⁷ Vladimir LENİN, Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Çev.C.Süreyya; Sol Yayınları; Ankara;1978; S.107-108

Marx ve Engels 'in 'Sermaye ne siyasal ne de sosyal sınırlar ister'⁸ görüşü günümüz küreselleşme tanımına uyan kavramlardandır.

Küresel üretim sistemleri, Batılı kültürel değerler, ulusal ve uluslararası ölçekte 'serbest pazar ekonomisi' ve liberal devlet anlayışı içinde 'sermaye' birinci dereceden etkili olarak küreselleşme kavramını oluşturmaktadır.

Küreselleşme ister olumlu isterse olumsuz isterse de marjinal bir hareket olarak görülsün, iyi veya kötü işlediği de düşünülebilir. Ancak şu bir gerçek ki küreselleşme kavramı onu destekleyenler ve karşı koyanlar arasında sürekli bir tartışma konusu olarak varlığını sürdürecektir gibi gözükmektedir.⁹

Küreselleşme, insanlar, üretimler, hizmetler, sermaye ve fikirlerin gittikçe yükselen derecede uluslararası sınırlar ötesine doğru kayışını ifade etmektedir.

Küreselleşmede ulusal ticaretin yerini uluslararası ticaret almaktadır. Ulusal pazar uluslararası pazara dönüşmekte, ulusal rekabet, dar sahasını uluslararası rekabetin geniş alanına ve acımasız rekabet kurallarına terk etmektedir.¹⁰

Her türlü soyut ve somut değerın dünya sathında kolayca yayılabilmesi, küreselleşmenin yatay genişlemesi olarak tarif edilmektedir. Bu, sermaye, mal ve emeğin dünyanın herhangi bir yerine kolayca transfer edilebilmesi anlamını taşıdığı kadar, kültürlerin, geleneklerin, inanç sistemlerinin ve alışkanlıkların coğrafi sınır tanımaksızın yaygınlaşması olarak da tanımlanabilmektedir. Bir başka deyişle benzer alışkanlıklara, kültürel ve moral değerlere, tüketim davranışlarına sahip bir uluslararası toplumun ortaya çıkışı ile birlikte 'küresel köy' ün sakinleri de yeni kimliklerini edinmekte ve giderek daha fazla birbirleriyle benzeşmektedir.¹¹

Küreselleşmenin amacı biri tüketiciye yani milliyeti ne olursa olsun tüm halklara malların veya hizmetlerin en iyilerini, en kaliteliğini en ucuz fiyata verebilmektir.¹²

Küreselleşmenin bu doğrultuda ana hedefi ve felsefesi ise, evrensel düzeyde serbest pazar ekonomisine geçiş, bütün ülkelerin dünya pazarlarıyla bütünleşmesi ve mal-hizmet, sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesiyle küreselleşmenin gerçekleştirilmesidir.

13

⁸ Iain WATSON; Rethinking The Politics Of Globalization; Ashgate Publishing Limited; London; İngiltere; 2002; S.24

⁹ Simon JEFFRY; 'What is globalization?', The Observer gazetesini makalesi, 31.10.2002, Manchester, İngiltere

¹⁰ Üzeyir GARIH, a.g.e. S.19

¹¹ Deniz Ülke ARIBOĞAN; Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi; Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları; İstanbul; 2007; S.306

¹² Üzeyir GARIH; a.g.e. S.20

¹³ Gülten KAZGAN; Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen; Altın Yayınları; İstanbul; 1997; S.70

Bu hedef için ülkelerin uyum sürecinde kurumlarını, hukuk sistemlerini ve ekonomik yapılarını küreselleşmenin gelişmesine olanak tanıyan bir şekilde yeniden organize etmeleri gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Küreselleşmenin uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenip, ulusal devletlere empoze edilen kuralları, büyük ölçüde “süper güçler” in ve onların yönetimindeki IMF, WB ve WTO gibi uluslararası kuruluşların isteği ve emirleri sonucu ortaya çıkmakta ve bütün bu düzenlemeler “Liberal Ekonomi Düzeni” olarak tanıtılmaktadır. Bu kurallara literatürde “Washington Uzlaşması” (Washington Consensus) adı verilmektedir.

Her hangi bir ülke, örneğin IMF 'den veya yabancı bir finans kurumundan ödünç para almak için başvurduğunda karşısına Washington Uzlaşması veya bir başka isimle “IMF Koşulları” konulmakta ve ulusal ekonominin yönetiminde bu kuralları uygulaması istenmektedir.¹⁴

Washington Uzlaşması'nın ve IMF koşulları 'nın temel kurallarını şöylece özetleyebiliriz:

1. Devlet bütçesi denk olacak veya açık varsa hızla kapatılacaktır.
2. Mali yardımlar kaldırılacak, devlet harcamalarında öncelik eğitim, sağlık ve alt yapı yatırımlarına verilecektir.
3. Faiz oranları, reel faiz oranının pozitif olmasını sağlayacak şekilde belirlenecektir.
4. Döviz kurlarının belirlenmesi, döviz piyasasının işleyişine bırakılacaktır.
5. Gümrük vergileri en aza indirilecektir.
6. Yabancı sermaye teşvik edilecektir.
7. Devletin sahip olduğu şirketler özelleştirilecektir.
8. Devlet yönetimi yolsuzluktan arındırılacak, bürokratik kurallar kaldırılacaktır.
9. Özel mülkiyet hakkı korunacaktır.

---

¹⁴ Prof.Dr.Vural F. SAVAŞ; Uluslar arası Politika Konferansları; Yeditepe Üni. Yayınları; İstanbul; 2006; S. 26-27

Tüm dünyada politika yapıcılar için küresel pazarlara açılmanın çekici yönü, klasik iktisat teorisinin basit ama güçlü bir vaadine dayanmaktadır; uluslararası ekonomik entegrasyon ekonomik performansı geliştirecektir.¹⁵

Dolayısı ile küreselleşme olgusuna hazır, sistem ve politikalarını bu olguya göre revize etmiş ve açılım içerisinde olan ülkelerin küreselleşmeden elde edeceği faydaların diğerlerine göre çok daha fazla olacağını beklemek gerekir. Ancak bu açılım ve gelişimlerin ülkelerin kendi piyasalarını rekabete açmaları ve yerel üreticileri zor durumda bırakmaktan çok diğer ülke üreticileriyle yerinde rekabet koşulları oluşturması 'küreselleşme' adı verilen piyasa koşullarının kendi ülkesi için avantaj sağlayacak hale getirilmesi aşikardır. Bu doğrultuda ülkelerin ithalat ve ihtiyaç oranlarını düşürmesi, ihracat ve üretim oranlarını yükseltmesi gerekmektedir.

Küreselleşme, bir yandan dünya ekonomisinin gelişimi bakımından önemli fırsatlar yaratırken, diğer yandan da ülkeler arasındaki rekabeti şekillendirmektedir. Bu bağlamda yeni ekonomik düzenin en önemli unsuru pazar ekonomisi ve beraberinde getirdiği rekabet olgusu olmaktadır. Temel öğretisi evrensel düzeyde pazar ekonomisine geçiş olan 'yeni ekonomik düzen' rekabeti adeta ilahlaştırmakta ve her şeyi rekabeti arttırmak için düzenlemektedir.¹⁶

Yeni ekonomik düzende, bir ülkenin küresel hiyerarşideki yeri, o ülkenin dünya pazarlarındaki rekabet etme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır. Ulusal ve küresel boyutta rekabetin belirleyici olduğu bu ekonomik düzende, devletin rekabeti düzenleyici faaliyetleri piyasaların rekabet şartlarına uygun biçimde çalışması, böylelikle özel çıkarlarla toplumsal yarar arasındaki hassas dengenin kurulması, ile bunlara ek olarak ulusal düzenlemelerle uluslararası düzenlemeler arasındaki uyumun sağlanması giderek önem kazanan konular olacaktır.¹⁷

Küreselleşmenin dünya ekonomisi üzerindeki en önemli etkilerinden biri rekabetin küresel düzeye taşınmasıdır. İşletmeler artık sadece ülkelerindeki rakipleriyle değil, aynı zamanda başka ülkelerdeki işletmelerle de rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bu durum, işletmelere maliyetlerini küresel rakiplerinin altına düşürme ve stratejilerini küresel düzeyde planlama zorunluluğunu getirmektedir. Günümüzde dünyanın çeşitli bölgelerinde veya hemen hemen her ülkesinde faaliyet gösteren işletmelerinde büyük artış olmasında küreselleşmenin doğrudan etkisi vardır.¹⁸

---

¹⁵ Dani RODRICK; Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler; Sabah Yayınları; İstanbul; 2000; S.118

¹⁶ Gülten KAZGAN; a.g.e. S.70-71

¹⁷ Hasan SABİR; Küreselleşen Pazar Ekonomileri ve Rekabet Politikaları; Derin Yayınları; İstanbul; 2007; S.43

¹⁸ Esin Can MUTLU; Uluslararası İşletmecilik; Beta Yayınları; İstanbul; 1999, S.4

Üzeyir Garih 'in küreselleşmede rekabet hakkında görüşü konuyu çok açık ifade etmektedir : Türkiye 'nin Avrupa Birliği için ürettiği mal ve hizmetler için iyi bir pazar olabilmesi, ülkemizin gerçek anlamda üretici olmasına ve üreteceği mal ve hizmetlerin Avrupa Birliği ülkelerinin ürettiklerinin tamamlayıcı niteliğinde olmasına bağlıdır. Rekabet edebilme 2000 'li yıllarda en gerekli öge olacaktır. ¹⁹

Küreselleşme, beraberinde farklılaşmayı da getirirken bu "farklı" ürünlerin rekabet gücüne yansımalarında fiyat ve kalite ön plandadır. Bu rekabeti doğuran en önemli iki değişken ürün çeşitliliği ve kapasitedir. Küreselleşmeyle ürünlerin dünya üzerindeki hareketliliğinin artması, ulaşım maliyetlerinin düşmesi, bütün ülkeleri rekabet ortamına dahil eden önemli faktörlerdir.

Rekabet ve rekabet hukuku kavramı yatırımcı ÇUŞ 'ler açısından büyük önem arz etmekte olup tüm firmalara adil ve eşit bir şekilde muamele edilmesinin ve hükümet – iş dünyası ilişkilerinde hesap verebilirlik ve şeffaflık bulunmasını sağlamaktadır. ²⁰

Dünya Ekonomik Forumu isimli kuruluşun 2007 yılı için hazırlamış olduğu Global Rekabet Raporu'nda ülkeler "rekabet edilebilirlik" yönünden sıralamaya tabi tutulmuşlardır.

Tablo – 1 Dünyada Global Rekabet Sıralaması ve Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü Açısından Dünyadaki Yeri (2007)

	2007 REKABETÇİLİK PUANI	SIRALAMADAKİ YERİ
ABD	100,000	1
Çin Halk Cumhuriyeti	79,484	15
İsrail	74,321	21
Malezya	74,091	23
Hindistan	63,380	27
Yunanistan	57,431	36
Bulgaristan	48,737	41
Rusya	47,315	43
Türkiye	45,221	48
Brezilya	44,706	49

Kaynak: IMD World Competitiveness Yearbook 2007

Yukarıdaki tablodaki puanlamaya göre ABD dünyanın en rekabetçi ülkesi kabul edilmekte iken Türkiye 48. Sırada yer almaktadır. Rekabet sıralaması farklı ölçütlere göre yapılmakta olup bir ülkede yer alan ÇUŞ 'lerin sayısı, istihdam, ithalat, ihracat, yabancı sermaye yatırımları gibi farklı etkenlere göre puanlandırma yapılmaktadır.

¹⁹ Üzeyir GARIH; a.g.e. S.12

²⁰ Türkiye 'de Rekabetçilik ve Düzenleme Raporu; TEPAV Yayını; 2007; S.15

Ülkenin küreselleşip küreselleşmediği de;

- 1- Ülke üretiminin ihraç edilme oranı,
- 2- Yabancı sahipli şirketlerde veya ÇUŞ 'lerde çalışanların oranı ile ölçülmektedir.²¹

B) Küreselleşmenin Perspektifleri

B-1) Siyasi Küreselleşme

Küreselleşmenin siyasi boyutu 1970 'lerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Uluslararası örgütlerin (BM, IMF, Dünya Bankası, GATT vb.) ve çok uluslu şirketlerin varlığı nedeniyle siyasal etkinlikler artık ulus devletlerle sınırlandırılmayacağından, bu kurumlar da uluslararası ve uluslar ötesi ilişkiler niteliği kazanmaktadır. Uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketler uluslararası ilişkilerin önemli aktörleri olmuştur. Devlet egemenliği söylemi kuramsal düzeyde ayrıcalıklı konumunu korumakla birlikte, devlet merkezli anlayıştan, çok merkezli bir dünya anlayışına doğru kayma göstermiştir. Siyasi küreselleşme ekonomik küreselleşmenin bir sonucudur.²²

Küreselleşme olgusu analitik düzlemde iki başlık altında incelenebilir. Meseleye dış politika açısından bakıldığında küreselleşme, devletlerin hegemonya rekabetlerine yöne veren siyasal davranış kalıplarını inceler. Küreselci devletler, dış politikada müdahaleci yaklaşım içinde hareket ederler. İkinci yaklaşım penceresiyse, uluslararası ilişkilerin küresel eksene taşınması yaklaşımını yansıtır. Buna göre; kirlilik, çevre sorunları, aşırı nüfus artışı gibi problemler küresel düzlemde irdelenmelidir. Tek bir devletin çözümlenmekte yetersiz kalabileceği bu tür sorunların meydana okumalarına karşı, devlet dışı aktörlerin dış politikaya müdahale etmelerini gündeme getirmektedir.²³

Küreselleşmenin siyasi etkileri incelediğinde görülmektedir ki küreselleşmeyle birlikte ulus devletin önemini kaybetmektedir. Küreselleşme çağında ulus-devletler, kimilerinin bir "kriz"den söz etmelerine yol açacak ölçüde yeni sorunlarla karşı karşıyadırlar. Ulus devletler bir yandan etnik ve bölgesel siyasetlerin artmasıyla birlikte merkezkaç güçlerin baskısı altına girerken, öbür yandan ekonominin küreselleşmesi ve savaş teknolojisinin gelişmesi gibi etkenlerin yarattığı dış tehditler ve meydan okumalarla da karşı karşıya bulunmaktadır. Bugün artık devletleri geleneksel anlamdaki egemenlikle tanımlamaya imkan yoktur. Hemen hemen bütün devletler kurallarını kendilerinin koymadıkları uluslararası hatta Avrupa Birliği gibi ömeklerde uluslar üstü hukuka göre taahhütler üstlenmek durumunda kalmaktadır. Aynı şekilde uluslararası ortak "insan hakları hukuku" da devletlerin

²¹ Aytekin YILMAZ; Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme; Mınıma Yayıncılık; Ankara; 2007; S.137

²² Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; a.g.e. S.46-47

²³ a.g.e. S.26-27

kendi takdirlerine göre kural koyma ve uygulama yetkilerini büyük ölçüde sınırlandırmaktadır. Bu süreçte, küreselleşme insan haklarına saygıyı devletlerin iç sorunu olmaktan çıkarmış ve “küresel toplum”un ilgi alanına sokmuştur. Bu ise geleneksel egemenlik anlayışının ve hukuka bakışın büyük ölçüde değişmesi anlamına gelmektedir.

Günümüzde etkileri ağırlıklı olan ekonomik anlamda hissedilen küreselleşme olgusunun siyasi açıdan değerlendirmesinin yine ekonomik boyut ile beraber değerlendirilmesi şüphesiz en doğru metot olacaktır. Zira artık günümüzde siyasi baskı, abluka, yaptırım ve diğer her türlü yöntemler başta ekonomik enstrümanlarla yapılmaktadır.

Dünyada küreselleşme olgusunun yanında yoğun bir bloklaşma eğilimi görülmektedir. Özellikle 80'li yıllarda iki kutuplu sistemin sarsılmaya başlaması, ABD ile Avrupa arasındaki çıkar çatışmaları ve Pasifik'te yeni bir ekonomi politik alanın ortaya çıkışı İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan uluslararası ekonomik ve politik sistemi dağılma süreciyle karşı karşıya bırakılmıştır.

Uluslararası siyasi ve ekonomik sistemdeki bu belirsizlik yeni bloklaşma arayışlarını beraberinde getirmiş, iki kutuplu yapının dağılması sonrasında ise bölgesel bloklaşma ve bütünleşme temayülü hızlanmıştır.

Bu bütünleşme yapılanmaları ekonomik sistem içerisinde başlamakla beraber siyasi bütünleşmeleri de yanında getirmektedir.

Küreselleşmenin ekonomik boyutunda sözünü ettiğimiz bütünleşmeler, dünyadaki siyasi yapıyı da etkilemiştir. Çünkü, pek çok siyasi sorunun temelinde, ekonomik çatışmaların, çıkarların ve sorunların yattığı bir gerçektir. Ekonomik birleşmelerle bu sorunların azalması olası bir sonuçtur.²⁴

B-2) Sosyo-Kültürel Küreselleşme

Toplumlar açısından küreselleşme, dünyanın farklı ülkelerinde farklı şekillerde algılanmaktadır. Amerikan vatandaşı, küreselleşmeyi sadece ticaretini çok kolay bir şekilde istediği yere istediği şekilde yapabilmek olarak değil, ülkesinin dış güçlerce kolayca etkilenebilmesi, kendi hayatına müdahalelerin olması olarak algılamakta iken Türk vatandaşı küreselleşmeyi kendi ülkesi dışında yaşama ve ekonomik kazanımının artması olarak algılayabilmektedir. Bu düşünce, küreselleşmenin yaygınlaşma arzusuna açıkça görülebilmektedir. BBC Dünya servisinin yaptırdığı ve Şubat 2008 'de yayımlanan anket

---

²⁴Ebru GÜZELCİK, Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999 S.27

sonuçlarına göre²⁵ 34 ülkeden 22'sinde katılımcıların çoğunluğu, 'ticaret ve yatırım dahil ekonomik küreselleşmenin' aşırı hızlı yayıldığı görüşünde. Ankete göre Türkler küreselleşmenin daha hızlı yayılması gerektiğini düşünürken, ekonomik gelişimden eşit oranda faydalanamadıklarından şikayetçi olmaktadır.

34 bin 500 kişi arasında yapılan anket katılımcıların yüzde 35'i küreselleşmenin çok yavaş ilerlediğini düşünürken, her iki kişiden biri (yüzde 50 ile küreselleşmenin 'aşırı hızlı' ilerlediği görüşünde. G-7 ülkelerinde ise katılımcıların yüzde 57'si 'küreselleşmenin çok hızlı geliştiğini düşünmektedir.

Öte yandan 34 ülkeden 27'sinde, ortalama yüzde 64'lük kesim, 'son yıllarda kaydedilen ekonomik gelişmenin adil paylaşılmadığı' görüşündedir.

Gelişmiş ülkelerden Fransa, İtalya, İspanya, Güney Kore, Japonya, Almanya, İngiltere ve ABD küreselleşmenin hızlı geliştiğini söylüyor. Aralarında Türkiye, Filipinler, Endonezya, Brezilya, Kenya, Meksika ve Orta Amerika'nın bazı ülkelerinin de bulunduğu gelişmekte olan ülkeler ise küreselleşmenin yavaş ilerlemesinden şikayetçi iken, Türkler 'in de yüzde 71'i küreselleşmenin yavaş ilerlediğinden şikayetçi olmaktadır.

Bu arada, bazı ülkeler, ekonomik kalkınmanın faydaları ve getirdiği külfetlerinin adil dağılmadığını düşünmektedir. Bu görüşü en çok benimseyen ülkeler arasında yüzde 82 ile Türkiye de bulunmaktadır. Bu gruptaki diğer ülkeler ise Güney Kore (yüzde 86), İtalya (yüzde 84) , Japonya (yüzde 83), Şili (yüzde 82) ve Lübnan (yüzde 82).

Ankete katılan ülkelerden sadece 6'sında halkın çoğunluğu ekonomiyi 'iyi' olarak algılamaktadır. Bu ülkeler de yüzde 72 ile Birleşik Arap Emirlikleri, yüzde 58 ile Avustralya, yüzde 58 ile Kanada, yüzde 58 ile Çin, yüzde 53 ile Gana ve yüzde 53 ile Nijerya.

Anket sonuçlarına bakıldığında özellikle az gelişmiş ülkelerin küreselleşmeden daha hızlı bir şekilde daha fazla pay alma isteği görülmekte iken, gelişmiş ülkelerin bu isteğinin zaten karşılanmakta olduğu görülebilmektedir.

Bu görüş Birleşmiş Milletler tarafından da desteklenmektedir. Birleşmiş Milletler En Az Gelişmiş Ülkeler, Gelişmekte Olan Küçük Ada Ülkeleri ve Denize Çıkışı Olmayan Ülkeler Yüksek Temsilcisi Harriet Schmidt, "Küreselleşme son 30 yılda ticareti geliştirirken, ekonomik çıktıları artırırken ve küresel anlamda eşsiz bir zenginlik oluştururken, en az gelişmiş ülkeler küreselleşmenin faydalarından yararlanamadılar" beyanında bulunarak toplam dünya nüfusun yüzde 12'sini oluşturan bu ülkelerin, doğrudan yabancı yatırımın yüzde 2 'sinden de

²⁵ Dünya Gazetesi Haber Portalı ; <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haber.asp?id=586> 08.02.2008

az bir kısmını aldığı ve bu yatırımların da petrol ve yer altı kaynakları açısından zengin ülkelerde yoğunlaştığını kaydetmektedir.²⁶

Bu durum bilhassa az gelişmiş ülkelerde yoksulluğun yaygınlaşmasına, açlığa, küresel ekolojik sorunların çıkmasına, etnik çatışmalar oluşmasına , toplumsal gerilime, organize suç ve uluslararası terörizmin oluşmasına sebebiyet vermektedir.

George Soros, küreselleşmenin faydaları ile birlikte zararlarını da açıkça ortaya koymaktadır;²⁷

Günümüzde küreselleşmenin aksaklıklarını gidermeye yönelik gerektiğinden çok daha az kaynak ayrılmaktadır. Bunun sonucu olarak, zenginle fakir arasındaki uçurum büyümeye devam etmektedir. Dünya nüfusunun en zengin yüzde 1'lik dilimi , en fakir yüzde 57'lik dilimin gelirin e eşit bir gelire sahiptir. 1 milyardan fazla insan, günde 1 dolardan az bir parayla yaşamaktadır, her yıl 10 milyon insan temel sağlık hizmetlerinden mahrum olduğu için ölmektedir. Bunlar küreselleşmeden kaynaklanmamış olabilir, ancak küreselleşme de bunları düzeltme yönünde pek az şey yapmıştır.

Küreselleşmenin yapısını kuran ağlara (network) yapılan sayısız bağlantılar her topluluğa ve kültürü çeşitli oranlarda etkilemektedir. Etkilenme oranına göre o toplulukların ve kültürlerin kimliklerinde zayıflama görülür. İstenen ve beklenen şey ise tüketim toplumunu oluşturacak ortak bir "tüketici kimliği" inşa etmektir. Merkezde bütün dünya piyasasına sunulmak üzere üretim yapan büyük çok uluslu şirketler, sınır ve ülke ayrımı yapmadan ürünlerinin aynı tarzda tüketilmesini ve talep görmesini beklemekte veya talep yaratmaktadırlar.²⁸

---

²⁶ NTVMNSNBC Haber Portalı : <http://www.ntvmsnbc.com/news/413599.asp>, 10.07.2007

²⁷ George SOROS; a.g.e. S.3

²⁸ Dr.Fahri ATASOY; a.g.e. S.163

Tablo – 2 Küreselleşme ve Toplumsal Gerilim

Ülkeler	Küreselleşme Ülkenizdeki Sosyal Gerilimi Artırıyor mu?	Küreselleşmenin Yararları Toplumu- nuza Eşit Olarak Dağılıyor mu?
	“Evet Diyenlerin Oranı”	“Hayır Diyenlerin Oranı”
Endonezy	83.3	88.9
Filipinler	77.3	95.5
Tayland	76.9	92.3
G. Kore	63.2	78.9
Avustralya	60.0	40.0
Japonya	44.4	51.9
Tayvan	36.0	60.0
Singapur	30.8	57.7
Hong	28.6	65.0
Malezya	17.4	77.3

Kaynak : G.N.DEMİNER; Neo-Liberal Saldırı-Kriz ve İnsanlık; Ütopya Yayınları; Ankara; 1999; Sy.225

Küresel pazarlar kütleli tüketim, kitle iletişimi ve kitle turizmi gibi olgular, kitle kültürünün standart ürünlerinin dünya çapında yayılmasına veya bunlarla münasebet kurulmasına yol açmaktadır. Aynı tüketim ürünleri, tüketim üslupları, aynı filmler, televizyon programları ve hit şarkılar dünyaya yayılmaktadır.²⁹

Dünyada küresel bir kültür kavramı; iletişim araçlarının dönüşümü, küresel iletişim sistemlerinin gelişimi, Hollywood ve CNN gibi kültürel küresel ürün sunanların sayesinde oluşmakla beraber toplumların beklentisi sadece bu yönde kalmamaktadır. Küreselleşme, insanların beklentilerini arttırmakta, diğer dünya ülke vatandaşlarının hayat standartlarının talebini yaratmaktadır. İnsanlar, ekonomik ve siyasi küreselleşme ile birlikte yaşamlarını ortak beklenti, değer ve hedeflere yöneltmeye başlamışlardır. Bu kültürel normlar, standart bir yaşam tarzını, refah hakkı, vatandaşlık hakları, demokrasi, etnik ve dinsel haklar, ulusçuluk, kadın-erkek eşitliği vd. içermektedir³⁰.

Bununla beraber insanlık küreselleşme algılaması içinde bir yandan da olumsuz etkilere karşın korku içinde olabilmektedir. Stiglitz 'in de değindiği gibi³¹ : Küreselleşme yoksulluk azaltmayı beceremediği gibi istikrarı sağlamayı da başaramadı. Asya ve Latin Amerika'daki krizler, gelişmekte olan ülkelerin hepsinde ekonomi ve istikrarı tehdit ediyor. Dünyanın dört bir tarafında yayılacak mali kriz salgını korkuları var, gelişen bir piyasada yaşanan çöküşün diğerlerinin de çökeceği anlamına gelmesinden korkuluyor. 1997 ve 1998'de bir süre Asya krizi tüm dünya ekonomisi için bir tehdit gibi görüldü.

²⁹ İbrahim SARITAŞ; a.g.e. S.412

³⁰ Gökhan KOÇER; Uluslararası İlişkiler Dergisi; Ankara; Güz 2004; S.109

³¹ Joseph E.STIGLITZ; a.g.e. S.28

B-3) Ekonomik Küreselleşme

Ekonomik Küreselleşme, genel anlamda ülke ekonomilerinin dünya ekonomisiyle entegrasyonunu, yani dünyanın tek bir pazarda bütünleşmesini ifade etmektedir. Bir başka deyişle ekonomik küreselleşme, reel ve finansal pazarların ve aktivitelerin uluslar üstü bir ağ oluşturması ile sermaye, işgücü, üretim ve modern ekonomide en önemli üretim faktörü olan bilginin uluslar üstüleşmesi yoluyla dünya ekonomilerinin birbirleriyle entegrasyonu olarak tanımlanabilir³².

Ekonomik küreselleşmenin ortaya çıkmasını hazırlayan başlıca etkenler olarak; telekomünikasyon, bilgi ve ulaşım teknolojisindeki hızlı gelişmeler, GATT, WTO, WB ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkelerin piyasa ekonomisine yönelmeleri, uluslararası firmaların sınır ötesi satış yapmaları ve maliyet düşürmek amacıyla daha ucuz kaynak sağlamaları sıralanabilir.³³

Yeni küresel ekonomi, fon yöneticileri, bankalar, büyük şirketler ve onların yanı sıra milyonlarca bireysel yatırımcı, büyük miktarlarda sermayeyi tek bir tuşa basarak dünyanın bir ucundan diğer ucuna aktarabilmektedir. Finans alanında Tokyo borsası kapanırken İstanbul, Londra ve Frankfurt borsaları açılmakta, onlar kapanırken New York borsası açılmakta, o kapanırken Tokyo borsası yeniden açılmakta ve böylece dünya üzerinde finans piyasaları 24 saat açık kalmaktadır.

Ekonomik küreselleşmenin ana kaynağı şüphesiz uluslararası ticarettir. Doğrudan (direkt) yabancı yatırımlar, dolaylı yabancı yatırımlar, portföy yatırımları, kısa vadeli yatırımlar gibi sermaye hareketleri ekonomik küreselleşme kapsamında değerlendirilmektedir. Uluslararası ticaretin özellikle 20. yüzyıldaki artışı ekonomik küreselleşmenin yükselişini işaret etmektedir. Bunun başlıca sebepleri ise şunlardır³⁴;

- a) Karşılaştırmalı üstünlükler ve uzmanlaşma : Doğal kaynakların dağılımı, iş gücü, teknoloji, parasal sermaye, girişimcilik gibi üretim faktörleri nisbi üstünlüğe konu olabilmekte, ülkeler nisbi üstünlüğe sahip olamadıkları ürünleri başka ülkelere satın almaktadırlar. Nisbi üstünlükler dışındaki sebeplerle örneğin tarihsel gelişmeler, sosyal şartlar veya doğrudan tercihler gibi sebeplerle de uzmanlaşma gerçekleşebilmekte ve uzmanlaşılacak ürünler diğer toplumların taleplerine konu olabilmektedir.

³² C.C. AKTAN ve H. ŞEN; Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye; TÖSYÖV Yayınları; Ankara; 1999; S.2

³³ İbrahim SARITAŞ; a.g.e. S.405

³⁴ Dr.Bülent GÜNSOY; Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi; Ekin Kitapevi; Bursa; 2006; S.81

- b) Toplumsal ve kültürel tercihler : Günümüzde insan mobilizasyonunun kolaylaşması sonucunda yer değiştiren insan toplulukları beraberlerinde alışkanlık ve tercihlerini de taşımakta, bu ise ortaya çıkan gereksinimlerin karşılanması için dış ticaretin artmasını gerektirmektedir.
- c) Ortaya çıkan yeni alışkanlıklar : Dünyanın farklı yerlerinde ortaya çıkan farklı tüketim kalıpları, alışkanlıklar ve modalar, bilgi ve iletişimin olağanüstü gelişmesinin yardımıyla çabucak yaygınlaşmakta ve yeni ürün gereksinimleri dış ticaret yoluyla sağlanabilmektedir.
- d) Ödeme kolaylıkları ve bankacılık sisteminin gelişmesi : Hızla gelişen uluslararası ödeme şekilleri ve gelişen bankacılık/sigortacılık sistemi hem uluslararası alışverişleri kolaylaştırmak hem de risk faktörünü azaltmak yoluyla dış ticareti kolaylaştırmaktadır.
- e) Diğer ekonomik faaliyetler : İthalatın artışı, ithalatı yapan ülkede ithal mallara ilişkin alışkanlıklar ortaya çıkarırken bu malların bakım onarım ve yedek parça gibi gereksinimlerini de arttırmıştır. Öte yandan, yabancı sermaye hareketlerinin artışına paralel olarak çok uluslu şirketlerin firma içi ticaretleri ve üstlendikleri projeler dış ticareti arttırıcı bir faktör olmaktadır.
- f) Gümrük tarife indirimleri : İkinci Dünya Savaşı sonrasında (GATT ve WTO çerçevesinde) gümrük tarifeleri ve korumacılık sürekli olarak düşme eğilimi gösterince dış ticaret olumlu olarak etkilenmiştir.
- g) Savaşlar, korsanlıklar, uluslararası monopoller, taşımacılık ve iletişim maliyetlerindeki düşmeler : Gümrük tarifelerinin ve korumacılığın dünya iktisat tarihindeki seyrine bakıldığında inişli ve çıkışlı bir gelişim eğilimine sahip olduğu görülebilir. Bunun sebepleri arasında savaşlar gibi olağanüstü etkenler sayılabilirse de asıl önemli etkenin ülkelerin dış ticaret politikaları ve bu politikaları besleyen düşünce sistemleri olduğu söylenebilir.

Ekonomik küreselleşme sürecinde bilgisayar, iletişim uyduları, faks ve cep telefonu gibi araçlar bir yandan, üretimde verim kolaylaştırırken; diğer yandan da, mal, hizmet ve sermaye mübadelesi alanlarındaki işlemleri çok çabuklaştırmak suretiyle piyasaların birbiriyle gitgide içiçe girmesi sonucunda ülkeler birbirine son derece yakınlaşmış ve , mal ve hizmetler

ile uluslararası sermaye hareketleriyle ilgili sınır-ötesi işlemler çeşitlenerek artmıştır. Küreselleşme kavramı bu tanımla bir ekonomik sistem kavramıdır³⁵.

Küreselleşen dünya ekonomisinde, artık ekonomik kararlar giderek ülkelerin inisiyatifinden çıkmakta, dünya ekonomisine uyum yönünde paralel hale gelmektedir. Bu kavram geliştirmekte olan ülkeler için olduğu gibi gelişmiş ülkeler için de geçerlidir.³⁶

Tablo – 3 Küresel İhracat (Cari Kur Üzerinden % Pay, 56 Ülke)

	1870	1913	1929	1950 Afrika Dahil Değil	1950 Afrika Dahil	1973	1990	1998
Batı Avrupa	65,70	56,30	47,40	40,80	38,60	50,30	51,90	47,40
İngiltere	21,70	15,00	12,10	12,70	12,00	5,80	6,10	5,60
Kıta	44,10	41,30	35,30	28,10	26,60	44,60	45,80	41,70
Orta ve Doğu Avrupa	5,80	6,00	6,60	8,30	7,80	9,20	5,40	4,90
ABD ve Kanada	10,30	16,40	21,40	26,70	25,30	19,10	17,00	18,60
Diğer Sanayileşmiş Ülkeler	2,80	4,70	6,20	6,00	5,70	9,60	11,00	9,50
Latin Amerika ve Karayipler	4,90	7,20	7,90	9,80	9,30	3,90	3,50	5,00
Asyanın Gelişen Ülkeleri	10,60	9,30	10,50	8,40	7,90	5,10	9,50	13,10
Afrika					5,40	2,90	1,70	1,50
Dünya	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Kaynak : Dr. Bülent Günsoy; Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi; Ekin Kitapevi; Bursa; 2006; Sy. 85

Bu süreçte küresel firmalar önemli bir fonksiyon üstlenmekte ve bu firmalar vasıtasıyla teknoloji gelişmiş ülkelere doğru yayılmaktadır. Telekomünikasyon, bilgi ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, GATT, WTO ve IMF gibi uluslararası kuruluşların çabalarıyla dünya ekonomisinde sağlanan liberalleşme hareketleri, ülkelerin hızlı ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmede piyasa ekonomisinin önemini kavramaları, uluslararası firmaların sınır-ötesi satış yapma ve maliyet düşürmek amacıyla daha ucuz kaynak sağlama gibi faktörler ekonomik küreselleşmeye ortam hazırlamıştır. Mal ve hizmetler ile üretim faktörlerinin, yani emek, sermaye ve teknolojinin uluslararası alanda mobilitesi sonucu mal ve hizmet piyasalarının entegrasyonu ekonomik küreselleşme ile sonuçlanmıştır³⁷. Üretimin küreselleşmesi olarak adlandırılan bu kavram,

³⁵ Coşkun KIRCA; Küreselleşme Nedir?; Akşam Gazetesi; 16.03.2003

³⁶ Ercan Kumcu; IMF ile Ne Yapacağız?; Hürriyet Gazetesi; 05.05.2004

³⁷ C.C. AKTAN ve H. ŞEN,a.g.e. S.23

ülke bazında faaliyet gösteren firmaların üretim faaliyetlerini diğer ülkelere ve kıtalara yaymalarını ifade etmektedir. Üretim faaliyetleri küresel firmalar aracılığıyla sınır-ötesi sabit sermaye yatırımı, sınır-ötesi iştirak, fason imalat anlaşmaları gibi değişik şekillerde uluslararası arenaya taşınmaktadır. Üretim alanı olarak bütün dünyayı hedefleyen bu firmalar, üretim faaliyetlerini maliyet avantajı sağlayacak ülkelere kaydırmanın yollarını aramakta ve faaliyetlerini hammadde maliyeti, ara malı maliyeti, işgücü maliyeti ve dışsal maliyetler açısından daha cazip gördükleri ülkelere kaydırmaktadırlar³⁸.

Finansal küreselleşme kavramı ise sermayenin, daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak amacıyla herhangi bir coğrafi kısıtlamaya maruz kalmadan sınır-ötesi alanlara yayılmasıdır. Özellikle 1980'li yıllarda ve sonrasında finansal faaliyetlerin küreselleşmesinin, hızlı bir gelişme göstermesi ile uluslararası finansal piyasaları birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Bu süreç, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin temelinde, gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finansal faaliyetleri kendi ülkelerine çekmek için uygulamaya koydukları deregulasyon politikaları, esnek kur rejiminin benimsenmesi, finansal araç türlerindeki hızlı artış, telekomünikasyon araçları gibi siyasal, kurumsal ve teknik faktörler yer almaktadır. Global finans, ulusal devletler tarafından düzenleme dışı bırakılmış, 24 saat çalışan, elektronik bir sistem haline gelmiştir. Sistemde karar merkezleri siyasal başkentler değil, global finans şehirleridir. New York, Tokyo, Londra gibi şehirler global finans şehirleri haline gelmiştir.

Küreselleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı finansal faaliyetlerin küreselleşmesi ise uluslararası sermaye hareketleri, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, portföy yatırımları ve diğer yatırımlardan oluşmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir firmanın yabancı bir ülkede doğrudan veya iştirak halinde yatırım yapması ve yatırımın yönetimine katılması demektir. Buna karşın portföy yatırımları, tasarruf sahiplerinin ya da yatırımcının bir kazanç elde etmek için uluslararası sermaye piyasalarından menkul kıymetler satın almaları şeklinde yaptıkları yatırımlardır. Diğer yatırımlar ise, hazine bonusu ve tahvil alım satımıyla oluşan kısa ve uzun vadeli sermaye hareketleridir. Özetle, küresel ekonomik entegrasyonun bir diğer boyutu olan uluslararası sermaye hareketlerinin büyüklüğünü, doğrudan yabancı sermaye yatırımları ile diğer ülke borsalarında yapılan hisse senedi ve tahvil alım satımı hacmi ile ölçmek mümkündür.

---

³⁸ Mustafa Akdenizli, "Globalleşme ?"; www.uta-stuttgart.de/bulten052001/Globallesme/globallesme.html

Tablo – 4 Uluslararası Sermaye Hareketlerinin Sınıflandırılması

Direkt (Doğrudan) Yatırımlar	Özkaynak şeklindeki, genellikle uzun vadeli sermaye ve elde edilen kazançların yeniden yatırımı
Diğer Uzun Vadeli Yatırımlar	Krediler, banka mevduatları, diğer alacak ve borçlar
Portföy Yatırımları	Kamu sektörü tahvilleri, diğer tahviller ve hisse senetleri
Kısa Vadeli Yatırımlar	Krediler, kısa vadeli borçlanma araçları, banka mevduatları, diğer alacak ve borçlar

Kaynak : Dr. Bülent Günsoy; Küreselleşme Bir Varoluş Çözümü; Ekin Kitapevi; Bursa; 2006; Sy. 108

Ekonomideki para sistemi, finansal serbestleştirme, finansal aracısızlık ve finansal bölünmezlik adı altında bilinen üç önemli olayın birleşik etkisi altında 20-25 yıldan beri önemli değişim geçirmiştir. Bu bakımdan finansal küreselleşmenin özellikleri şöyle sıralanabilir³⁹:

Finansal Serbestleştirme: Finansal serbestleştirme, finansal kuruluşların faaliyetlerini düzenlemek için, devlet tarafından saptanmış kuralların artan oranda kaldırılması anlamına gelmektedir. Klasik ekonomistler tarafından sebepsiz olmayan bir şekilde istenen piyasa mekanizmalarına göre devlet düzenlemesinin geri gelmesini kolaylaştırmak düşünülüyor. Somut bir şekilde, zengin ülkelerin çoğunda: esnek (dalgalı) kur sisteminin hakim olduğu uluslararası para sistemine daha uygun olarak döviz işlemlerinin de uluslararasılaştırıldığı bir döviz politikasına doğru yönelimlerin artmakta olduğu, yeni finansal ürünlerin çeşitlenmesi ve faiz oranlarının azalması devam ettirilerek banka sektöründe rekabetin kolaylaştırıldığı gözlenmektedir..

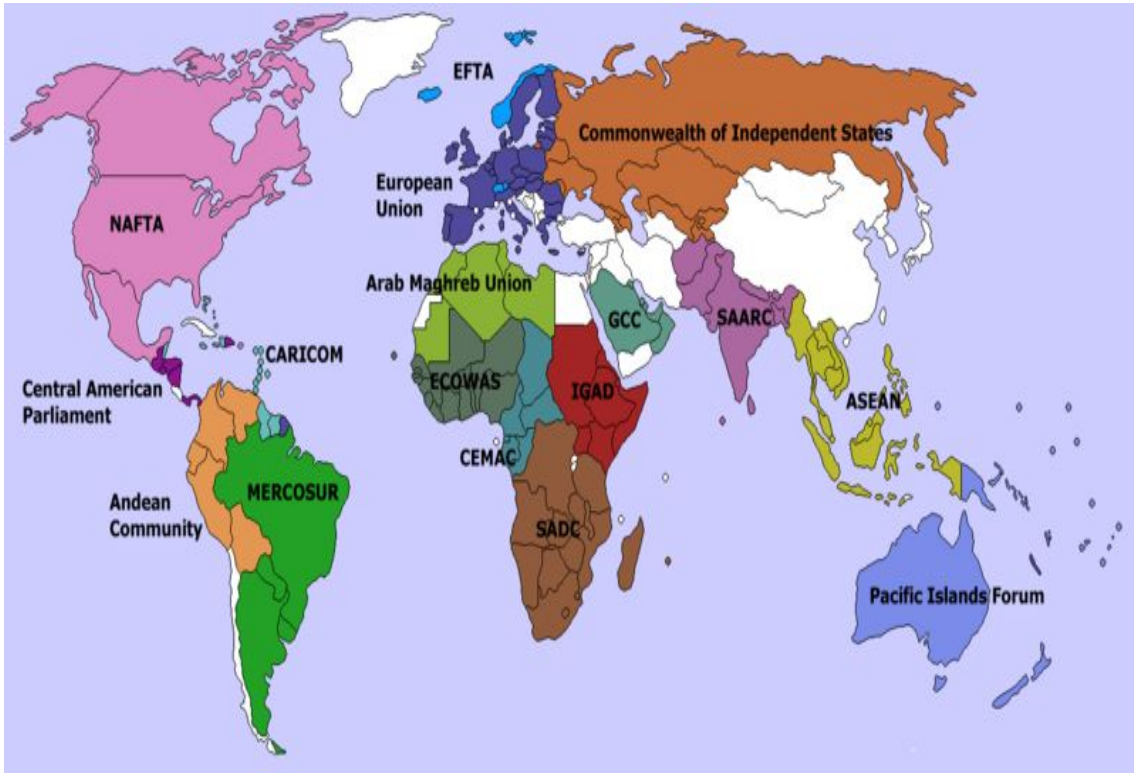
Para Sisteminin Aracısızlığı: Şirketlerin ve devletin değerli kağıt (hisse senedi veya tahvil) çıkararak faaliyetleri için gerekli kaynakları topladığı "finansal piyasalar" sisteminde, bu kaynakların banka kredileri ile finanse edildiği "borçlanma ekonomisi" sistemine göre, işlemlerin araçsız ve doğrudan gerçekleşme imkanı daha fazladır. Maliyetin önemli olabildiği bu finansman şekli özellikle faiz oranlarının yüksek olduğu bir ortam içerisinde 80'li yılların başından itibaren kullanmıştır. Borç senetlerinin ve tahvil kağıtlarının emisyonları, aynı zamanda değişken sermayeli yatırım şirketlerinin gelişimi, ortak yatırım sermayeleri, altın kazançları 80 'li yıllarda giderek artan olaylar olarak gözlenmiştir.

Ulusal Pazarların Bölünmezliği: Döviz denetimlerinin kaldırılması, büyük dünya pazarının kurulmasının ekonomik küreselleşmeyi sembolize ettiği üçüncü ülkelerden sağladıkları ödünç verilebilir fonlarla, kendi faaliyetlerini finanse eden yatırımcıların işlerini çok kolaylaştırmıştır. Döviz piyasaları üzerindeki anlaşmalar artışı ile fiyat eşitliğinden yola

³⁹ Jérôme BOCO; <http://www.ifrance.com/STTeliot/globalisation.html>, den naklen Recep Emre Eriçok "Mali Globalleşme", <http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/bolumler/maliye/bulten7/ceviri.htm>

ıkan bu finansal piyasalar entegrasyonunun, uluslararası mal takaslarına göre zerkmiş gibi göründüğünü dikkate almak gerekir. Para teorisi, finansal alanın gelişiminin başlıca mantığı gibi görünmektedir.

Ekonomik açıdan meydana gelen küreselleşme ile aynı anda meydana gelen bölgesel ekonomik entegrasyonları da unutmamak gerekir. Ülkelerin zorlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve artan pazar imkanları verimliliklerini yükseltmek için bu tür bölgesel entegrasyonların gerekliliği ve önemi artmaktadır. Günümüzde AB (Avrupa Birliği) ve ncesi AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu), APEC (Asya Pasifik Ekonomi Birliği), NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) ve ASEAN (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği) gibi işbirliği ve entegrasyon birliklerinin ekonomik yararlarının zararlarından daha fazla olduğu çok açıktır.

Harita – 1 Bölgesel Ekonomik rgtler

Kaynak : http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:Regional_Organizations_Map.png

C) Krelleşmenin Tarihi Süreci

Küreselleşme konusu 1940 'lı yıllardan itibaren özellikle ABD 'de gündeme gelmiştir. Bu konudaki ilk ciddi çalışma 1968 yılında 'Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi 'nde yayınlanmıştır. 1983 yılında ise Amerikalı bir akademisyen olan Theodore Lewitt 'in 'The

Globalization of Markets (Piyasaların Küreselleştirilmesi) başlıklı makalesiyle bir kavram olarak literatüre girmiştir.

Küreselleşme tarihi ile ilgili olarak akademik literatürde yaygın olarak rastlanan başlangıç noktası, ilk insanın Afrika 'dan çıkıp dünyanın diğer bölgelerine geçmesi ile küreselleşmenin başladığıdır. Buna göre öncelikle kısa daha sonraları uzun yolculuklara çıkan göçmenler, tacirler ve diğerleri, beraberlerinde fikirlerini, geleneklerini ve ürünlerini diğer topraklara taşımış ve böylece kültürel, ideolojik ekonomik ve sosyal küreselleşmenin önünü açmışlardır. İletişim ve ticareti küreselleşmenin başlangıcıyla ilişkilendiren bir başka araştırmaya göre bundan yedi yüzyıl önce Marco Polo 'nun gezileriyle birlikte ekonomik entegrasyon da yükseliş trendine geçmiştir.⁴⁰

Tarihi açıdan küreselleşmeyi incelerken hiç kuşkusuz Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu 'nu da değerlendirmekte fayda vardır. Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu hükümlerince keşfedilmiş dünya egemenliklerine uygun olan dünya sistemleri geliştirmiş ve Pax-Romana ile Pax-Ottoman 19.YY öncesinde küreselleşmenin birer örneğini oluşturmuşlardır.⁴¹

Tarihi süreç içinde sömürgeleşme dönemi ile birlikte uluslararası ticaret artmış, emperyalist devletler yeni keşfedilen topraklarla küreselleşme sürecini hızlandırmışlardır.

Tablo – 5 Beş bölgeye ve bu bölgelerden yapılan dünya çapında kıtalararası ticaretin düzeyinin önceki yüzyıllara ilişkili olarak karşılaştırılması

Bölge	16. YY.	17. YY.	18. YY.
Avrupa	Artış	Sabit	Artış
Afrika	Sabit	Artış	Artış
Ilıman Amerika	(Sıfıra yakın)	Artış	Artış
Tropikal Amerika	Artış	Sabit	Artış
Asya	Artış	Düşüş	Düşüş
Tüm Dünya	Artış	Sabit	Artış

Kaynak : Immanuel WALLERSTEIN; Modern Dünya Sistemi; Bakış Yayınları; İstanbul; 2005; Sy.38

Güncel küreselleşme olgusu incelemesini Sanayi Devrimi 'nden alırsak, sanayileşmenin ve ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmeye başladığı 1870-1914

⁴⁰ Oğuz ZENGİNGÖNÜL; Küreselleşme; Adres Yayınları; Ankara; 2004; S.19

⁴¹ a.g.e. S.68

yılları arasında ulaşım ve haberleşme ağlarının gelişmesiyle dünyanın farklı yerleriyle fiziki temas kurma imkanı ortaya çıkmış ve bunun doğal bir sonucu olarak, başta ekonomik olmak üzere, ülkeler arasındaki ilişkiler hızla artmıştır. 1870-1914 arasındaki zaman süreci; serbest mal hareketliliğinin ve sermayenin çok hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği, insanlar tarafından telgraf teknolojisinin geliştirilmesi ve ticaret gemileri yapımıyla birlikte uluslararası iletişim ve taşımacılığın daha hızlı, kolay ve ucuz hale geldiği bir dönem olmuştur⁴². Birinci Dünya Savaşı'na kadar gelişme eğilimi gösteren küreselleşme süreci, 1914-1945 arasında düşüş eğilimi göstermiş, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası tekrar yükseliş trendine geçmiştir. 1980'li yıllardan itibaren bu süreç daha da hızlanmış ve 1990'ların başlarında planlı ekonominin hakim olduğu eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle birlikte dünyanın tek kutuplu veya tek merkezli olması küreselleşme sürecini doruğa ulaştırmıştır.

Kapitalizmin ortaya çıkıp gelişmeye başladığı ve ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerin artmaya başladığı 1870-1914 yılları arasında ulaşım ve haberleşme ağlarının gelişmesiyle dünyanın farklı yerleriyle fiziki temas kurma imkanı ortaya çıkmış ve bunun doğal bir sonucu olarak, başta ekonomik olmak üzere, ülkeler arasındaki ilişkiler hızla artmıştır. 1870-1914 arasındaki zaman süreci; serbest mal hareketliliğinin ve sermayenin çok hızlı bir şekilde gelişme gösterdiği, insanlar tarafından telgraf teknolojisinin geliştirilmesi ve vapur yapımıyla birlikte uluslararası iletişim ve taşımacılığın daha hızlı, kolay ve ucuz hale geldiği bir dönem olmuştur⁴³. Birinci Dünya Savaşı'na kadar gelişme eğilimi gösteren küreselleşme süreci, 1914-1945 arasında düşüş eğilimi göstermiş, ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında tekrar yükseliş trendine geçmiştir. 1980'li yıllardan itibaren bu süreç daha da hızlanmış ve 1990'ların başlarında planlı ekonominin hakim olduğu eski Doğu Bloku ülkelerinin ekonomik ve siyasi çöküşüyle birlikte dünyanın tek kutuplu veya tek merkezli olması küreselleşme sürecini doruğa ulaştırmıştır. Bu süreçte Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB küresel müdahaleci politikalar takip etmişlerdir. ABD demokratik müdahaleciliği, SSCB ise Leninist ideolojinin emperyalizme karşı sosyalist müdahaleciliği savunmuştur. Ancak her iki aktör de müdahaleci politikalarını gerçekleştirebilecek düzeyde yeterli askeri güce sahip olmuşlardır. ABD'nin Vietnam'a müdahalesi ve SSCB'nin Afganistan müdahalesi, bu konudaki örnek politikalar olarak gösterilebilir.⁴⁴

---

⁴² Ersan ÖZ; Globalleşme Nedir; <http://www.geocities.com/kemalgokcan/golobel.html>; 12.03.2003

⁴³ Ersan ÖZ, a.g.e.

⁴⁴ Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; Küreselleşmenin AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi – Avrupa Birliği; Nokta Kitap; İstanbul; 2007; S.26-27

Küreselleşmenin popülaritesinin artması ise, Sovyet Blok 'unun çöktüğü 1989 yılından sonraya rastlar. 1980 'lerin sonu ve 1990 'ların başı Soğuk Savaş 'ın sona erdiği ve liberal demokratik modellerin yükselişe geçtiği yıllardır.⁴⁵

Soğuk Savaş 'ın bitimi dünyada bir taraftan ciddi sorunları, krizleri, çatışmaları ortaya çıkarmıştır. Bir dönem biterken yeni bir dönem ortaya çıkmamış, eski bitmiş ama yeni doğmamış, devletler arası belli bir çatışma biçimi bitmiş ama yerine barış gelmemiş; aksine dünya belirsizliklerle, muğlaklıklarla ve geleceğe dönük güvensizliklerle dolu bir mekana, bir yaşam alanına dönüşmüştür.⁴⁶

Soğuk Savaş sonrası Sovyetler Birliği 'nin çökmesi, kapitalist sistemin yeni coğrafyalara ve pazarlara açılması anlamına gelmekteydi. Böylece sanayi devriminden sonraki süreçte kapitalist sistem, ulaştığı küresel üretim ve dağıtım genişliğine, bu defa çok daha kökleşmiş ve tüm bölgelere nüfuz etmiş olarak ulaşıyordu. Bir anlamda asırlardır yapılamayan yapılıyor ve sistem ilk kez tüm dünya pazarlarını ekonomik/ siyasi/ fiziki engel olmaksızın birleştiriyor, insanlar, toplumlar, devletler birbirine daha bağımlı hale geliyordu.

Süper güçler çağı artık kapanmıştır. Almanya ve Japonya gibi yeni güçler sahneye çıkmıştır. Bu beraberinde endüstriyel ve ekonomik gücün önemini arttırmaktadır. Devletler halen güçlü aktörler olarak sahnede kalmıştır fakat sahneyi artık diğer kuruluş ve örgütler paylaşmaya başlamışlardır. Çokuluslu şirketler, uluslararası baskı grupları ve uluslar ötesi meslek kuruluşları küresel politikada yoğun olarak yer almaya başlamışlardır. Devletlerin ötesinde supranasyonel örgütlenmeleri olan AB, hükümetler arası sayısız organizasyonuyla, kurumlarıyla ve rejimiyle küresel seviyede çalışmaktadır. Küresel alan artık karışık aktörler sistemi olarak tanımlanabilmektedir.⁴⁷

1980 sonrasına damgasını vuran küreselleşme sürecinde bazı yeni sanayileşen ülkeler de dünya sahnesine güçlü bir çıkış yapmışlardır. Çin, Hindistan, Güney Kore gibi ülkeler, kendi iç ekonomik gelişmelerini tamamladıkları ölçüde küreselleşme dalgasından yararlanmışlar, bağımsızlıklarını feda etmeden dünya kapitalist sistemine eklemlenmeye çalışmışlardır. Bu ülkelerden en kırılgan olanında, Güney Kore 'de, 1997'de çıkan ve 1998'de Rusya üzerinden dünyayı etkileyen finansal kriz, bir yandan mali sermayenin kualsız genişlemesinin sınırlarını gösterirken, diğer yandan küresel sermayenin saldırganlığının yeni biçimlerini ve küresel oyunun kurallarını denetleme iştahını görme fırsatını da vermiştir.

---

⁴⁵ İbrahim SARITAŞ; Feodaliteden Küreselleşmeye, Derleyen: Tefvik ERDEM ; Lotus Yayınevi; Ankara; 2006; S. 395

⁴⁶ E.Fuat Keyman, a.g.e. S.91

⁴⁷ Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK;. S. 40

2001 yılı, ABD ekonomisinin dolayısıyla küresel sistemin yeniden tıkanacağı bir dönemi haberlemekte iken, 11 Eylül 2001 ve sonrasındaki terörle mücadele savaşları tıkanmayı açmamış; hatta giderek hegemon gücün güçsüzlüğünü kanıtlamıştır. Bu arada, 1990 'lar da borç konut piyasasından başlayan eğilim 2001 sonrasında kredi türev piyasalarında aşırı bir şişkinliğin yaratılmasıyla kontrolsüz bir biçimde devam ettirilmiş ve bugün bunun da sınırlarını gösteren kredi krizine dönüşmüştür.

Robertson⁴⁸, küçük bir küreselleşme evresi modelini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir;

1. Evre : Oluşum evresi, Avrupa'da on beşinci yüzyılın başlarından on sekizinci yüzyılın ortalarına değin sürdü. Ulus toplulukların yavaş yavaş ortaya çıkışı ve ortaçağın "ulusötesi" sisteminin çöküşü. Katolik kilisesinin etkinlik alanının genişlemesi. Birey anlayışlarının ve insanlığa ilişkin düşüncelerin öne çıkarılması. Güneş merkezli dünya kuramı ve modern coğrafyanın başlaması, Miladi takvimin yayılması.

2. Evre : Başlangıç Evresi; Aslında Avrupa 'da on sekizinci yüzyılın ortasında 1870'lere değin sürdü. Türdeş, üniter devlet düşüncesi doğrultusundaki kesin yön değişikliği; resmi uluslararası ilişkiler anlayışının, sıradan yurttaş bireylerin billurlaşması ve çok daha somut bir insanlık anlayışının yerleşmesi. Uluslararası ve ulus ötesi düzenlemeler ile iletişime ilişkin yasal sözleşmelerin ve iletişimle uğraşan aktörlerin hızla artması. Uluslararası sergiler. Avrupalı olmayan toplumların "uluslararası topluma" "kabulü" sorununun baş göstermesi . Ulusçuluk-uluslar arası meselesinin temalaştırılması.

3. Evre : Yükseliş Evresi; 1870'lerden 1920'lerin ortasına kadar sürdü. Burada "yükseliş", daha önceki dönemlerin ve mekanların giderek billurlaşan küreselleştirme eğilimlerinin ulus toplumlar, (eril yanlılığı olan) tür bireyler, tek bir "uluslararası toplum" anlayışı ve giderek bir tek hale gelen ama birleşik hale de gelmeyen bir insanlık anlayışı şeklindeki dört gönderme ve dolayısıyla da baskı noktasının çevresinde toplanan tek ve değişmez bir biçimin önünü açtığı döneme gönderme yapmaktadır. "Modernlik sorunu" nun ilk kez temalaştırılması. "Kabul edilebilir" bir ulus toplumun "doğru taslağı" anlayışlarının giderek küreselleşmesi; ulusal ve kişisel kimliklere ilişkin düşüncelerin temalaştırılması. Avrupalı olmayan birkaç toplumun "uluslararası toplum"a kabulü; insanlık hakkındaki düşüncelerin uluslararası düzeyde formüle edilmesi ve bu düşüncelerin uygulamaya sokulması girişimleri. Göçe getirilen sınırlamaların küreselleşmesi. Küresel iletişim biçimlerinin sayısı ile hızındaki aşırı artış. İlk "uluslararası romanlar". Hıristiyan birliği

---

⁴⁸ Roland ROBERTSON; Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür; Bilim Sanat Yayınları; Ankara;1999;S.99-100

(ecumenical) hareketinin yükselişi. Küresel yarışmaların-örneğin, Olimpiyat ve Nobel Ödüllerinin gelişimi. Dünya zamanının yürürlüğe konması ve Miladi takvimin küresele yakın oranda benimsenmesi. İlk dünya savaşı.

4. Evre: Hegemonya için mücadele evresi; 1920 'lerin ortalarından 1960 'ların sonuna değin sürdü. Yükseliş döneminin sonunda ortaya çıkan baskın küreselleşme sürecinin kırılğan terimlerine ilişkin tartışmalar ve savaşlar. Milletler Cemiyeti'nin, ardından da Birleşmiş Milletler 'in kurulması. Ulusal bağımsızlık ilkesinin kabulü. Çatışan modernlik anlayışları (Müttefikler, Mihver devletlere karşı) ve ardından Soğuk Savaş'ın en üst noktasına ulaşılması ("modern proje" içindeki çatışma). Soykırımın ve atom bombasının kullanılmasının ardından insanlığın doğasına ve insanlığa ilişkin beklentiler üzerinde yoğun bir biçimde durulması. Üçüncü Dünyanın billurlaşması.

5 . Evre: Belirsizlik Evresi; 1960 'ların sonunda başladı ve 1990 'ların başında kriz belirtileri gösterdi. Küresel bilincin 1960'ların sonunda artması. Aya ayak basılması. "Materyalizm sonrası" değerlerin vurgulanması . Soğuk savaşın sona ermesi ve "haklar" sorununun gözle görülür hale gelmesi . Nükleer ve termonükleer silahların yaygınlaşması. Küresel kurumların ve hareketlerin sayısının hızla artması. Küresel iletişim araçlarındaki hızlı artış. Toplumların çok kültürlülük ve çok etniklik sorunlarıyla daha fazla karşı karşıya kalması. Birey anlayışlarının, toplumsal cinsiyet, cinsel, etnik ve ırksal düşünceler tarafından daha da karmaşıklaştırılması . İnsan haklarının küresel bir sorun halini alması. Uluslararası sistemin daha akışkan hale gelmesi, iki kutupluluğun sona ermesi . Özellikle çevre hareketleri aracılığıyla bir türler topluluğu olarak insanlığa ilişkin kaygıların daha da artması. "Etnik devrim"e rağmen, sivil dünya toplumuna ve dünya yurttaşlığına ilginin artması. Yaşanan çekişmelere rağmen küresel medya sisteminin sağlamaştırılması. Küresel arındıran/yeniden küreselleştiren bir hareket olarak İslam. Rio de Janeiro 'daki yeryüzü zirvesi.

Bilişim devriminin 1970'li ve 80'li yıllarında dünyada meydana getirdiği dönüşümün sonunda düşünürler, dünyanın yeni bir çağa geçmek olduğunu iddia etmeye başladılar. Amerikan sermayesinin ve ulus-ötesi şirketlerin ortaya çıkarıp yönlendirdiği bu devrim, hangi isimle adlandırılırsa adlandırılınsın dünya tarihinde yeni bir başlangıca yol açmıştır. Bilişim devrimi sonrası bu dönem, bazılarınca "enformasyon çağı", bazılarınca "sanayi sonrası çağ" bazılarınca ise "emperyalizm sonrası, kapitalizm sonrası çağ" şeklinde adlandırılmıştır. 1970 sonrası teknolojilerin gelişmesi Amerika'da medya alanında, üretim ve pazarlama sektöründe kendi sınırlarının ötesine doğru açılımı arttırmıştır.⁴⁹

---

⁴⁹ Dr. Fahri ATASOY; Küreselleşme ve Milliyetçilik; Ötüken Neşriyat; İstanbul; 2005; S.159

Tablo – 6 Küreselleşme Süreci Tablosu

Dönemsel Ölçütler	Etki Sahası	Hareket Sahası	Uygulama Sahası
1919 ve öncesi	Ekonomik, dinsel, politik ve düşünsel	Sanayi, bilim ve Fransız Devrimlerinin reform, rönesans, kapitalizm, coğrafi keşifler ve ulus devletle eklemlenmesi	Politik mücadelede ekonomik gücü olmayanları eritmesi
1919-1944	Ekonomik, coğrafi, sosyal ve politik	Ulus devletlerin dünya düzeni oluşturma çabaları ve buna paralel savaş ve kriz ekonomisinin yarattığı borç ve Milletler Cemiyetinin etkileri	İdeolojik kutuplaşmanın ivme kazanması, çözümsüzlük, etnik ve coğrafi sorunların göz ardı edilmesi
1944-1973	Politik ve ekonomik	Kutuplu ve bloklü dünya düzeni, ulus devlet dışı aktörlerin yükselişi	Soğuk savaş, modernleşmenin küreselleşmesi, kapitalist dünyanın yeni patronu
1973-1989	Politik, teknolojik ve ekonomik	Neo-liberal anlayışın pekişerek küreselleşmenin ivmelenmesine destek vermesi, siyasi ve ekonomik işbirlikleri ve bütünleşmeler	Ulusal ve küresel düşüncelerin çatışması, inovasyon ve teknolojinin eş-bütünleşmesi
1989-1995	Etnik, politik, ekonomik, coğrafi ve teknolojik	Çok-uluslu işletmecilikten küresel işletmeciliğe geçiş, küresel sorunlara karşı uzlaşma, ulus devlet dışı aktörlerin yeni misyonlarla yüklenmesi	Yeni küresel dengesizlikler, prestroyka, glasnost, yeni etnik çatışmalar
1995-	Teknolojik ve ekonomik	Teknolojinin ekonomiye katkısının artması, uzayda küresel çalışmalar, uzay hukuk ve hakları, internet	Yeni ekonominin küreselleşmeyi doğrudan revize etmesi, küresel politik ve ekonomik duyarlılık

Kaynak : Murat Ali Dulupçu : Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Nobel Yayınevi, 2001, s.21

D) Küreselleşmede Fırsat, Risk ve Tehditler

Kimi kaynaklarda fırsat olarak görülen küreselleşme kimi kaynaklarda ise risk ve tehdit olarak algılanmaktadır. Bu bölümde küreselleşme kavramına farklı açılardan yorumlar getirilmiştir.

İçerdiği risk ve fırsatlarla birlikte günümüz konjonktüründe küreselleşme vazgeçilmez bir olgu olarak karşımızdadır. Küreselleşmeyi vazgeçilmez kılan unsurlar olarak şunları sayabiliriz,⁵⁰

1- Küresel Finans ağları piyasası ve ulus-ötesi şirketlerin artan gücü kadar uluslararası ticaretin büyüyen yoğunluğu ve coğrafi genişlemesi

⁵⁰ Kudret BÜLBÜL; Küreselleşme Okumaları; Kadim Yayınları; Ankara; 2006; S. 221-222

- 2- Haberleşme ve iletişim teknolojilerindeki devam eden devrimler
- 3- İnsan hakları için evrensel talepler-demokrasi ilkesi
- 4- Küresel kültür endüstrilerinden imaj akışı.
- 5- Ulus-ötesi aktörlerin, (şirketler, hükümet dışı örgütler, Birleşmiş milletler) hükümetlerle birlikte güç ve sayı olarak arttığı, ulus sonrası, çok merkezli dünya politikasının doğuşu
- 6- Dünya yoksulluk sorunu
- 7- Çevresel tahrip sorunu
- 8- Kültürler arası çatışmalar

Küreselleşme olgusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bağlılarınca fırsat ve zenginlik rüyası olarak görülürken, öte yanda muhalifleri için bir yoksulluk ve eşitsizlik kabusu olarak algılanmaktadır. Bir taraf küreselleşmeyi bütün kapıları açacak bir anahtar olarak görme eğilimindeyken, karşı taraf aksine aynı süreci bütün kötülüklerin sorumlusu, bir günah keçisi olarak görme eğilimindedirler. Halbuki daha uygun olan küreselleşmeyi avantajları ve dezavantajlarıyla nesnel bir şekilde değerlendirmek, böylece de dengeli bir yargıya varmaktır.

Küreselleşme kavramının getirdiği risklerin belki de en büyüğü istikrarsızlığın çok kolay yayılabilmesidir. Ülkeler arasındaki siyasi ve ekonomik sınırların silikleşmesiyle ülkeler ve ekonomileri birbirine daha bağımlı hale geldiğinden bir ülkede patlak veren kriz kolaylıkla başka ülkeleri de etkileyebilmektedir. Örneğim 1990'daki Körfez Krizi, 1997'deki Güneydoğu Asya Krizi, 1998'deki Rusya Krizi sadece ortaya çıktıkları ülkeleri değil yer aldıkları bölgeyi ve hatta daha hafifi olsa da tüm dünyayı etkilemiştir.

Küreselleşmenin getirdiği bir diğer risk ise siyasi veya ekonomik bir bunalım içindeki ülkelere sermaye kaçışına sebep olabilmesidir. Bunun en yakın örneği 2001 yılında devletin üst düzey yetkilileri arasında yaşanan bir tartışmanın basına yansımalarıyla başlayan ekonomik kriz ve belirsizlik ortamında yüklü miktarda sermayenin kaçmasına şahit olan Türkiye'dir.

Bir diğer örnek olarak da Nisan 2008 itibari ile yaşanan ABD 'de ki mortgage krizi verilebilir. ABD 'de mortgage krizi ile başlayıp ardından likidite ve finans krizine dönüşüp, yaşanan resesyon süreci ve CDO 'lar (borçlar iştiraki-mortgage bonoları) aracılığı ile bütün dünyayı tetikleyen Global Kriz sonunda reel sektöre de bulaşma aşamasında bulunmaktadır. Bankalar bilançolarında "geri dönmeyen krediler" gibi başlıklar altında yavaş yavaş

zararlarını açıklamakta ve finans dünyasındaki toplam zararın 1 trilyon USD gibi hiçbir gücün karşılayamayacağı boyutlarda ortaya çıkacağı ciddi otoritelerce tahmin edilmektedir.⁵¹

Dünya'da Global krizin yaratmış olduğu darboğazlar; Çin, Hindistan gibi milyarlarca nüfusa sahip gelişen ülkelerdeki zenginleşme neticesi artan talep patlaması; Aşırı artan talebe karşın kasıtlı olarak arz artırımına gitmeyen Enerji – Petrol kuruluşları, OPEC ve emtia piyasaları; Başta mısır olmak üzere gıda ürünlerinin bio yakıt üretiminde kullanılması gibi sonu felakete sonuçlanabilecek politikalar ve küresel ısınma neticesi yaşanan kuraklık; Kriz dönemlerinde tipik olarak ortaya çıkan sınırsız sahip olma isteği ile durumdan istifade eden piyasa spekülörleri; Spekülasyonlardan kendine pay çıkaran bürokrasi ve kendi imtiyazları derdine düşmüş politikacılar fiyatların gittikçe tırmanmasına neden teşkil etmekte ve ortaya çıkan fatura az gelişmiş Afrika ülkelerinden başlayarak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeleri ve hatta sonunda AB içindeki gelişmiş ülkeleri sadece ekonomik değil siyasi, sosyal – kültürel ve çevre bazında da çok olumsuz etkilemektedir.

Şurası açık ki küresel ekonomi anlayışında hareket eden dünyanın büyük aktörlerinin herhangi birinde yaşanacak ekonomik kriz diğer aktörleri de etkileyeceği gibi küçük oyuncuları etkilemekle kalmayıp devirebilmektedir.

Küreselleşme süreci ne yazık ki, dünya ölçeğinde refahın gelişimi, fakirliğin önlenmesi ve adaletin sağlanmasına katkıda bulunmamıştır. Aksine son yirmi yılda dünya ölçeğinde yoksulluk artmış, gelir dağılımında toplumlara tahrip edecek kutuplaşmalar ve dünyanın fakir bölgelerinde açlık ve kıtlık ortaya çıkmıştır. Hatta ekonomik olarak güçlü olan batı ülkelerinde bile orta direk zayıflamış fakirlik bir sosyal problem olarak algılanmaya başlamıştır. Küreselleşme sürecinin, gelişmiş ülkelerin sosyal yapısını değiştirdiği de bir gerçektir. Ancak gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere göre, küreselleşme karşıtı faaliyetlerden kendilerini daha iyi koruyabilmektedirler⁵².

Dünyada son 100 yılda, son 10 bin yılda meydana gelen refah artışından daha büyük bir refah artışı yaşamıştır. Ancak, Sanayi Devrimi'nin ardından başlayan zenginleşme süreci aynı devletlerin ve aynı ulusların öncülüğünde sürdürülmüş, iki buçuk asır sonunda da bu devletlerin lehinde büyük bir dengesizlik ortaya çıkmıştır⁵³.

Eşit olmayan büyüme süreçleri ve gelir dağılımının bozukluğu belli ekonomileri daha fazla olumsuz yönde etkilediğinden, ülkeler arasındaki hayat standardı açığını arttırıp, ülkeler arası gelişmişlik düzeyini farklılaştırarak, küresel ekonomi açısından risk, içsel ve/veya

⁵¹ Bekir KAVRUK; Dünya Online; 24.03.2008; <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haber.asp?id=4711>

⁵² Numan KURTULMUŞ; Röportaj, Yeni Düşünce Dergisi; 3-9 Ağustos 2001

⁵³ Hüseyin TANRIVERDİ; ILO ve Küresel Emek Stratejileri Makalesi; Zaman Gazetesi; 07.05.2002

bölgesel çatışma konularını gündeme getirmektedir.⁵⁴ Neticede dünya nüfusunun yüzde 10'unu oluşturan kesim dünya toplam gelirinin yüzde 70'ini elde eder hale gelmiştir.

Küreselleşme ülkelerin kendi iç politikalarında olumsuz etkiler yaratabilmekte, bilhassa tarım, balıkçılık, ormancılık, madencilik gibi sektörlerde biçilen rollerin oynanması sonucu işsizlik, üretim kaybı, verimsizlik gibi sonuçlara sebep olabilmektedir. Örneğin 1970'li yıllarda Türkiye, tarımda kendi kendine yeten 7 ülkeden biri iken, 1980'li yıllarda bu durumun değişmeye başlamıştır. Avrupa Birliği adaylığı sürecindeki Türkiye 'ye küreselleşme olgusu içinde dayatılan kavramları Kasım 1999 'da değerlendiren Gülten Kazgan şöyle demektedir : Türkiye'nin, IMF'nin baskısıyla, Uruguay Raund ile tanınan tavizlerden de yararlanamadan tarım politikalarını serbestleştirmek zorunda kaldığını kaydeden Kazgan, Avrupa Birliği'nin serbest dolaşım kuralları gereğince de tüm sübvansiyonların ve ithalattaki kısıtlamaların kaldırılması isteniyor. Fiyatlar, piyasadaki koşullara göre oluşacak. Tarımdaki düşük gelirlilere sübvansiyon verilecek, ama bu belirli bir ürünü artırmaya yönelik olamayacak. Küreselleşmenin, GAP gibi büyük projelerin de özelleşmesini öngördüğünü, özel sektörün buna gücü yetmiyorsa yabancılarla ortaklık yapılmasının önerildiğini belirten Kazgan, "Bunlar tekel niteliğinde projelerdir. Tekel fiyatı uygulayarak muazzam karlar elde etmeye müsaittir. Bu politikalar en fazla tarımı etkiler."⁵⁵

Günümüzde Kazgan 'ın ne kadar haklı olduğu açıkça görülebilmektedir. Küreselleşme sadece Türkiye 'de değil tüm dünyada benzer sonuçlar yaratmaktadır. Birleşmiş Milletler 'e bağlı Uluslararası Çalışma Örgütü 2003 yıllık raporunda , küreselleşmenin ekonomik büyümeyi artırsa da, çok sayıda kişinin de sefalet içinde yaşamasına yol açtığına dikkat çekerken ayrıca, dünyada işsizlik oranının rekor seviyeye yükseldiğini vurgulamaktadır.⁵⁶

Bir diğer ifade ile küreselleşme sürecinin, kaynakların daha iyi kullanılmasını, ekonomik etkinliği ve yüksek büyümeyi teşvik ettiği şeklindeki iddiaların yanında, dış rekabet baskısının yerel sanayii ile üretimi olumsuz etkileyip yerel ürünlerden daha ucuz ve kaliteli malların piyasaya girmesinin yerel endüstrilerin küçülmesine sebep olduğu, işsizliği artırdığı⁵⁷, ayrıca sendikaların rekabet gücünü de kırdığı şeklindeki iddialar da mevcuttur. Yaratılan yeni işlerin niteliğine baktığımız zaman da, bunların geçmişin endüstri işlerinden farklı ve süreklilikten uzak olduğu dikkat çekmektedir.

⁵⁴ <http://www.activefinans.com/activeline/sayi19/globalyapilan.html>

⁵⁵ Ntvmsnbc Haber Portalı; 17.11.1999; <http://www.ntvmsnbc.com/news/45045.asp>

⁵⁶ Çelik-İş Aylık Sendika Dergisi; Nisan 2006; Sayı 19, S. 98

⁵⁷ Juan SOMAVIA; Decent Work For All In A Global Economy: An ILO Perspective, To the Third WTO Ministerial Conference in Seattle, 1999

Yeni uluslararası işbölümünün bir sonucu olarak, işler artık çok farklı coğrafi bölgelere bölünmüş durumdadır. Küresel üretim düzeni içerisinde, bir malın farklı parçaları birden farklı ülkede üretilmektedir. Dolayısıyla, bir yerden gelebilecek herhangi bir tepki karşısında, firma, üretimi başka bir ülkedeki fabrikalarına kaydırabilmektedir.

Küreselleşme sürecinde giderek ivme kazanan eşitsizlik ve belirsizlik, yeryüzü ölçeğinde yayılmış bir şekilde güvensizliği de teşvik etmektedir.

Bu durum sadece gelir düzeyi düşük gruplar arasında değil, orta sınıflar arasında da giderek yaygınlaşıyor. Birçok kişi, geleceğin bugünden daha kötü yaşam koşullarını getireceğini düşünüyor. Geleneksel endüstrilerde, birçok işletme gelecekte varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda kuşkuludur.⁵⁸

Üstelik artan güvensizlik sadece rekabet gücü baskısı altında kalan gelişmekte olan ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerde de yaşanmakta. Örneğin yapılan bir çalışmaya göre⁵⁹, “küreselleşmenin, ABD için, genelde daha iyi mi, yoksa daha kötü mü, olduğunu düşünüyorsunuz” şeklindeki soruya Amerikalı liderler, yüzde 87 oranında çoğunlukla iyi derken, Amerikan kamuoyu sadece yüzde 54 düzeyinde çoğunlukla iyi cevabını vermiştir.

Geçmişin genellikle bir kez öğrendikten sonra yaşam boyu sürdürülen iş anlayışı, günümüzde, giderek artan bir biçimde gerilemektedir. Artan küresel rekabet baskısı karşısında, yeni çalışma şekillerinin (esnek/part time) artışına tanık olunmaktadır. Özellikle bu yeni süreksiz çalışma şekilleri, işçinin işinin geleceğine güvenle bakmasını engellemektedir.

Küreselleşme sürecine paralel olarak ortaya çıkan eşitsizlik ve güvensizlik gibi unsurların ön plana geçtiği, orta sınıfların zayıflamaya yüz tuttuğu, zenginle yoksul arasındaki mesafenin şimdiye kadar görülmedik düzeyde arttığı, bir çok ülkede toplumsal bütünleşmeyi tehdit eder hale geldiği sıkça iddia edilmektedir.

---

⁵⁸ J. SOMAVIA; a.g.e.

⁵⁹ John, E. RIELLY; Amerikan Halkı ve Dünya: Yüzyılın Sonunda Bir Anket, Foreign Policy; Y 2; 1999; S. 5

Tablo – 7 Küreselleşmenin Dünyadaki Eşitsizlik Üzerindeki Etkisinin Özeti

Ülkeler Arasındaki Eşitsizlik				Ülkelerin İçindeki Eşitsizlik	
Dönem	Küresel Eşitsizlik Trendi	Trend	Küreselleşmenin Etkileri	Trend	Küreselleşmenin Etkileri
1500-1820	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Net etkisi açık değil	Artan eşitsizlik (Batı Avrupa)	Net etkisi açık değil
1820-1914	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılanların, katılmayanlara göre kazandığı dönem. Serbest ticaretin bazı istisnalar dışında eşitsizliğe yaptığı muhtemel olumlu katkı	Net bir trend yok	Küreselleşme yeni dünyada eşitsizliği arttırdı, katılımcı olan eski dünya ülkelerinde ise düşürdü
1914-1950	Eşitsizlik trendine yönelik net bir görüntü yok	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeden çekilme, ülkeler arasındaki farkı açtı	Azalan eşitsizlik (OECD ülkelerinde)	Net etkisi açık değil
1950-2000	Yavaş artan eşitsizlik	Yavaş artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı. Katılmayanlar geriye düştü	Yavaş artan eşitsizlik (OECD ülkelerinde)	Küreselleşme OECD ülkelerinde eşitsizliği arttırdı, diğer ülkelerde katılımcı olmayan bölgeler ise geriye düştü
1820-2000 arası genel değerlendirme	Artan eşitsizlik	Artan eşitsizlik	Küreselleşmeye katılan ülkelerin arasındaki fark, küreselleşmiş ticaret ve göç ile birlikte azaldı. Katılmayanlar geriye düştü	Net bir trend yok	Net etkisi açık değil

Kaynak : Oğuz ZENGİNGÖNÜL; Küreselleşme; Adres Yayınları; Ankara; 2004; Sy. 161

Küreselleşme ve sermayenin uluslararasılaşması farklı ülkelerde bilhassa milliyetçilik ve kendi öz değerlerini koruma adına anti-küreselleşme hareketlerini de beraberinde getirmektedir. Küreselleşmenin olumsuz etkilerini gören kişi, kurum ve devletlerin günümüzde bazı uygulamalarında bu karşıtlık oldukça açık bir şekilde görülebilmektedir. Örneğin 2007-2008 yıllarında yaşanan aşağıdaki olgular küreselleşmenin nereye gittiği sorusunu doğurmaktadır⁶⁰ :

- ABD’de sermayenin yabancı mülkiyetinde olmasına karşı hareketler (örneğin Dubai Ports World ‘in yabancı (Çin) sermayesine satışının engellenmesi)
- Avrupa’da sermayenin yabancı mülkiyetinde olmasına karşı direnç (Hindu Mittal şirketine satışın engellenmesi)
- AB ve ABD’nin Çin’e karşı ticaret kısıtlamaları ve kısıtlama tehditleri

⁶⁰ Deloitte Danışmanlık; Küresel Ekonomi ve Tüketim Bölümü; Küresel Ekonomiye Bakış Raporu; 2007; S.9

- ABD ve AB 'de göç karşıtlığı
- WTO müzakerelerinde ilerleme kaydetme konusundaki başarısızlık
- Anti-küreselleşme önlemleri için popüler destek
- Bazı lider şirketlere karşı popüler muhalefet

Küreselleşmenin getirdiği önemli riskler arasında ülkelerin siyasi olarak kolayca bir dış müdahale ile karşılaşabilmeleri durumu da vardır. İnsan hakları, özgürlükler, sivil toplum, çoğulcu demokrasi gibi kavramlar aracılığıyla hukuki ve siyasi müdahaleler yapılabilmekte ve hatta yaptırımlar uygulanabilmektedir. Milli egemenlik, bağımsızlık ve bütünlük kavramları eski dokunulmazlıklarını yitirmiş, söz konusu kavramlar siyasal çoğulculuk ve kültürel çeşitliliğe imkan verecek biçimde anlam kaymasına uğramaya başlamıştır. Artık uluslararası şirketler ya da Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, OECD ve IMF gibi kuruluşların aldığı kararlar, büyük ölçüde ulusal otoriteleri daha bağlayıcı hale gelmektedir. Uzun bir süre hem sanayileşmiş, hem de sanayileşmekte olan ülkelerde, uluslararası kuruluşların kararlarına karşı bir ayak direme olsa bile, ülkeler bir süre sonra bu kararlara uymak mecburiyeti ile karşı karşıya kalmaktadırlar.⁶¹

Küreselleşme, siyasi olumsuzluklar ve yasadışı örgütlenmelere kolaylıklar da sağlamaktadır. CIA tarafından yayınlanan 'Küresel Eğilimler 2015' raporuna göre⁶² son on yılın iletişim özgürlüğü, sermayenin, hizmetin, ürünlerin ve insanların serbest dolaşımı iş adamları ve siyasi özgürlükler açısından çok yarar sağlarken, ancak bu teröristlerin, gangsterlerin ve bakterilerin de işine gelmiştir.

Aynı iletişim teknolojisi George Soros'a milyarlarca doları yer değiştirme olanağı sağlarken; Usame bin Ladin 'in Afgan dağlarından dünyadaki terör olaylarını yönetmesine olanak tanımıştır. Bin Ladin'in teröristleri bu sayede Yemen'den Filipinler 'e, oradan New York 'a kadar her yerde olabilmişlerdir.

Aynı rapora göre dış politika konularında en önemli konu devletlerin gücünün azalmasıdır. Soğuk savaş yıllarında, her bölgesel çatışma iki süper gücün de gündemine geliyordu, çünkü bundan her iki ülke de zarar görebilirdi. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra Sovyetler Birliği'ndeki birçok devlet bağımsızlığını ilan etti ve buralarda kanunsuzluk, şiddet ve terör hakim olmaya başladı. CIA tarafından hazırlanan ve yayınlanan "Küresel

⁶¹ Nusret EKİN; Küreselleşme ve Gümrük Birliği; İTO Yayınları; İstanbul; 1999; S.62

⁶² Ntvmsnbc Haber Portalı; 24.12.2001; <http://www.ntvmsnbc.com/news/53061.asp#BODY>

eğilimler 2015” raporuna göre devletler “devlet olmayan oyuncularla” pazarlık yapma mekanizmasına sahip değillerdir.

Günümüzde güvenlik algısının küreselleşmesi ve tehdidin askeri cephelerden evlere kadar taşınması özellikle uluslararası terörizmin giderek artan bir etkinliğe kavuşmasıyla belirginleşmiştir.⁶³

Şüphesiz küreselleşme anarşiyi de düzenliksiz içerisinden kolayca açığa çıkartabilmekte, otorite boşluğu yaratabilmektedir.

Riskler ile birlikte fırsatları da ortaya koymak gerekir; Küreselleşmenin getirdiği fırsatların en büyüğü hızlı büyüme ve kalkınma şansıdır. Küreselleşmenin getirdiği imkanlar sayesinde kalkınmanın önündeki bir çok engel (teknoloji eksikliği, sermaye azlığı, yetişmiş eleman olmaması gibi) aşılabilir hale gelmiştir.

Küreselleşmeyi ideal olarak görenler, tüm devletlerin ve ulusların eşit koşullar içinde yer aldığı bir süreç olarak düşünmektedirler. Bu yaklaşım küreselleşmeyi yer küre üzerindeki tüm insanların ortak kaderi paylaşarak siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkilerin tek bir dünya devletine doğru yol aldığı, ulusal sınırların kalktığı, siyasal açıdan egemenlik, ekonomik açıdan çıkar çatışmalarının bulunmadığı bir dünyaya götüreceğini öngörmektedir.⁶⁴

Uluslararası sermaye, ayırım yapmadan maliyet avantajı ve kar fırsatı gördüğü her yere yatırım yapmaktadır. Bu çokuluslu şirketler gittikleri ülkeye teknoloji transferi yapmakta ve istihdam imkanı yaratmaktadırlar. Ekonomik ve siyasi istikrarını koruyan, yabancı sermayenin ihtiyaç duyduğu hukuki güvenceyi sağlayan ülkeler dışarıdan yabancı yatırım çekme ve daha hızlı bir büyümü yoluna girme imkanına sahiptirler.

---

⁶³ Deniz Ülke ARIBOĞAN; Uluslar arası İlişkiler Düşüncesi; S.314

⁶⁴ Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; a.g.e. S.32

Tablo – 8 Türkiye 'ye Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırım Miktarlarının (Milyon USD) Gelişim Seyri ve Dünyadaki Payı

Yıl	Miktar	Basit İndeks	Zincirleme İndeks	Dünyadaki Payı (%)
1980-1995	384	100	-	
1996	722	187	188	0,18
1997	805	209	111	0,13
1998	940	244	117	0,07
1999	783	203	83	0,16
2000	982	256	125	0,39
2001	3.352	872	341	1,54
2002	1.137	296	34	0,17
2003	1.752	456	154	0,07
2004	2.883	751	165	0,39
2005	9.803	2552	340	0,3
2006	20.106	52336	205	1,05

Kaynak : Anonim, 2007, UNCTAD, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007

Tablo – 9 Türkiye 'ye Yapılan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörlere Göre Dağılımı (%)

Sektörler	1980-2000	2001-2006
Tarım	1,52	0,58
Madencilik	0,94	1,21
İmalat Sanayi	54,41	16,97
Hizmetler	43,13	81,24

Kaynak : Hazine Müsteşarlığı Verileri

Küreselleşmenin sunduğu önemli fırsatlardan biri de dünya ile bütünleşme fırsatıdır. Bütünleşme siyasi ve ekonomik anlamda alınabilir. Siyasal anlamda bütünleşme bir ülkenin uluslararası normları kabul etmesi, demokrasi ve insan hakları alanında öne çıkan değerleri benimseyerek bu alanda geliştirilmiş olan standartları tutturmaya çalışması, komşuları ve dış dünya ile iyi geçinmesi gibi kriterler ile birliğin oluşumlarıyla olur, tıpkı Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi.

Ekonomik bütünleşme bir ülkenin iyi yaptığı işlere yönelmesi, başkalarından daha kaliteliyi daha ucuza ürettiği malları satıp, diğerlerinin o ülkeden daha kaliteli ve ucuza ürettikleri malları almasına dayalı bir süreçtir. Azgelişmiş ülkelerin çoğunda kaynakların yanlış alanlara aktarılması sonucu borçlanmalar artmış durumları kötüleşmiştir. Küreselleşme bu ülkelere yeni bir kalkınma çabasına girişme olanağı sunmaktadır.

Küreselleşme uzun dönemde hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ekonomik refahın artmasına katkıda bulunmaktadır. Bir taraftan gelişmekte olan ülkelerin daha geniş ticari pazarlara, daha büyük sermaye girişine sahip olmasına, diğer taraftan da

bu ülkeler için ihraç ya da ithal edilebilir malların genişlemesine ve bu ülkelerin teknolojik gelişmelerden daha fazla yararlanmasına imkan vermektedir. Sonuçta, küreselleşme sürecinin ortaya koyduğu değişimden her iki ülke grubu da yarar sağlamaktadır.

Burada Stiglitz 'in tespiti önemlidir⁶⁵ : Küreselleşmenin kendisi iyi ya da kötü değildir. Muazzam iyilikler yapabilecek güce sahiptir. Küreselleşmeyi kendi koşullarında, kendi hızlarında benimseyen Doğu Asya ülkeleri için küreselleşme, 1997 krizinin yol açtığı gerilemeye karşı muazzam bir fayda sağladı. Ama dünyanın büyük bölümünde bununla karşılaştırılabilecek bir fayda getirmedir.

Küresel ekonomi üzerine 'Açık Toplum Enstitüleri' ile özellikle gelişmekte olan ülkelerde çalışmalar yapan George Soros, küreselleşmenin faydaları üzerine şu değerlendirmeyi yapmaktadır;⁶⁶

Küreselleşme, pek çok açıdan gerçektende arzu edilecek bir gelişmedir. Özel girişim, zenginliğin üretiminde, devletten daha başarılıdır. Bununda ötesinde, devletlerin, ellerindeki gücü kötüye kullanma eğilimleri ortaya çıkmaktadır; küreselleşme , bireylere herhangi bir devletin garanti edemeyeceği derecede özgürlük getirmektedir. Küresel ölçekte serbest rekabet, yaratıcı ve girişimci insan kaynaklarını özgür kılmış ve teknolojik ilerlemeyi hızlandırmıştır.

Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Kofi Annan küreselleşmenin yararlarını şu şekilde özetlemektedir⁶⁷ : Küreselleşmenin yararları açıktır; Daha hızlı büyüme, daha yüksek yaşam standartları ve yeni fırsatlar...

Yukarıda risk olarak bahsedilen dış müdahaleler de aynı zamanda fırsat olarak da değerlendirilebilir. İnsan hakları ve demokratik standartlar açısından dünyanın refah düzeyi yüksek ülkelerinin gerisinde kalmış ülkeler için küreselleşme bir uygar dünyayı yakalama fırsatı sağlamaktadır. Bu sayede bu ülkelerin insanları da gelişmiş dünyanın insanları kadar özgürlüğün tadını çıkarabilecekler, insanlara içlerindeki potansiyeli ortaya çıkarma fırsatı verildiği ölçüde yaratıcı yeteneklerin önü açılacak, verimlilik artacak, sonuçta bu durum ekonomik gelişme imkanına dönüşecektir.

Küreselleşme tüm dünyada rekabeti de artırmaktadır.

Bunun ardında yatan unsurlar şunlardır⁶⁸:

---

⁶⁵ Joseph E.STIGLITZ; Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı; Plan B İletişim; İstanbul; 2002; S.28

⁶⁶ George SOROS; Küreselleşme Üzerine; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2003; S.3

⁶⁷ Kofi ANNAN; 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler Raporu; 03.04.2000

⁶⁸ Gazi ERÇEL; T.C. Merkez Bankası, 17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu Tebliği; 22.09.2000; İstanbul

(a) Birincisi, dünya mali piyasalarının entegrasyonu ve hızlı teknolojik değişim, düşük işlem ve bilgi maliyetleri yoluyla verimlilik artışına ve büyümeye yol açmış, böylece düşük maliyetler, piyasaların artan etkinliği, yüksek verimlilik, düşük gümrük duvarları ve yeni yatırım olanakları rekabeti arttırmıştır. Böylece coğrafi uzaklık, mal ve hizmetlerin sağlanmasını sınırlayan bir faktör olmaktan çıkmıştır.

Sonuç olarak, rekabet hem sanayileşmiş ülkelerde, hem de gelişmekte olan ülkelerde neredeyse aynı düzeye ulaşmıştır. Bu noktada son yirmi yıl içinde bir çok gelişmekte olan ülkenin, özellikle gelişen piyasa ekonomilerinin dünya ticaretine ve küresel ekonomiye aktif olarak katıldıklarını ifade etmek gerekir. Gelişen piyasa ekonomileri, özellikle Asya ekonomilerinin varlığı giderek kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu ülkelerin dünya ticaretindeki payları önemli ölçüde artmıştır.

(b) İkincisi, banka-dışı finans kuruluşlarının mali aracılık sürecindeki önemi artmıştır. Bu kuruluşların başlıca örnekleri menkul kıymet firmaları, sigorta şirketleri ve karşılıklı fonlardır.

Bu nedenle, küreselleşme sürecinin, uluslararası rekabet düzeyinde, ekonomik büyümede, gelir seviyesinde, ürün kalitesinde ve dolayısıyla yaşam standardı düzeyinde artışlara neden olacağı söylenebilir.

E) Küreselleşmeyi Etkileyen Unsurlar

Küreselleşme kavramı değerlendirmesi yapılırken küreselleşmeyi etkileyen unsurlar da farklı yönleri ile incelenmiştir.

Küreselleşmeye etki eden temel faktörler arasında; ulaşım, enformasyon, mikro-elektronik ve haberleşme (internet-intranet-uydu haberleşmesi), alanındaki teknolojik gelişmeler; uluslararası kuruluş ve hükümet politikalarındaki değişim ile birlikte yaşanan ticari ve finansal liberalleşme hareketleri; hükümetlerin deregülasyon politikaları ve teknolojik gelişmeler sonucu firmaların stratejilerindeki değişmeler, 1990'ların başında komünizmin çökmesiyle birlikte soğuk savaş döneminin ve ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmaların sona ermesi; iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmelerle tüketici tercihlerinde yaşanan değişmeler; ekonomide zararlı dışsallıkların oluşmasına neden olan uluslararası sorunlara çözüm bulma zorunluluğu dikkat çekmektedir⁶⁹.

---

⁶⁹Global Yapılanmada Yeni Rota; <http://www.activefinans.com/activeline/sayi19/globalyapilan.html>; 12.03.2003

Jack Trout, 'Yeni Konumlandırma' adlı kitabında kullandığı verilen aslında küreselleşmenin neden son dönemlerde ortaya çıkan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır⁷⁰;

- Son 30 yılda daha önceki 5000 yılın toplamından daha fazla bilgi üretilmiş
- Tüm basılı bilgilerin toplamı 4-5 yılda bir 2 katına çıkmakta
- New York Times 'in tek bir hafta sonu ekinde yer alan bilgiler, 17.yüzyılda yaşayan bir İngiliz 'in tüm ömrünce topladığı bilgilerden daha fazla
- İngiliz dilindeki sözcük sayısı Shakespeare dönemindeki sözcüklerin 5 katı

Teknolojik gelişmeler küreselleşmenin özellikle 1950 sonrasında hızla yaygınlaşmasının temel sebeplerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Teknolojik gelişmeler tüm dünyada etkisi gittikçe artan bir dönüşüm ile kendini birçok şekilde hissettirmektedir. Bazı gelecek bilimciler ve düşünürler içinde bulunduğumuz ortamı tanıyabilmek için Bilgi Çağı, Sanayi Sonrası Toplum, Kapitalist Ötesi Toplum, Enformasyon Toplumu vs. gibi ifadelerle başvurmakta, yaşanan dönüşümü teknik ve beşeri açılardan inceleyerek geleceğe dönük trendleri belirlemeye çalışmaktadırlar.⁷¹

Hükümet dışı kuruluşların güçlenmeleri ve küreselleşmeye etki eden faktörler arasına girmelerinde de teknolojinin büyük rolü bulunmaktadır. Küreselleşme çağında hükümet-dışı kuruluşlar, dünya diplomasi sahnesindeki temel oyuncular haline gelmiştir. Bunu olanaklı kılan gelişme ise, yeni bilgi ve iletişim teknolojileridir. Yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkmasından önce, hükümet-dışı kuruluşlar, birbirlerine bulabilmede ve birbirleriyle temas kurabilmede çok güçlük çekmekteydi. Gelişmiş ülkelerde, hükümetlerden ve geleneksel siyasal partilerden düş kırıklığına uğrayan yeni kuşaklar, siyasal etkinliklerini daha çok hükümet-dışı kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirmeyi yeğlemektedir.⁷² "Greenpeace" gibi, çevre konusunda etkinliklerde bulunan hükümet-dışı kuruluşlar, basın brifingleriyle, televizyon haberleriyle, cep telefonları ve "İnternet" aracılığıyla, eylemlerini doğrudan dünya kamuoyuna duyurabilmektedir. Uluslararası Af Örgütü gibi, uluslararası hükümet-dışı kuruluşlar da, mesajlarını iletmede ve kamuoyunu etkilemede, iletişim teknolojilerinden büyük ölçüde yararlanmaktadır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın ikinci yarısında bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin geliştirilip bütünleştirilmesi ile sonuçlarının kestirilmesi çok güç etkiler doğuran bir dönemin kapısını aralamıştır. Ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel hemen her alanda hüküm süren bu

⁷⁰ Deniz Ülke ARIBOĞAN; Geleceğin Haritası Yeni Amerikan Projesi; Profil Yayıncılık; 2008; S.61

⁷¹ Tolga KARA; Küreselleşme Üzerine Notlar : Yeni Ekonomi ve Basın İşletmeleri Üzerine Etkisi; Nobel Yayın Dağıtım; Ankara; 2007; S.153

⁷² Doç.Dr.Hüner TUNCER; Küresel Diplomasi; Ümit Yayıncılık; Ankara; 2006; S.139

dönüşümden en fazla etkilenen kesim kuşkusuz iş dünyası ve dış yatırımcı ÇUŞ 'ler olmuştur.

Teknolojik gelişmelerin iş dünyasına etkisi, uzak ülkeler direkt yatırımlarının kolay ve ucuz kontrolü ve yönetimi ile risklerin çok daha kolay yöntemlerle kontrolüdür. Bununla beraber iş dünyası artık sadece kendi piyasasını değil, yabancı ve hedef piyasaları da kontrol eder hale gelmiştir. Japonya 'dan bir yatırımcı kolaylıkla Türkiye 'den fon alabilmekte ve dilediği zaman bu fonu nakde çevirebilmektedir.

Klasik endüstri çağından teknolojik-bilgi çağına geçiş özellikle finans piyasalarında önem kazanmıştır. Bilgi teknolojilerinde ki büyük gelişmelerin sonucu olarak finans piyasalarında küreselleşme ile kurumlar ve kişilerarası işlemler hızlanmış ve artarak finansal piyasalarda sermayenin 24 saat süresince anlık hareketlerine imkan tanımıştır.

Küreselleşmeye 'neo-liberalizmin hegemonyası' görüşü de hakimdir. Bu hegemonya, 5 temel tekel sayesinde sağlanmaktadır⁷³ : Dünya finans pazarlarının denetimi, medya ve iletişim tekelleri, teknolojik tekel, gezegenin doğal kaynaklarının tekeli kullanımı, kitlesel yok etme silahları üzerinde tekel. Amin 'in 'dünya finans pazarlarının denetimi' olarak adlandırdığı mekanizmaya 'küresel ekonominin denetimi' de denebilir.

Neo-liberal söyleme göre piyasa mekanizması prensibiyle kontrol dışında -ve olumlu yönde geliştiği iddia edilen küresel ekonomi, gerçekte sıkı bir denetim mekanizmasına sahiptir.⁷⁴ Bu mekanizma 'A.B.D. liderliğinde Gelişmiş 7'ler (G7) tarafından' IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü vasıtasıyla yürütülmektedir. Amacı ise 'küresel piyasa disiplini sağlamak' ve Naom Chomsky'nin 'Washington Konsensüsü'⁷⁵ olarak adlandırdığı neo-liberal ekonomik politikaların dünyanın dört bir yanına yayılmasıdır.

Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşturduğu 'üç ayaklı denetim mekanizması' ulusal ekonomilerin G7 'nin istediği yönde yapılanmasını sağlamaktadır. Dünya Bankası'nın temel işlevi ulusal ekonomilerin küresel ekonomiye entegrasyonunu sağlamaktır. Bu amaçla ihracata yönelik büyümeyi tek alternatifmiş gibi göstermektedir. Ayrıca uluslar-aşırı şirketler aracılığıyla sermayenin gelişmekte ve az gelişmiş ülkelere sokulmasını destekleyen bir aktör görevini üstlenmiştir.⁷⁶ IMF, dış borcu olan 100'den fazla ülkeyi 'Yapısal Uyum Programları' ile ulusal ekonomilerini uluslararası serbest ticarete ve finans aktivitelerine açmaya, kamu harcamalarını ve dolayısıyla sosyal hizmetleri kısımaya,

⁷³ S. AMIN; Küreselleşme Çağında Kapitalizm; İstanbul; Sarmal Yayınevi; 1999; S.16

⁷⁴ P. HIRST ve G. THOMPSON; Globalisation in Question; Cambridge Polity Press; Cambridge England; 2000; S.43

⁷⁵ Naom CHOMSKY; Profit Over People: Neoliberalism & Global Order; New York: Seven Stories Press; New York USA; 1999, S.20

⁷⁶ S. AMIN, a.g.e. S.40-44

işçi-işveren ilişkilerini piyasa mekanizmasına bırakmak amacıyla devleti hakemlik konumundan çekmeye, devleti ekonomik alandan tamamiyle silmek için özelleştirme yapmaya zorlamaktadır. 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü ise ulusal ticaret politikalarını yaptırımları sayesinde denetim altına almak ve uluslararası bankalar ve uluslararası şirketler lehine sınırlar ötesi ticareti düzenlemektedir. Bu üç kurum küresel ekonomiyi kontrolü altında tutarak, G7 'nin istekleri doğrultusunda şekillendirmektedir.

Küreselleşmeyi etkileyen unsurlar olarak G7 ülkelerinin politikaları ve lider ABD yönlendirmesi ile çalışan Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası dışında hükümet dışı organizasyonlar ve yatırımlarını dolaylı-dolaysız şekillerde farklı pazarlara yapma gücüne sahip çok uluslu şirketler başı çekmektedir.

Ekonomik küreselleşmede çok uluslu şirketler önemli bir rol üstlenmişlerdir. Birkaç çokuluslu şirketin dünya üzerindeki egemenliği, doğal olarak, en yüksek bireysel kâr arayışında olan kapitalist gelişmeden kaynaklanmaktadır.

Çok uluslu şirketler küresel ölçekte oluşturdukları üretim-dağıtım kanalları yoluyla rakiplerine karşı oldukça önemli bir rekabet avantajı elde etmektedirler. Küresel reel ve finansal piyasalara girme önemli bir avantaj sağladığı gibi, bu piyasalarda yer alan aktörlere de büyük fırsatlar sunmaktadır. Çeşitli iletişim araçlarına ve ekonomik güce sahip ÇÜŞ 'ler, devlet ve bölge sınırı olmaksızın pazarın küreselleşmesini sağlamaktadır.⁷⁷

2. KÜRESELLEŞME SONUCU ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN TARİHİ SÜRECİ, KAVRAM VE TANIMLAR

A) Çok Uluslu Şirket Kavramı

Çok Uluslu Şirket tanımı teorik yapısı ile birlikte farklı kaynaklardan tanımlamalar yapılmış, 'dünya şirketi' haline gelmiş olan bu tür yapılanmaların özellikleri ile yatırımlarını hangi şartlar altında hangi unsurlara bağlı olarak yaptıkları incelenmiştir.

Ülkeler arasındaki sermaye hareketleri, ticaret ve yabancı yatırımların önündeki engeller, ulaşım ve iletişim maliyetleri azaldıkça, firmaların da neyi nerede ve nasıl üretecekleri ve kime satacakları konusundaki tercihleri genişlemektedir. Böylece, bir yandan sınırları ulus ötesine taşan endüstri ve firmalar hızla çoğalırken, diğer yandan bu piyasalardaki rekabet kızışmaktadır. Hepsinden önemlisi firmaların ülke dışındaki yatırımları arttıkça uluslararası üretim de hızla artmakta ve bu yatırımlar, yalnızca ulusal piyasaların

⁷⁷ Nedim MACİT; Küresel Güç Politikaları Türkiye ve İslam; Fark Yayınları; Ankara; 2006; S. 32

genişlemesine katkıda bulunmayıp aynı zamanda daha büyük ölçekteki bölgesel ve küresel piyasalar ortaya çıkmaktadır.

Yabancı bir pazara girmeyi düşünen bir firmanın önünde farklı üç seçenek bulunmaktadır. Birincisi, malları kendi ülkesinde üretilip, yabancı bir ülkeye satmak kaydıyla ihracat yapmak, ikincisi, piyasasına girmek istediği ülkedeki bir firmaya kendi teknolojisini ve marka ismini kullanmasına izin vererek, lisans anlaşması yapmak ve üçüncüsü ise, piyasaya doğrudan sermaye yatırımı yapmak kaydıyla girmektir.

Yerel bir firmaya oranla, yabancı bir firma her zaman ciddi sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların bazıları kültürel sorunlar, dil ve yerel piyasaya ait uygulamalardaki farklılıklardan oluşan sorunlardır. İşte bu gibi nedenlerle de firmalar, ihracat ve lisans yoluyla elde edemeyeceği bazı avantajlara sahip olmak için doğrudan yabancı sermaye yatırımları yaparlar.

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları uluslararası sermaye akışı demektir: ya yabancı bir ülkede bir firma kurulur, ya da yabancı ülkedeki bir şirkete sermaye yatırılarak, ana firma büyür. Burada, yabancı ülkede edinilen şirkete "yavru şirket" (subsidiary), "yabancı sermaye şirketi", "tabi şirket" veya "şube" denmektedir. Dolaysız yabancı sermaye yatırımlarının en önemli özelliklerinden biri, bunların yalnızca tabi şirketin mülkiyetini elinde bulundurmaları (kısmen veya tamamen) kalmamaları, aynı zamanda onun yönetimini de denetimleri altında bulundurmalarıdır. Yavru şirket genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığına sahiptir. Karşılığında ise, kazanılan karlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalır.⁷⁸ Doğrudan yabancı sermaye yatırımları adı verilen bu yatırımlarda, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, Çokuluslu Şirket adı verilir.

İşte bu kapsamda Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ),⁷⁹ genel merkezi belli bir ülkede olduğu halde, işlevlerini bir veya birden fazla ülkede kendi tarafından koordine edilen şubeler, yavru şirketler veya bağlı şirketler aracılığıyla ve genel merkez tarafından kararlaştırılan bir işletme politikasına uygun olarak yürüten büyük şirketlerdir.

UNCTAD 'ın tanımıyla (tanımın orijinalinde kavram uluslararası işletmeler olarak yer almaktadır) Çok Uluslu Şirket, anonim olsun, olmasın ev sahibi işletmeleri ve onların iştiraklerini içeren işletmelerdir. Ev sahibi işletme kendi ülkesi dışındaki bir işletmenin atktiflerini kontrol eden bir işletme olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, ÇUŞ 'un faaliyetlerinin belli bir hareket serbestesi içinde gerçekleştirildiğinin altını çizmektedir. ÇUŞ; faaliyette

⁷⁸ Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; Uluslar arası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama; G. Can Yayınları, İstanbul; 2003; S.749

⁷⁹ G.KUTAL, A.R. BÜYÜKUSLU; Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi; Der Yayınları, İstanbul, 1996, S.34

buldukları ülkelerde oluşturdukları genellikle esnek ağ yapıları ile özellikle vergi, yatırım ve gelirlerini o ülke dışına kaydırabilme, yeni yatırımlar için yer belirleme gibi konularda kendilerine avantaj sağlamaktadırlar.⁸⁰

Çok Uluslu Şirketlerin (ÇUŞ) giderek artan ve ulus-devletlerin önüne çıkan önemine rağmen bugüne kadar genel kabul gören bir tanımı yapılmamıştır. Bunun nedeni çok uluslu şirketlerin homojen olmayan yapılarda bulunmasıdır. Çok uluslu Şirketleri tarihsel gelişimleri açısından inceleyen Richard Robinson⁸¹ bu şirketleri aşağıdaki gibi tarif etmiştir:

1. Uluslararası (International) Şirket: Bir ülkeye güçlü bir şekilde yerleştikten sonra (ana şirket) merkezi yönetimi esas alarak diğer ülkelere yerleşen (yavru şirket) şirkettir.

2. Çok Uluslu (Multi-national) Şirket: Yöneticilerinin kar edebilmek için firma kaynaklarını ülke kimliklerini dikkate almaksızın dağıttıkları, yerli-yabancı faaliyet ayırımı bulunmayan şirkettir.

3. Uluslarötesi (Trans-national) Şirket : Çok uluslu bir şirket hüviyetinde olmakla birlikte yöneticileri gibi hissedarlarının da farklı tabiyetlere sahip olduğu şirketlerdir.

4. Uluslarüstü (Supra-national) Şirket: Gelecekte uluslarötesi şirketin alacağı biçimdir. Şirket uluslararası bir anlaşma ile kurulan bir kuruluş nezdinde tescil edilecek ve bu kuruluş tarafından denetlenecek ve vergisini buraya ödeyecek, böylece milliyetini hukuken kaybedecek olan şirkettir.

Bununla birlikte bazı görüşlere göre bir şirketin çokuluslu şirket olarak kabul edilmesi için, birden fazla ülkede faaliyet göstermesi yeterli olmamakta, ürünlerini üretme ve pazarlama faaliyetlerini, yabancı ülkede gerçekleştirilmesi, farklı ülkelerde sermaye yatırımının ve yöneticilerinin olması gerektiği ileri sürülmektedir. Çokuluslu şirket olmanın bir göstergesi olarak şirketin, toplam maddi kaynaklarının en az %20'sinin dış ülkelerde olması ve karların en az %35'inin uluslararası faaliyetlerden elde edilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Vernon'un tanımına göre ise yan kuruluşun en az %25'ine sahip olunması gereklidir.⁸²

ÇUŞ'lerin bir ülkeden yönetilmeye başlanan ve yabancı ülkelerdeki faaliyetin sanki asıl ülkede olmuş gibi kabul edildiği firmalar oldukları, bazı araştırmacılar tarafından ise bir tanımlama bile yapılmasına gerek olmadığı, ÇUŞ şeklinde bir kurumsallaşmanın olmadığı,

---

⁸⁰ Oğuz ZENGİNGÖNÜL; a.g.e. S.68

⁸¹ Richard D. ROBINSON, The Developing Countries, Development, and the Multinational Corporation, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, Vol. 403, No. 1, 1972, S. 67-79

⁸² Dr. Dilber ULAŞ; Çok Uluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri; Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 59-2; S.151

bu isim altındaki işletmelerin gerçekte her birinin ulusal şirket olduğu, bunların belirli adres ve milliyete tabi oldukları öne sürülmektedir.⁸³

Çok uluslu şirketler için yapılan tanımlamalar içerdikleri özelliklere göre belli guruplarda toplanabilir.

- İlk gurupta şirketin finansal ve ekonomik gücü kriterdir. Bu gücü oluşturan öğeler ise şirketin bilanço büyüklüğü, üretimi diğer ülkelerde sahip olduğu kaynakların değeri ve dünya ölçeğindeki yaygınlığıdır.
- İkinci gurupta şirketteki karar alma süreci ve denetim kriterdir. Buna göre farklı ülkelerde üretim faaliyetinde bulunan şirketin üretimle ilgili kararlarının -teknoloji seçimi, kaynak kullanımı- birden çok ülkede saptanarak uygulanması şirketin çok uluslu olma niteliğini belirleyen en önemli özelliğidir.

Sermaye hareketleri açısından tanımlama yapıldığında ise, doğrudan yabancı sermaye yatırımları (DYSY-Direct Foreign Investment-DFI) adı verilen yatırımlarla, yabancı ülkedeki fiziki sermayeye sahip olan ve bunu işleten firmaya, Çok Uluslu Şirket adı verilmektedir.

Genellikle, ana şirketin elinde bulunan teknoloji, ticari sırlar, yönetim bilgileri, ticaret ünvanı ve öteki kolaylıklardan yararlanma ayrıcalığı yavru şirkete sağlanır. Karşılığında ise, yavru şirketin kazandığı karlar, kısmen veya tamamen ana şirkete kalır.

Bir görüşe göre ÇUŞ 'lerin dünyanın birçok bölgesinde yatırım yapmış olması, anavatan ile olan ilişkilerini ve sadakatini zayıflatmıştır. Ayrıca şirketlerin arası birleşmeler, bu eğilimi kuvvetlendirmiştir. Örneğin "İngiliz Leyland", Japon Honda" ile ortak olmuş ve Alman BMW 'yi satın almıştır. Böyle bir şirketin yönetiminde hangi ulusun çıkarları gözetilecektir? Bu nedenle bu gibi şirketlere "devletsiz" şirketler denmesi de önerilmiştir.⁸⁴

ÇUŞ 'ler ile üretim uluslararasılaşmakta, şirket evlilikleri ve satın almalar yoluyla şirketler her bölgeye girmektedir. Genelde doğrudan yabancı yatırımları da ÇUŞ 'ler yapmaktadır. Nitekim, 1998'de yaklaşık 53 bin ÇUŞ varken bunların dünya üretimindeki payları %20-30' larda iken dünya ticaretindeki payları %65-70'dir. ÇUŞ 'lar uluslararası üretimin çekirdeğini oluşturmakta, üretim ve dağıtım çok uluslu hale gelirken entelektüel mülkiyet hakları önem kazanmaktadır. Bu noktada ÇUŞ ulusal mı, küresel mi tartışması gündeme gelmektedir. Üst düzey yönetim çok kültürlü bir karma grup oluştururken, ulusal bağlantıları nedeniyle, genelde küresel erişime sahip ülke merkezli şirketler olarak

⁸³ Oğuz ZENGİNGÖNÜL; a.g.e. S.68

⁸⁴ Prof.Dr.Vural F. SAVAŞ; a.g.e. S. 283

nitelendirilmektedir. ÇUŞ 'ların öne geçmesiyle eskiden devletlerarası olan ilişkiler giderek şirketler arası hatta bireyler arası bir hal almaktadır.⁸⁵

2003 Dünya Yatırım Raporu'na göre dünyada, 64000 çokuluslu şirket ile 870 000 yan kuruluşu faaliyet göstermektedir. Çokuluslu şirketlerin global satışları 18 trilyon \$ olup, kendi ülkeleri dışında 53 milyon insanı istihdam etmektedirler.⁸⁶

ÇUŞ 'ler üretim faaliyetlerini evrenselleştirmiş olan dev kuruluşlardır. Aynı anda birçok ülkede üretim yaparlar. Büyük bir sermaye ve teknoloji gücünü temsil ederler. Çeşitli uyrukta işçi, mühendis ve yönetici çalıştırırlar. Şirketlerin temel faaliyetleri büyük bir çeşitlilik gösterir.

Bazılarında yurtdışında kurulan şubelerin amacı ana şirketin hammadde ihtiyacını karşılamaktır. Bazıları ise yurtdışındaki ucuz iş gücünden veya başka etkenlerden yararlanılarak elde edilen üretimin ana ülke, yerel ülke veya üçüncü ülke piyasalarına pazarlanmasına yönelik olarak faaliyet gösterirler.⁸⁷

Dünya çapında ekonomik ilişkilerin işleyişindeki küresel dinamiklerin başrolünde ÇUŞ 'ler gelmektedir. Bu şirketler siyasal rejim, ulusal sınır ve gelişmişlik farkı tanımadan birden fazla ülkede faaliyette bulunurken birçoğu pek çok devletten daha fazla zengin, daha büyük ekonomiye sahiptir.

Günümüzde hükümetler, artık yalnızca diğer hükümetlerle değil; aynı zamanda, çok-uluslu şirketlerle de ilişki kurmak durumundayken; çok-uluslu şirketlerde, hem hükümetlerle hem de birbirleriyle ilişki kurmaktadır. Bunun sonucunda, diplomasinin niteliği değişikliğe uğramış ve çok-uluslu şirketler, uluslararası ilişkilerin seyrini etkileyebilecek aktörler konumuna gelmiştir.

---

⁸⁵ Aytekin YILMAZ; a.g.e. S.179

⁸⁶ Dr. Dilber ULAŞ; a.g.e. S.152

⁸⁷ Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; a.g.e. S.732

Tablo – 10 2005 Yılı İtibariyle ÇUŞ – Ulus Devlet Karşılaştırması

ÇUŞ Ciroosu (USD milyar)	Ulus-Devlet GSYİH
Carrefour 90.2	Yunanistan 119.1
Volkswagen AG 110.4	Macaristan 109.1
General Motors 193.5	İran 192.3
Exxon Mobil 291.2	Danimarka 259.6
Vodafone 62.4	Kazakistan 56
General Electric 152.8	Malezya 130.8

Kaynak : UNDP, Human Development Report, 1997, S.92

Özellikle direkt yatırım yapan ÇUŞ 'lerin karakteristik yapısına bakıldığında göze çarpan unsurlar şunlardır;⁸⁸

- Yüksek derecede araştırma geliştirme faaliyetinde bulunan ve bu faaliyetlerinden elde ettiklerini satışlarında kullanabilen,
- Toplam iş güçleri içerisinde yüksek sayıda profesyonel yönetici ile teknik yönetici ve eleman bulunduran,
- Yeni ve/veya kompleks ürünler geliştiren,
- Yüksek derecede ürün farklılaştırması yapabilen,
- Büyük sermaye sahibi olup bu sermayeyi rahatlıkla kullanabilen,
- Uluslararası niteliklerde ürün imal eden,
- Yüksek seviyede reklam yapabilen şirketlerdir.

ÇUŞ 'lerin davranış şekillerinde ise üç temel hareketten söz edilir;⁸⁹

- 1- Dünya çapında pazarlarda var olmak

⁸⁸ James R. MARKUSEN, "Multinational Firms and the Theory of International Trade" The MIT Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 2002, S. 6-7

⁸⁹ Oğuz ZENGİNGÖNÜL; a.g.e. S. 68

2- Bir ya da daha fazla işletmenin işlevsel alanlarını dünya ölçeğinde standart operasyonel hale getirmek

3- Dünya çapındaki çalışmalarını birleştirmektir.

Tablo – 11 Dünyanın En Büyük 25 Şirketi

SIRA	ŞİRKET	SEKTÖR	SATIŞ	KAR	VARLIKLAR	PİYASA DEĞERİ	MERKEZ ÜLKE
			(MLYR \$)	(MLYR \$)	(MLYR \$)	(MLYR \$)	
1	HSBC Holdings	Bankacılık	146,5	19,13	2348,98	180,81	İNG
2	General Electric	Holding	172,74	22,21	795,34	330,93	ABD
3	Bank of America	Bankacılık	119,19	14,98	1715,75	176,53	ABD
4	JPMorgan Chase	Bankacılık	116,35	15,37	1562,15	136,88	ABD
5	Exxon Mobil	Petrol & Doğalgaz	358,6	40,61	242,08	465,51	ABD
6	Royal Dutch Shell	Petrol & Doğalgaz	355,78	31,33	266,22	221,09	HOL
7	BP	Petrol & Doğalgaz	281,03	20,6	236,08	204,94	İNG
8	Toyota Motor	Dayanıklı Tüketim	203,8	13,99	276,38	175,08	JAP
9	ING Group	Sigorta	197,93	12,65	1932,15	75,78	HOL
10	Berkshire Hathaway	Mali Sektör	118,25	13,21	273,16	216,65	ABD
11	R.Bank of Scotland	Bankacılık	108,45	14,62	3807,51	76,64	İNG
12	AT&T	Telekomünikasyon	118,93	11,95	275,64	210,22	ABD
13	BNP Paribas	Bankacılık	116,16	10,71	2494,41	81,9	FRA
14	Allianz	Sigorta	139,12	10,9	1547,48	80,3	ALM
15	Total	Petrol & Doğalgaz	199,74	19,24	165,75	181,8	FRA
16	Wal-Mart Stores	Perakende	378,8	12,73	163,38	198,4	ABD
17	Chevron	Petrol & Doğalgaz	203,97	18,69	148,79	179,97	ABD
18	American Intl Group	Sigorta	110,06	6,2	1060,51	118,2	ABD
19	Gazprom	Petrol & Doğalgaz	81,76	23,3	201,72	306,79	RUS
20	AXA Group	Sigorta	151,7	7,75	1064,67	70,33	FRA
21	Banco Santander	Bankacılık	72,26	10,02	1332,72	113,27	İSP
22	Conoco Phillips	Petrol & Doğalgaz	171,5	11,89	177,76	129,15	ABD
23	G. Sachs Group	Mali Sektör	87,97	11,6	1119,8	67,16	ABD
24	Citigroup	Bankacılık	159,23	3,62	2187,63	123,44	ABD
25	Barclays	Bankacılık	79,7	8,76	2432,34	62,43	İNG

Kaynak : Forbes Dergisi, Mayıs 2008, Sy. 72-73

Ekonomik küreselleşmeyi sağlayan üç önemli boyut vardır. Bunlar; küresel finansman ilişkilerinin gelişmesi ve tün dünyada yaygınlaşması, küresel üretim ve ticari ilişkiler ağının küreselleşmesidir. Küresel işletmeler ulusal sınırlarını aşarak ve aşındırarak faaliyette bulunmakta ve hareketlilik göstermektedirler. Bu işletmeler faaliyetlerine katkı yapan aktörleri (ulaşım, bilişim ve iletişim araçları) kullanarak sosyal grupların ve girişimcilerin, işçi örgütlerinin, gazetecilerin, akademisyenlerin ve diğer birçok kişi ve grubun küresel düzeyde iş yapmalarına ve çalışmalarına imkan tanımaktadır. Ekonomik

küreselleşme çok uluslu şirketlerin ticaret, finans akışı ve dış yatırım şeklinde ulusal ekonomilerin artan bir şekilde birbirine bağlanmasıdır.⁹⁰

Küreselleşme esasta ekonomik bütünleşme boyutuyla öne çıkarken üretimin ve ticaretin bütünleşmesi yanında ÇUŞ 'lerin etkinliği ve sermaye akışı yoluyla dünyanın entegre, tek bir piyasaya dönüşmesine yol açmaktadır. İletişim teknolojilerinin gelişimi ve liberalizasyon politikaları ile mali piyasaların bölünmüşlüğü ortadan kalkmakta, fon hareketleri ile sermayenin karlı alanlara gitmesi sonucu uzun dönemde getiri oranlarının gelişme ve gelişmekte olan ülkelerde birbirine yaklaşması beklenmektedir.⁹¹

Küreselleşmenin ardındaki serbest piyasa kapitalizmi düşüncesinin en etkin oyuncularını çok uluslu şirketlerdir. Serbest ticaret ve rekabete açık ülke piyasalarına özelleştirme, devralma, direkt yatırım, direkt satış gibi araçlarla giren bu şirketler kısa zamanda ilgili piyasalarda 'piyasa yapıcı' rolü alabildikleri gibi karşı karşıya kaldıkları piyasaya entegre olamadıkları veya beklenenler dışında ağır risklerle karşı karşıya kaldıkları durumlarda oyunun dışında kalabilmektedirler.

Küreselleşmenin temelinde dünya üzerindeki 6 milyara yakın tüketiciyi hedef alarak üretim ve dağıtım yapmak fikri yatar. Yani üretimi, tüketimi ve şirket yönetimini küresel bir olgu olarak ele almak varsayımı öne çıkar. Böylece araştırma ve geliştirmeye, üretim ile reklamcılık ve tanıtma, lojistik ve depolama gibi fonksiyonları çok sayıda ürün ve tüketiciye yayarak birim başına maliyetleri düşürmek ana ilkedir. Sonuçta malların maliyeti düşeceği için ister istemez satış fiyatları da düşecek, böylece bir taraftan şirket kârları büyürken bir taraftan da fiyatlar düşeceğinden bu gelişmeden herkes fayda sağlayacaktır. Böyle bir düzende baş aktörler olarak ortaya çıkanlar elbette şirketler, daha doğrusu çokuluslu ve küreselleşmiş şirketler olacaktır.⁹²

Gelişmekte olan ülkelerde çokuluslu şirketler çok hızlı bir ilerleme sağlamak ve güçlü iktisadi yapıları ile bu ülkelerin gelişmeleri açısından birer baskı unsuru oluşturmaktadırlar. Özellikle doğal kaynakların kullanımı ve düşük üretim maliyetleri bu ülkeleri çokuluslu şirket için çekici unsurlar konumuna getirmektedir.

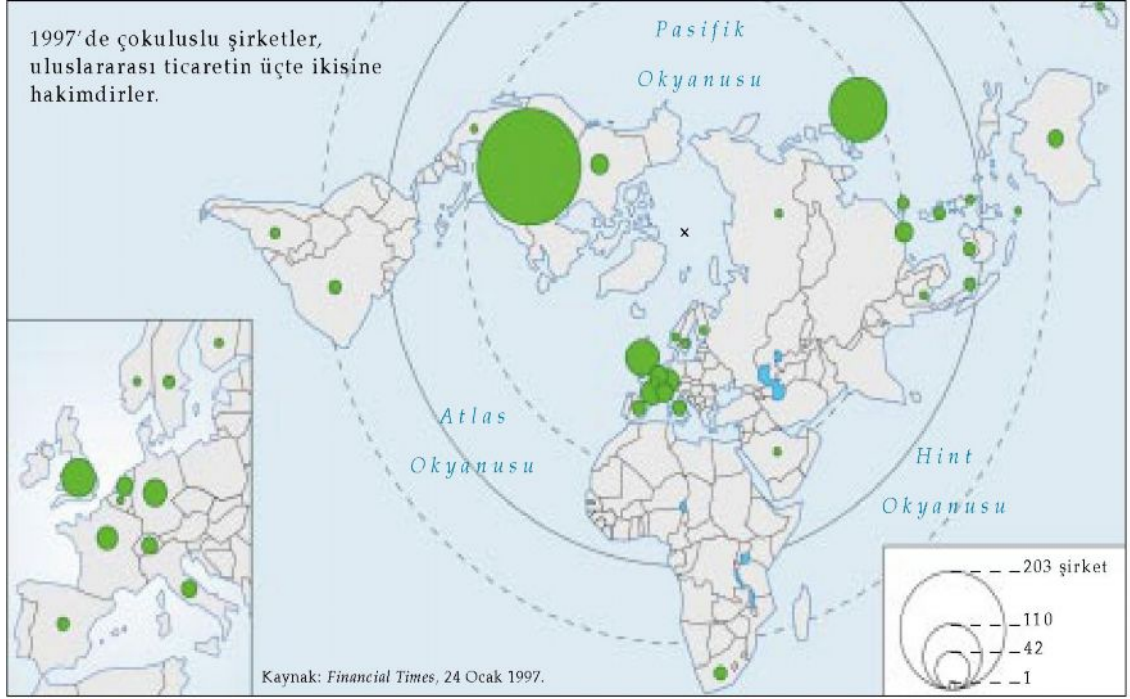
ÇUŞ 'lerin bir ülkeye yatırım yapmaları için her iki tarafın da birbirleri için değerli bazı varlıklara sahip olması gerekir. Bu pazarlık sürecinde her iki taraf da mutlak anlamda kazanacaktır.

---

⁹⁰ Doç.Dr. M.H.ÇAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; a.g.e. S. 47-48

⁹¹ Aytekin YILMAZ; a.g.e. S.137

⁹² Tefik DALGIÇ; Küreselleşme Sadece Şirketlere Bırakılmaz; Referans Gazetesi; 14.05.2008

Harita – 2 Çok Uluslu Şirketlerin Kaynağı Ülkeler ve Pazarları

Kaynak : *Financial Times* Gazetesi; 24.01.1997

Tablo – 12 Dünya Ticaretine Hakim Olan Ülkeler ve Payları

Sermaye İhraç Eden Ülkeler		Sermaye İthal Eden Ülkeler	
Ülke	Dünya Toplamındaki Payı (%)	Ülke	Dünya Toplamındaki Payı (%)
Japonya	20,80	ABD	74,20
Almanya	9,80	Avustralya	3,50
Rusya	6,20	İspanya	3,00
İsviçre	6,20	Birleşik Krallık	2,30
Hong Kong	3,80	Yunanistan	1,50
Çin	3,30	Diğerleri	11,50

Kaynak : Dr. Bülent Günsoy; *Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi*; Ekin Kitapevi; Bursa; 2006; Sy. 124

Ulus devletin coğrafik ve hukuki sınırlarını ortadan kaldıran uluslararası ticaret dalgasının, uluslararası ölçekteki liberal ekonomik politikalara ve küresel kültür yolu ile devletin geleneksel egemenlik kavramındaki kontrolü kaybettiği hipotezinin sorgulanmasını ön plana çıkardığı gözlemlenmektedir. Bu yaklaşıma göre Çok Uluslu Girişimler/Şirketler (ÇUŞ), uluslararası ticaretin motorunu oluşturmaktadırlar. ÇUŞ 'lar, uluslararası iş dünyasında lider rolünü üstlenmeyi sürdürmektedirler. Bunlar üç ana üsten; ABD, Avrupa Birliği ve Japonya 'dan yönetilmekte ve içinde katma değer üretme faaliyetlerinin organize

edildiği iş şebekelerinin merkezinde faaliyet göstermektedirler. Politika, hukuk, kültür ve ilgili diğer belirleyici faktörler, bu büyük gelişmelerden dolayı olarak etkilenmektedirler. Günümüzde ABD, AB ve Japonya 'da konuşlanmış dünyanın en büyük 500 ÇUŞ' ü, dünya doğrudan yabancı yatırımlarının %80 'inden fazlasını ve dünya ticaretinin yarısını ellerinde tutmaktadırlar.⁹³

Günümüzde ÇUŞ 'lar medyadan ilaç sanayine, bankacılıktan otomotive, hazır gıdadan tarıma bir çok farklı sektörlerde faaliyet göstermektedirler. ÇUŞ 'ler, ilk kaynak ülkelerinden doğmuş olmakla birlikte tam anlamıyla küresel şirketler haline gelmiştir. Örneğin CNN televizyon kanalında 'yabancı' kelimesinin kullanımı yasaklanmıştır zira uluslararası yayın yapan küresel bir kanalda hiçbir ülke, toplum yabancı değildir.

Küreselleşmenin evresinde devletler etkisizleşirken ÇUŞ 'ler büyük imparatorluk haline gelmektedir. Nitekim ciroları pek çok devletin GSMH 'sini geçen ve dünya çapında yayılan şirket ve bankalar oluşmuştur. Bu açıdan, küreselleşmenin simgesi sayılan bazı şirketlerin durumu bir fikir verecektir. ÇUŞ 'lerin ve küreselleşmenin en tipik örneği sayılan Mc Donalds ve Coca Cola ile Walmart, Microsoft gibi şirketlere baktığımızda küreselleşme değişiminin boyutunu görürüz. Toplumun McDonalds 'laşması ve Coca Cola 'laşması ifadelerine de kaynaklık eden bu şirketlerin gelişmesi ilginçtir.⁹⁴

Mc Donalds: İlk dış şubelerini 1967'de Kanada'da açtı. 20 yıl sonra 47 ülkede yaklaşık 10.000 şubeye ulaşırken 10 yıl sonra (1997'de) 100 ülkede 23.000 şubeye ulaşmıştır. 1999'da şirketin dış satışları ABD 'dekini aşmıştır. Bugün 120 ülkede 30.000 Mc Donalds şubesi vardır ve sadece 12.800 'ü (yarıdan azı) ABD'dedir.

Coca Cola: Şirket tam bir küresel yapı arz etmektedir. Satışlarının %30 'u Kuzey Amerika 'da, %20 'si Latin Amerika 'da, %22 'si Avrupa ve Ortadoğu, %18 'i Asya, %6 'sı Afrika'da gerçekleşmektedir.

Walmart: Dünyanın en büyük perakende zinciridir. 2004 yılında dünyanın her tarafından 260 milyar dolarlık mal satın almış, ABD 'de 3700 perakende satış mağazasında satışa sunmuştur. Ciro su pek çok ülkenin GSMH 'sinden yüksektir.

Microsoft: Yeni ekonominin motorudur. Yazılım şirketi, sahibi kısa sürede dünyanın en zengin kişisi olmuştur, dünya çapında faaliyet göstermektedir.

---

⁹³ Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; a.g.e. S.27

⁹⁴ Aytakin YILMAZ; a.g.e. S.147-148

Adidas: Üretiminin %95 'i Asya 'da yapılmaktadır. Hong Kong 'da faaliyetleri koordine edilirken küresel pazarlaması ise Amsterdam 'dadır. Üretimi geliştirme işlemini Portland 'da (ABD) yapan şirket, satışının %93'ünü Almanya dışında yapmaktadır.

Siemens: Sektöründe çok eski ve bir elektronik dev olan Siemens yurtiçinde sattığının 3 katını dışarıda satmaktadır.

B) Çok Uluslu Şirketlerin Tarihi Süreci

Tarihi süreç açısından Çok Uluslu Şirket kavramı incelenirken bu tür şirketlerin uluslararası ticaret ile gelişimi ve günümüzde geldikleri nokta incelenmiştir.

ÇUŞ 'lerin gelişimi ile ilgili farklı kaynak görüşleri bulunmakla birlikte temelleri 16. YY 'a kadar geriye götürülebilir. Öncelikle kişisel arayışlar ve sonucunda doğal kaynaklar ve tarım ürünlerinin koloniyalizm dönemindeki değerlendirmeleriyle başlayan bu olgu 20. YY 'da modern Çok Uluslu Şirket kavramına ulaşmıştır.

Uluslararası ticaret konusundaki tartışmalar geçmişten günümüze kadar süregelmektedir. Bu konudaki tartışmaların ana konusu bir ülkeden bir diğerine yapılan yatırımların sonucunda, bu yatırımların her iki ülkeye ve bu ülkelerdeki işletmelere ağırla çağı kazançlar ve getireceği risklerin neler olabileceğidir. Uluslararası ticaretin tarihçesine bakıldığında, Sanayi Devrimine kadar olan dönemde uluslararası ticaretin devletlerin otoritesi altında olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle ticaretin hedefleri devletin hedefleri sayılmıştır. 1500'lü yıllarda ticaretin faydaları Avrupa'da belirgin biçimde ortaya çıkmıştır. Çünkü, devletler ticaret sayesinde sömürge devletleri haline gelebiliyorlar ve bu sayede nüfuzlarını genişletme olanağına sahip olabiliyorlardı.⁹⁵

Aşağıdaki tabloda süreç dönemsel olarak incelenmiştir;

---

⁹⁵ Esin Can MUTLU; a.g.e.S.15

Tablo – 13 Uluslararası Ticaretin Tarihsel Gelişimi

DÖNEMLER	DÖNEMLERİN ÖZELLİKLERİ	İŞLETME VE POLİTİK SİSTEM ARASINDAKİ
Ticaret 1500-1850	Kişisel arayışlar	İşletmelerin mutlak egemenliği
Sömürgecilik 1850-1914	Sömürge İmparatorlukları	Sömürgeciliğe Ait Kuramlar
Ayrıcalıklar 1914-1945	Yüksek Gümrük Vergileri Ulusal Sanayi Güçlendirme	Politik ayrıcalıklar
Uluslararası 1945-1970 1970-1990'lar	Pazar Geliştirme Yüksek rekabet	Çokuluslu İşletmelerin ortaya çıkışı, uluslararasılaşma ve bunun getirdiği sınırlamalar. Hükümetlerin birbirleriyle ilişkileri ve Özellikle Avrupa ve 3. Dünya Ülkelerinde işbirliği

Kaynak : Esin Can Mutlu, " Uluslararası İşletmecilik", Beta Yayınları, İstanbul, 1999, Sy.23

Ticaret Dönemi : İpek Yolu 'na alternatif yol arayışı, maceraperestlik gibi nedenlerle başlayan uzak seyahatlar önce Amerika 'nın keşfine ve sonrası yine diğer keşifler ile birlikte yeni keşfedilen bölgelerine sömürülmesi ile Avrupa ticaretinin yükselmesine sebep olmuştur. Sanayi devrimi ile sona eren bu süreçte özellikle ipek ve baharat yollarının etkisiyle birçok ülke zenginleşirken İngiliz, Fransız ve Hollanda işletmeleri günümüz çok uluslu işletmelerine öncülük etmişlerdir.⁹⁶

Sömürgecilik Dönemi : Coğrafi keşiflerin sona erdiği bu dönemde ülkelerin birbirleriyle olan ticaretleri genişlemiş, Sanayi Devrimi sonucunda büyük işletmeler kurulmuştur. Bu tür işletmelerin yaptığı ticari faaliyetlere kaynak teşkil eden egzotik mallar önemini kaybederek yerini daha kolay ve ucuz olarak elde edilebilen sanayi ürünlerine bırakmıştır. Bu dönemde birçok Avrupalı yatırımcı, denizaşırı, ülkelere yaptıkları yatırımlar nedeniyle büyük risklere katlanmak zorunda kalmışlardır⁹⁷

Ayrıcalıklar Dönemi : Bu dönemdeki belirleyici özellik 1. Ve 2. Dünya Savaşları ve savaşların dünya ticaretine etkisidir. ÇUŞ 'ler I. Dünya Savaşından sonraki yıllardan dış ticareti dengeleyici politikaların kaldırılması sonucu artış göstermiştir. Sömürgecilik döneminde, dış ülkelere yapılan yatırımlarda tarım ve madencilik önemli yer tutarken, ayrıcalıklar döneminde özellikle otomobil sanayinde dış ülkelere yapılan yatırımlar önem kazanmıştır. Bu alanda İngiltere 'de, Fransa 'da ve Almanya 'da otomobil üretim işletmeleri kuran çok uluslu ilk işletme 'General

⁹⁶ Ömer DİNÇER; Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası; Beta Yayınları; İstanbul; 1998; S. 116

⁹⁷ Esin Can MUTLU; a.g.e. S.17

Motors' olmuştur.⁹⁸ Bu dönem ÇUŞ 'lerin artışı ile ilgili olarak 1929 yılındaki Dünya Ekonomik Krizi 'ni de unutmamak gerekir. Zira ülkelerinde yaşanan kriz sonucu ellerinde stok bulunduran şirketler bu stoklarını alternatif pazarlarda eritmek zorunda kalmışlar, bu da uluslararası ticaretin artışına sebebiyet vermiştir.

Uluslararası Dönem : II. Dünya Savaşı 'nın sona ermesi ile birlikte savaş döneminde atıl kalan uluslararası ticaret, Soğuk Savaş ile birlikte kutuplaşan dünyanın tercihlerine göre hareket etmeye başlamıştır. Amerikan/Batı yanlısı ülkeler yine bu ülkelerden gelen şirketlere kapılarını açmış, Sovyet/Doğu Bloku yanlısı ülkeler yine bunların sosyalizm düşüncesi ile ekonomik anlayışa göre hareket etmeye başlamıştır. Bu dönemin başlarında, tüm kararsızlık ve değişikliklere rağmen, yine de işletmeler için küresel bir genişleme dönemi olmuştur. İşletmeler, 1945-1970 yılları arasında, Dünya çapında hem yeni pazarlar, hem de üretici güçler aramaya başladıkları için bu yıllara "Global İşletme Yılları" denilmiştir.⁹⁹ 1970'li yıllarda, Amerikan işletmeleri için uluslararasılaşmanın çekiciliği yavaş yavaş azalmaya başlamıştır. Çünkü, Amerikan işletmelerinin faaliyetleri, tasarruf, uygunluk ve gelişmiş teknolojilere dayandırılmıştı. Buna rağmen Avrupa ve Japon işletmeleri kaynak tasarrufu ve enerji yeterliliği konusunda daha etkili ve tedbirli davranmışlar ve Amerikan işletmelerine karşı bu konuda büyük avantajlar sağlayabilmişlerdir. Bu nedenle, gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlarda direkt olarak yer almayı istemişler ve ellerindeki kaynakları değerlendirerek ve geliştirerek Amerikan işletmelerinin yerini almaya başlamışlardır. 1980'ler, uluslararası alanda daha da değişikliklere neden olmuş, rekabet hızla artmaya devam etmiş, teknoloji transferleri fazlaşmıştır. Tüm bu değişimler uluslararası faaliyetleri daha da karmaşık hale getirmiştir. Büyük veya küçük kar amacı güden veya gütmeyen, üretime veya hizmete yönelik, gelişmiş veya gelişmekte olan uluslardaki çokuluslu işletme yöneticileri kültürel farklılıkları daha fazla dikkate alma gereği duymuşlardır. 1990 ve 2000'lerde ise dünya tam anlamı ile küresel ekonominin etkisine girmiş, ayrıca siyasal savaşlardan çok ülkelerarası ticari savaşlar gündeme gelmiştir¹⁰⁰

ÇUŞ 'lerin yayılmalarında ilk yıllarda hammaddenin coğrafi dağılımı önem taşıırken günümüzde global rekabetin artması ve pazar payı sorunu temel belirleyici olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar 1980'lerde ABD, AB ve Japonya'da yoğunlaşırken, bu eğilimin 1990'ların başında gelişmiş ülkelerde azaldığı, gelişmekte olan ülkelere artış gösterdiği görülmektedir. Bu dönemde gelişmekte olan ülkelere görülen hızlı ekonomik büyüme ve ticaretin liberalizasyonu özellikle Asya ve Latin Amerika ülkelerinde yabancı sermayenin artmasında rol oynamıştır. NAFTA ve Asya bölgesindeki diğer bölgesel bütünleşmeler ile bu bölgedeki birçok hükümetin ticari ve doğrudan yabancı yatırımları teşvik edici düzenlemeleri

⁹⁸ S. AMIN; Kapitalizm, Emperyalizm, Küreselleşme, Çev.Başkaya; Özgür Üniversite Forumu Dergisi; Sayı 1; 1997

⁹⁹ Esin Can MUTLU; a.g.e. S.25

¹⁰⁰ a.g.e. S.32-45

ÇUŞ 'lerin bölgedeki işlevlerini hızlandırmıştır. Günümüzde Çok uluslu işletmeler AB 'ye üyelikleri ile birlikte Orta ve Doğu Avrupa ile gümrük ve iş gücü avantajlarını sunan Kuzey Afrika ülkelerine giderek artan biçimde yönelmektedir.

C) Çok Uluslu Şirketlerin Etkileri

Küreselleşmenin en önemli aktörü konumunda olan Çok Uluslu Şirketler 'in siyasi, ekonomik ve sosyal anlamda dünyaya farklı etkileri bulunmaktadır. Bu bölümde etkiler örneklerle incelenmektedir.

Genel olarak yabancı sermaye üretimin artmasına, yeni teknoloji ve yönetim bilgisinin gelmesine, rekabeti geliştirerek ülke ekonomisinin dinamizm kazanmasına, ülkeye döviz girişinin sağlanmasına, ihracatın artmasına ve finansal piyasaların gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle yöneldiği ülke ekonomisine pozitif katkılar sağlaması ve en az riskli olmasından dolayı doğrudan yabancı sermaye yatırımları en çok istenen yabancı yatırım özelliğindedir.¹⁰¹

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ev sahibi ülkenin sermaye birikimine ve üretim kapasitesine dolaysız bir katkıda bulunur. Az gelişmiş ülkelerin en büyük sıkıntısı sermaye birikiminin yetersizliğidir. Yabancı sermaye hem başlangıçta getirdiği sermaye birikimi ile hem de sağladığı karları yeniden yatırarak gittiği ülkenin üretim kapasitesini artırır.¹⁰² ÇUŞ 'lerin gerçekleştirdiği yatırımlar yetersiz sermaye birikimi nedeniyle kullanılmayan kaynakların kullanılmasında önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca ÇUŞ 'lar buldukları ülkelere sağlıklı rekabet, yeni teknoloji kazanımı, yatırım yapılan ülkeden politik ve ekonomik destek, konw-how sağlanması, çevrenin korunması gibi faktörlerde sağlamaktadır.

Charles Kegley ve Eugene Wittkopf şirketlerin olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin şöyle bir sınıflandırma yapmışlardır.¹⁰³

---

¹⁰¹ Oğuz KAYMAKÇI; a.g.e. S.242

¹⁰² Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; a.g.e. S.732

¹⁰³ Deniz Ülke ARIBOĞAN; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri; Der Yayın Evi; İstanbul; 1997; S.175

Tablo – 14 ÇUŞ 'lerin Olumlu ve Olumsuz Katkıları

OLUMLU

- 1-Dünya ticaret hacmini artırır.
- 2-Gelişmeyi finanse edecek yatırım sermayesinin birikmesine yardımcı olurlar.
- 3-Uluslararası borca fayda sağlayıp ,borçlarını finanse ederler.
- 4-Serbest ticarete ve ticaretteki tarife gibi engellerin kaldırılmasına destek olurlar.
- 5-Teknolojik yeniliklere yol açan araştırma ve gelişmenin altında imzaları vardır.
- 6-Az gelişmiş ülkelere, gelişmiş teknolojileri tanıtır ve dağıtırlar.
- 7-Karşılaştırmalı üstünlük prensibine uygun olarak üretimi teşvik etmek yoluyla ürün maliyetini azaltırlar.
- 8-İstihdam yaratırlar.
- 9-İşçilerin eğitimini teşvik ederler.
- 10- Yeni mallar üreterek üretimin uluslararasılaşması vasıtasıyla satış imkanlarını yaygınlaştırırlar
- 11- Pazarlama ustalıklarını ve kitlesel reklamcılık metodlarını dünya çapında yayarlar
- 12-Millî gelir ve ekonomik gelişmeyi artırır, az gelişmiş ülkelerin modernizasyonunu kolaylaştırırlar.
- 13-Gelir ve refah yaratırlar.
- 14-Ticaret ve kara yardım eden düzenli bir ortamın korunması için devletler arasında barışçı ilişkilerin savunucusu olurlar.
- 15-Ulusal sınırlamaları kaldırarak, uluslararası ekonominin kültürün ve uluslararası ticareti yönen kuralların globalizasyonunu hızlandırır.

OLUMSUZ

- 1-Rekabet ve serbest girişimi azaltan oligopolistik kümeleşmeleri artırır.
- 2-Ev sahibi ülke içindeki sermayeyi arttırır (yerel endüstrileri yatırım sermayesinden yoksun bırakır) ancak ev sahibi ülkelere ihracat karlarında arttırlar
- 3-Borçlu yaratır ve zayıf olanı borcu sağlayana bağımlı hale getirirler.
- 4-Ürünlerin üretimlerini tekelleştirerek ve dünya piyasalarında dağıtımlarını denetleyerek ele geçirilmelerini sınırlarlar
- 5-İstikrar adına baskıcı rejimleri desteklerler
- 6-Az gelişmiş ülkelere uygun olmayan teknoloji ihraç ederler.
- 7-Üçüncü dünya ülkelerini birinci dünya teknolojinin bağımlı hale getirirken az gelişmiş ülkelerdeki yavru endüstri ve yerel teknik uzmanlaşmaların gelişimini engellerler
- 8-Enflasyona katkıda bulunacak kartellerin yaratılmasına ortak olurlar.
- 9-Emek rekabetini piyasadan uzaklaştırarak istihdamı azaltırlar.
- 10- Çalışanlara verilen ücretleri sınırlarlar.
- 11-Uluslararası piyasalarda elde edilebilir hammaddelerin arzını sınırlarlar.
- 12- Yerel kültürleri ve ulusal farklılıkları yerlerine tüketici –yönelimli değerlerin baskın olduğu homojenize bir dünya kültürü bırakacak şekilde aşındırırlar.
- 13-Zengin ve fakir uluslar arasındaki uçurumu genişletirler.
- 14-Yerel elitlerin refahını fakirlerin aleyhine artırırlar
- 15-Ulusal egemenliğe başkaldırıp ulus devletin otonomisini tehlikeye atarlar

Kaynak : Deniz Ülke ARİBOĞAN; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri; Der Yayın Evi; İst.; 1997; S.175

Ticaretin serbestleşmesi ve sınırların kalkması, şirketler için coğrafi pazarı dünya pazarı haline getirmiş, rekabet küresel düzeyde gerçekleşmektedir. Küreselleşme rekabeti arttırdıkça, şirketler yeni ürünler geliştirip ayakta kalabilmek için konularında uzmanlaşmış diğer şirketlerle birleşmeyi tercih etmektedirler. Daha büyük sermaye, daha büyük borçlanabilme kapasitesini ve daha fazla yatırımı beraberinde getirmekte, bu da yeni şirketin küresel arenadaki rekabet gücünü arttırmaktadır. Bir başka deyişle, küresel rekabetin gelişimi, pazar beklentilerinin gerçekleşmemesi ve kâr marjlarının düşmesi şirketleri uluslararası işbirliğine, başka şirketlerle birleşmeye veya ortak girişimler kurmaya itmektedir. Piyasaya giren yeni bir ÇUŞ karşısında aynı sahada ürün imal eden veya satan firmaların bir araya gelerek ortak girişimlerle ÇUŞ 'ün karşısında durmaları güç getireceği gibi uzun vade de bu yerel şirketin de ÇUŞ haline gelmesini sağlayabilmektedir. Örneğin, yabancı market zincirlerinin piyasada etkinliğini arttırması karşısında Anadolu 'dan iki ve İstanbul 'dan bir olmak üzere üç farklı marketler zinciri şirketi (Afra, Makro ve Uyum Marketleri) bu tür bir organizasyona girmiş ve güç birliği yapmışlardır.

Merkezleri ağırlıklı güçlü ekonomik yapıya sahip ülkelerde olan çok uluslu şirketler, günümüzde küreselleşen dünyada artık diğer ülkelerde de görülmektedir. Örneğin, ülkemiz şirketlerinin Nisan 2008 itibariyle yaptıkları şu dış yatırımları dikkat çekmektedir¹⁰⁴;

Ülker : 80 yıllık lüks çikolata ikonu Belçika 'lı Godiva 'yı 850 Milyon dolara satın aldı. Bu satın alma dünyada büyük yankı uyandırdı.

Anadolu Cam Sanayi A.Ş. : Rusya 'da Leningradskaya bölgesi, Kirishi şehrinde bulunan Kirishy Stekolny Zavod cam ambalaj şirketini satın aldı.

Hürriyet : Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya 'nın lider reklam yayıncılığı şirketi Trader Media East 'in (TME) yüzde 67,3 'ünü 336.5 Milyon dolara satın aldı.

Doğan Şirketler Grubu : Romanya 'da kurulu D-Yapı Reel Estate Investment and Construction S.R.L. ünvanlı şirketi satın alacağını duyurdu.

Beko : Koç Topluluğu şirketlerinden Beko Elektronik, Almanya devi Grundig 'de ki yüzde 50 Alba hissesini de satın alarak şirketin tamamına sahip oldu.

Temsa : 2007 Şubat ayında Mısır 'da otobüs üretmek üzere faaliyette bulunacağı fabrikayı inşa etmeye başladı.

---

¹⁰⁴ Referans Gazetesi, 24.04.2008, S.14

Arçelik : Koç Topluluğu bünyesinde faaliyet gösteren Arçelik, beyaz eşya devi Blomberg 'i Elektra Bregenz 'i, Leisure, Flavel ile Arctic 'i satın aldı.

Sabancı Grubu : ABD 'li kimya devi Dupont ile ortak olduğu endüstriyel naylon iplik ve kord bezi şirketi Dusa International 'ın tamamını satın aldı.

Eczacıbaşı : Seramik markası Villeroy&Boch 'un karo bölümünün yüzde 51 'ini satın aldı.

Anadolu Grubu : Efes Breweries International, Gürcistan bira pazarının yüzde 42 'sine sahip Lomisi 'nin tamamını satın aldı.

Bir ÇUŞ tarafından satın veya devir alınabilecek yerel işletme ise mevcut yapısını güçlendirmek yolu ile piyasada hakim duruma gelebileceği gibi uzun vadede ÇUŞ 'den ayrılarak yoluna yalnız da devam edebilir. Günümüzde Sabancı Holding 'in Dupont ile kurduğu ortaklığa son vererek mevcut şirketin tamamını satın alması bu duruma güzel bir örnektir.

ÇUŞ 'ler, dünya pazarında yer alabilmek için organizasyon yapılarını değiştirerek küresel kimlik kazanmaktadır. Kazançlarını uluslararası işlerden kazanan ÇUŞ 'ler istihdamda yabancı uyruklu personel tercih etmektedirler. Özellikle buldukları ülkelerin vatandaşları mevcut koşulları tanıma ve uygulama açısından tercih edilmekle birlikte günümüzde yabancı uyruklu personel CEO (Chief Executive Officer) seviyesine kadar çıkabilmekte ve bu tür şirketlerin kararlarında etkin rol alabilmektedirler. Örneğin Alcoa firması Faslı, Altria Group Mısırlı, Pepsi ve Citi Group Hintli, Coca Cola Türk CEO 'lar tarafından yönetilmektedir.¹⁰⁵ Tamamı ABD kökenli olan bu küresel firmaların istihdama etkileri günümüzde buldukları ülkeleri de aşarak yönetim seviyesindedir.

ÇUŞ 'lerin buldukları ülkelerin sosyo-kültürel yapılarına da dikkati çekmek gerekir. Günümüz uluslararası işletmelerinde hakim olan düşünce "global düşün, yerel davran" felsefesidir. Bunu gerçekleştirmek içinse, uluslararası işletmeciler diğer kültürlerle yaşamayı öğrenmelidirler. Bu nedenle denizaşırı görevlere gidecek olan yöneticilerin seçiminde, "kültürel duyarlılık" ve "farklı kültürleri öğrenmek" istemek önemli bir kıstastır. Seçilen yöneticiler ise, kültürle ilgili lisana ve alan araştırmalarını kapsayan, uzun süreli eğitimlere tabi tutulurlar.¹⁰⁶ Eğer uluslararası işletmeler, sadece kendi kültürlerini göz önüne alıyor ve kendi kurallarının üstünlüğüne inanıyorlarsa (etnosentirik tutum) ve ev sahibi ülkede Amerikan ekolü, Alman ekolü gibi ekoller yaratmaya çalışıyorlarsa ülkede hiç beklemedikleri inatçı bir direnişle

¹⁰⁵ CNBC-E Business Dergisi, Mart 2008, S.23

¹⁰⁶ Esin Can MUTLU; a.g.e. S.32

karşılaşabilirler.¹⁰⁷ Bu tür davranışlar yerine günümüzde ÇUŞ 'lerin buldukları ülkelere olan etkilerinin daha fazla olduğu söylenebilir. Örneğin, gıda sektöründe yer alan McDonalds firması bulunduğu ülkelere kendi hamburger kültürünü de götürmekte, hızlı yemek (fast food) alışkanlığını yaratmakta ve özellikle çocuklara yönelik yaptığı hediyeli menu tercihi gibi kampanyalarla bunda başarılı da olmaktadır. Küreselleşme ile artan rekabet ortamında her geçen gün kalabalıklaşan ve daha da seçici hale gelen pazarlarda, payını korumak ya da büyütme isteyen işletmeler hedef kitlelerine ulaşabilmek ve müşteri sadakati yaratabilmek için pek çok yeni yöntem denemektedirler. Bu süreç içerisinde işletmelerin amaçlarına ulaşmak için kullandıkları önemli yöntemlerden biri de buldukları pazar ortamında kendilerine başarılı bir pazarlama iletişimi stratejisi belirleyerek, buna uygun taktikleri uygulamaya koymaktır. Markalar, doğru hedef kitleye, doğru kanal ve doğru mesajlarla ulaşmanın önemini kavrayarak, pazarlama iletişimi stratejilerinde geçmiş çalışmalara oranla pazarın yerel değerlerini ön plana çıkartacak yaratıcı pazarlama iletişimi stratejilerini tercih etmeye başlamışlardır.

'Küresel düşün, küresel hareket et' stratejisine göre; "tüm dünyanın tek bir yer olarak billurlaşması"¹⁰⁸, benzer tüketim alışkanlıklarını, benzer yaşam stillerini ve benzer algılayış biçimlerini yaratmaktadır.

Küreselleşme gittiği her ülkede o ülkenin kültürel değerlerini kullanarak belirli düzeyde yerelleşmektedir. Ancak bu saf bir yerelleşmeden çok batı egemen kültürün şemsiyesi altında sunulan bir yaşam biçimidir. Başka bir deyişle, küreselleşme Çin'de farklı bir "batı merkezli melez kültür" yaratmaya çalışırken, Türkiye'de kültürel yapıdan etkilenen başka bir "batı merkezli melez kültür" önerisi sunmaktadır. Küreselleşmenin uzun vadede evrensel bir dünya kültürü yaratıp yaratmayacağını ise zaman gösterecektir.

Can Dündar 'ın ÇUŞ 'lerin hayatımıza girmek ve pazarlama yapmak için kullandığı 'yerelleşme' kavramı ile ilgili aşağıdaki yazısı¹⁰⁹ düşündürücüdür;

"Bir süre öncesine kadar Atlanta'da, Londra'da çekilip, bütün dünyaya dağıtılan o Michael Jackson'lı, Ricky Martin'li, Madonna'lı kola reklam filmleri nereye kayboldu? Neden dünya starlarının yerini 'Çekinmen, yeyin gari' diyen bizim köylü 'Ayşe Teyze' aldı? Ne oldu da kola, diskolardan kalkıp iftar sofralarına oturdu?"

...Global markaların son yıllarda devreye soktuğu yeni bir pazarlama stratejisinin ürünü bu reklamlar. Artık 'yerel düşünüp, yerel davranıyorlar'... Evet, kavga kızışıyor. Global

¹⁰⁷ Ömer DİNÇER; a.g.e. S.128

¹⁰⁸ Esin Can MUTLU; a.g.e. S.44

¹⁰⁹ Can DÜNDAR; Milliyet Gazetesi, 08.11.2003

ürünler, şalvarla köy pazarına dalarken, yerel ürünler global pazarda kovboy şapkasıyla geziyor

Teknolojinin gelişmesi ve küreselleşmenin hızlanması ile birlikte uluslararası iletişim oldukça etkilenmiş, medyadan turizme, politikadan eğitime, sanat ve kültür faaliyetlerine kadar çeşitli aktiviteler hız kazanmıştır. Günümüzde İstanbul 'da evinde oturan ve internet kullanan bir kişi rahatlıkla ABD 'de ki bir firmanın ürünün yine ABD 'den posta veya kargo marifeti ile alabilecek hale gelmiştir. Teknolojinin getirdiği bu kolaylıklar aslında küresel şirketlerin etkilerinin artışında da kolaylıklar getirmiştir. Kendisine kuvvetli ve hızlı bir internet içeriği edinen elektronik ticaret şirketleri dünyanın neresinde bulunursa bulunsun tüm müşterilerine hizmet verebilmekte, yine internet ve elektronik posta yolu ile reklam ve duyurularını potansiyel müşterilerine ulaştırabilmektedir.

ÇUŞ 'ler tarafından gerçekleştirilen üretimin uluslararasılaştırılması, 1950 'lerden bu yana gelişmekte olan ülkelerin hızla endüstrileşmesinde başlıca etken olmuştur. Son 30 yıl içerisinde, yalnızca Asya 'nın yeni endüstrileşmiş ülkelerinde değil; Hindistan 'da Brezilya 'da, Tayland 'da ve ülkemizde de, imalat endüstrisi önemli ölçüde büyümüştür. Bir on yıllık süre içerisinde gelişmekte olan ülkeler, himayeci politikalarından ayrılarak; ihracatı teşvik edici politikalara, özelleştirmeye ve liberalleşmeye yönelmişlerdir.

Bu yapısal değişikliklerin sonucunda, devletlerin arasında dünya pazarından pay alabilmek amacıyla yer alan rekabetin yoğunlaştığı görülür. Bu rekabet, devletleri, kendi ülkelerinde yatırım yapmaları için yabancı şirketlerle pazarlıklara ve kendi ulusal şirketlerinin de ülkeyi terk etmeleri için, uğraş vermeye zorlamaktadır. Bu pazarlık süreci ise, ev sahibi devlet ile çok-uluslu şirket arasında kısa ya da uzun süreli ortaklıkların ya da ittifakların oluşmasına yol açmaktadır. İşte bu pazarlık süreci, diplomasinin yeni bir boyutunu oluşturmaktadır.

ÇÜŞ 'lerin, dünya pazarlarından pay elde edebilmek savaşımını veren devletlerin şiddetle gereksinme duyduğu ekonomik silahlara sahip olduğu gözlenmiştir. Şirket, öncelikle, teknolojik üstünlüğe sahiptir; ikinci olarak, sermayenin küresel kaynaklarına sahip olabilecek bir konumdadır ve üçüncü olarak da, ABD'de Avrupa'da ve Japonya 'da ki büyük pazarlara girebilme olanaklarına sahiptir.¹¹⁰

Bununla birlikte ÇUŞ 'lerin yatırım yapmak istedikleri ülkelerin ulusal güvenlik anlayışlarına tehdit unsuru olabildikleri de görülebilmektedir. Örneğin ülkemizde Türk Telekom özelleştirmesi ve yabancı sermayeye satışı esnasında enformasyon sektörünün

---

¹¹⁰ Doç.Dr.Hüner TUNCER; a.g.e. S.169

yabancıların eline geçişinin Türk ulusal güvenliğine etkileri ciddi boyutlarda tartışılmış, çekinceler belirtilmiştir. ABD 'de ise Yabancı Yatırım Komitesi (CFIUS) yabancı yatırımcıların ve şirketlerin üst düzey yöneticilerinin, büyük hissedarlarının ve yönetim kurulu üyelerinin kişisel bilgilerini ulusal güvenlik endişeleri nedeniyle incelemekte, olası birleşmelerin veya satın almaların güvenlik anlayışına uymaması gerekçesi ile bozulmasına karar verebilmektedir. Konuyla ilgili yorum yapan uzmanlar ABD'de gerçekleştirilen bu uygulamanın diğer ülkelerin ABD'li yatırımcılar hakkında aynı işlemi gerçekleştirme olasılığını artırdığına dikkat çekmektedir.¹¹¹ Anlaşılan odur ki, toplumların güvenlik anlayışı değiştikçe ve refah seviyesi arttıkça ÇUŞ 'lerin yatırım yapacağı alanlar sınırlı olacaktır.

3. RİSK VE RİSK YÖNETİMİ KAVRAMI

Küreselleşen dünyada artık sürprizler arasında geçen süre oldukça kısalmıştır. Her an siyasal, ekonomik, sosyolojik bir olay olmakta ve tüm ülkeleri bir anda etkisi altına alabilen krizler meydana gelmektedir. Uluslararası arenada yer alan bir şirketin bütün bu değişimlerin dışında kalması mümkün değildir. Önemli olan bu değişimler ve riskleri fırsata dönüştürebilmektir.¹¹²

Risk almamak, diğer bir seçenek olarak görülse de günün koşullarında tutucu olan bu yönetim anlayışları ile şirketler küçülmektedir. Büyümek için risk, ama hesaplanmış riskin alınması gerekmektedir.

Günümüzde risk kavramı gündelik yaşamımızda olduğu gibi şirketlerin de faaliyetlerini devam ettirebilmeleri açısından kontrol altında tutmaları gereken en önemli unsurların başında gelmektedir. Şirketler faaliyetleri esnasında zarar riskinden öte operasyonel ve süreç risklerini dikkate alarak hatta bunları bir 'risk yönetimi' programında takip ederek kontrolü sağlamak zorundadırlar.

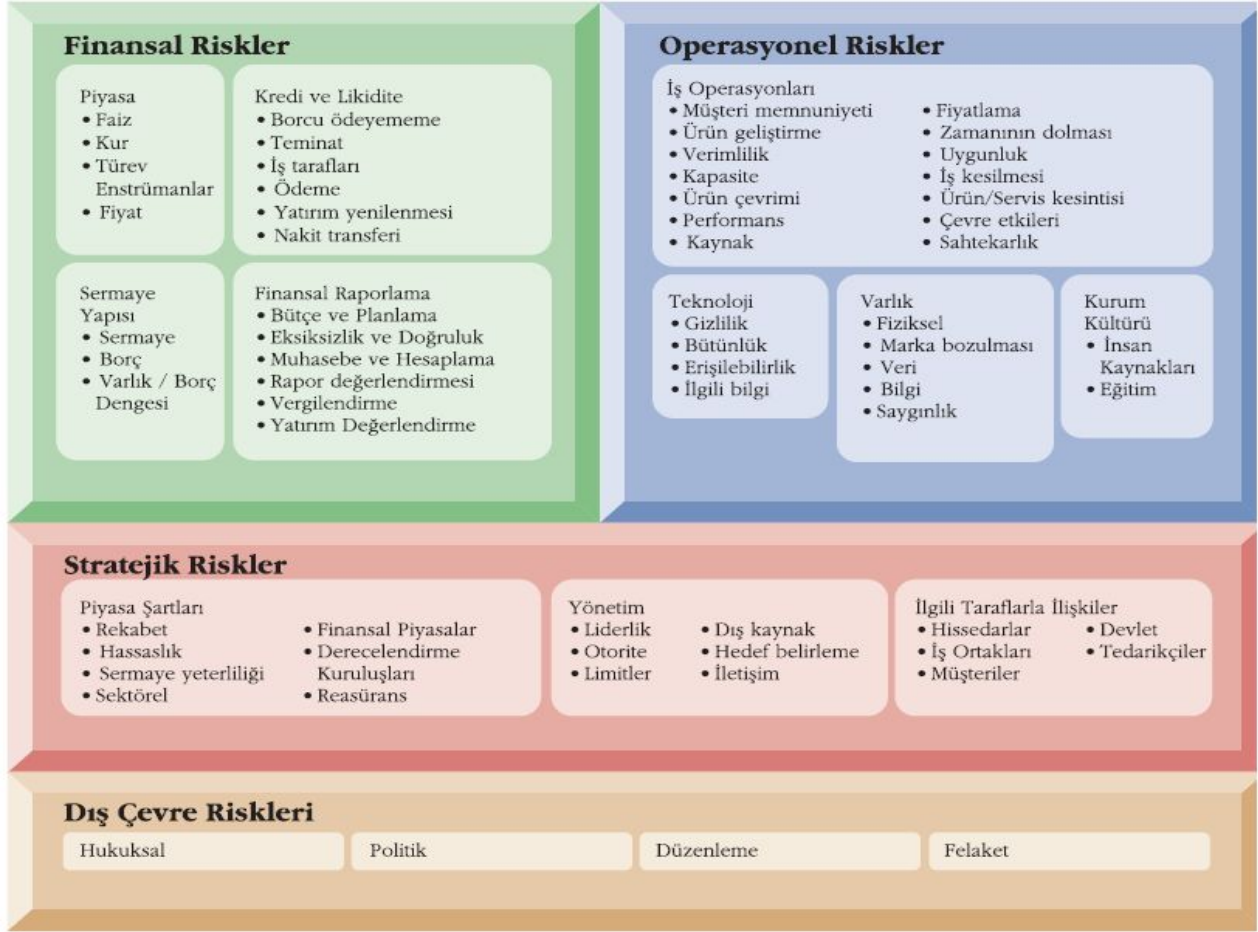
Yönetimde karşılaşılan başlıca risk alanları; finansal riskler, operasyonel riskler, stratejik riskler ve dış çevre riskleridir.

---

¹¹¹ Referans Gazetesi; 24.04.2008

¹¹² Yard. Doç. Dr. Masum TÜRKER Yard. Doç. Dr. Esin Okay ÖRERLER, Türk Şirketlerinin Küresel Şirket Haline Getirilmesi Yolları, İTO Yayınları, İstanbul, 2004, S.101

Tablo – 15 Şirket Riskleri

Kaynak : TÜSIAD Kurumsal Risk Yönetimi Raporu; Şubat 2008, S.21

Risk Yönetimi, risk/kazanç dengesinin şirket üst yönetiminin risk alma profiline uygun olarak oluşturulmasıdır. Şirketler iktisadi olarak “kâr” elde etmek amacı ile kurulmaktadır. Ancak bu kârı elde edebilmek için belirli risklerin almaması gerekmektedir. İşte risk yönetimi, arzu edilen kâr miktarına ulaşabilmek için hangi risklerin, ne ölçüde alınması gerektiğini belirleyen ve bu sürecin planladığı şekilde gerçekleşmesini güvence altına almayı hedefleyen bir sistemdir. Risk yönetimi bir yönetim aracıdır. Kurumun arzu ettiği risk/kazanç dengesine ulaşması amacıyla kullanılan bir araçtır. Risk yönetimi bir ürünün düşünce aşamasından başlayarak müşteriye sunulmasından sonraki müşteri ilişkileri yönetimi aşamasına kadar tüm aşamaları ve bu aşamalar ile ilgili tüm fonksiyonları kapsar. Bir şirket içerisinde risk yönetiminin ilgili olmadığı hiçbir alan yoktur.

Risk yönetimi risklerin belirlendiği, hangi risklerin öncelikli olarak çözümlenmesi gerektiğinin değerlendirildiği, risklerin yönetilmesi için stratejiler ve planların geliştirilerek uygulandığı sistematik bir süreçtir.

Risk ve belirsizlik durumunda işletme yönetimi ilk olarak riski tanımlamalıdır. Riskli olduğu düşünülen önemli değişkenlerin etkileri ve sonuçları yönündeki belirsizliğin azaltılması ve sorunun çözülmesine katkıda bulunacaktır. Önemli değişkenler ve onların belirsiz etkisini ortaya koymak için geleceğe yönelik planlama araçları kullanılabilir. Örneğin, gelecekteki işletme fırsatlarını tanımak için en iyi, en olası ve en kötü biçimde geleceğe ilişkin senaryolar geliştirilebilir ve bu senaryolarla ilişkin çeşitli olaylar tanımlanabilir. Bu tür araç ve yöntemler, önemli değişkenlerin ve onların belirsiz etkilerinin yönetimce kavranmasını kolaylaştırabilir.¹¹³

Risk yönetimi uygulaması, firmaların yatırım yaptıkları dış pazarlardaki faktör ve etmenlerin fazlalığından dolayı yerel pazarlara göre çok daha fazla önem kazanmaktadır.

Bir ülkeye yatırım yapan ÇUŞ, aşağıdaki gibi bir program ile risk yönetimini gerçekleştirmektedir;

- Yatırım yapılacak ülkenin olası riskleri ve yasal düzenlemelerinin takip ve yönetiminden sorumlu kişiler belirlenmeli, uygulanacak süreçler hazırlanmalı, bu süreçler ve öncesi uyarıların mekanizmaları hazırlanmalıdır.

- Risk ve düzenlemelerle ilgili gelişmelerin, güncellemelerin takibinin yapıldığından, güvenilir kaynaklardan hizmet verilen sektöre ve ülkeye ait bilgi alındığından emin olunmalıdır.

- Şirketin yabancı ülkelerde yürüttüğü işin kapsamı incelenip taşınan politik riskler belirlenmelidir. Gelişmekte olan ülkelerde hükümetlerin organizasyonlarda müdahale ederek gelirlerini arttırmak istemeleri günümüzde sıkça yaşanan bir sorundur.

- Deneyimli yasal danışmanlardan faaliyet gösterilen sektör ve ülke şartları ile ilgili öneriler alınmalıdır.

- Sektör ve ülke dinamikleri ile ilgili konferans ve toplantılara katılmalı, ortak deneyimler paylaşılmalı, şirket içi uygulamalar ve şirket kültürü buradan elde edilecek bilgiler ışığında oluşturulmalıdır.

- Şirketin karşı karşıya kalabileceği yeni kanun, yönergeler, politik değişimler takip edilmeli, olası önlemler alınmalıdır.

Uluslararası alanda çalışan ÇUŞ 'ler, farklı ülkelerde işlemler gerçekleştirmekte ve bunun sonucu olarak da çok farklı hükümetlerle ilişkiye girmektedirler. Hükümetler bir ülkeyi yöneten yönetim kurulu organları gibidirler ve ellerinde yasal güç bulunmaktadır. Bu da ÇUŞ 'lere hükümetlerle iyi ilişkiler içinde olma sonucunu doğurmaktadır. Her ne kadar iyi ilişkiler içinde de olursa da işletmeler bir takım politik zorluklarla karşılaşabilmektedirler. İşte bu tür zorlukları önceden görebilmek uluslararası işlem yapan şirketler için oldukça önemli

---

¹¹³ Yard. Doç. Dr. Masum TÜRKER Yard. Doç. Dr. Esin Okay ÖRERLER, a.g.e., S.106

avantajlar sağlamaktadır. Bu tür risklerin var olması onların önceden incelenmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir.

Yabancı bir ülkeye yatırım yapan ÇUŞ, her ne kadar risk yönetimi programları ile olasılıkları hesaplayabilmekte ve öngörebilmekte ise de işletmede çıkabilecek yangın, işçilerin greve gitmesi, ekonomik krizler gibi çok farklı riskler ile karşı karşıya her zaman kalabilir ve işte politik risk 'te bu risklerin en önemlilerinden biridir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIMLARI VE RİSK YÖNETİMİ

1. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN YATIRIM UNSURLARI

Dünyadaki doğrudan yabancı sermaye yatırımlarına bağlı olarak çokuluslu şirketlerin faaliyetlerini aşağıdaki tabloda irdelediğimizde, çokuluslu şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki şubelerinin içinde buldukları ulusal ekonomideki paylarının yükselme eğiliminde olduğunu görüyoruz. 2006 yılında, çokuluslu şirketlerin yabancı şubelerinin yapmış olduğu üretim % 16,2 , satışlar % 17,7 , ihracat % 12,2 ve yaratmış oldukları istihdam % 13,9 oranında artmıştır. Tüm bu göstergeler göz önüne alındığında, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının hem küresel ekonomideki hem de ulusal ekonomilerdeki payının sürekli olarak artmakta olduğu açık olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerdeki sermaye birikimi eksikliği, işsizlik ve teknolojik bilgi birikiminin yetersizliği gibi karakteristik sorunlar göz önüne alındığında, çok uluslu şirketler yoluyla sermaye girişine, gelişmekte olan ülkelerde istihdam yaratması ve teknoloji transferi açısından büyük önem atfedilmektedir.

Tablo – 16 Dünyada Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketleri ve Çokuluslu Şirketler

	(Milyar Dolar)	Yıllık Ortalama Artış Oranı (Yüzde)						
	2006	1986-1990	1991-1995	1996-2000	2003	2004	2005	2006
Doğrudan Yabancı Sermaye Girişi	1.306	21,7	22,0	40,0	-9,3	31,6	27,4	38,7
Çokuluslu Şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki şubelerinin yapmış oldukları üretim	4.862	17,0	6,7	7,3	21,1	15,9	6,3	16,2
Çokuluslu Şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki şubelerinin yaptıkları satış	25.177	19,3	8,8	8,4	26,6	15,0	3,0	17,7
Çokuluslu Şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki şubelerinin yaptıkları ihracat	4.707	21,7	8,5	3,3	16,1	20,5	10,7	12,2
Çokuluslu Şirketlerin ev sahibi ülkelerdeki şubelerinin istihdamı (bin)	72.627	5,3	5,5	11,5	5,7	3,7	16,3	13,9

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Sonuç Verileri, 2007

Doğrudan yabancı sermaye yatırımının, ÇUŞ 'lerin yatırım yapılan "ev sahibi" ülkede yeni şirket kurumu ya da mevcut şirketleri satın alması veya mevcut şirketlerle birleşmesi yoluyla gerçekleştiği bilinmektedir. Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, özellikle yeni şirket kurulması yoluyla yapıldığında, yeni iş imkanları doğurması ve ev sahibi ülkede yeni üretim kapasitesi yaratmasından ötürü, gelişmekte olan ülkeler tarafından son derece önemli olmaktadır. Doğrudan yabancı sermaye akışının uzun dönemli etkilerinden biri de, üst düzey teknoloji bilgisinin yerel firmalara aktarımıdır. Bilindiği gibi, çokuluslu şirketlerin sahip oldukları yüksek sermaye birikimi, söz konusu firmaların teknolojik yenilikler için ve araştırma geliştirme çalışmaları için büyük yatırımlar yapabilmelerine imkan vermektedir. Bu duruma ek olarak, söz konusu firmaların farklı ülke pazarlarında edinmiş oldukları deneyimler ve yerel bilgiyi transfer edebilme imkanları da, bu firmaların üst düzey bilgi birikimine ve teknoloji geliştirme yeteneğine erişmesini sağlamaktadır.¹¹⁴

Bir uluslar arası veya büyük yerel şirket çok uluslu olma yolunda ilerlerken büyümeye yönelik olarak farklı stratejiler izleyebilir:

1. Birleşme veya Satın Alma (Edinim) Yoluyla Büyüyebilir: Bir başka ülkede ülkede bir şirket ile birleşir, bu durumda şirketlerin her ikisi de tüzel kişiliklerini kaybeder ve yeni bir tüzel kişilik oluştururlar veya bir başka ülkede bulunan şirketin hisse senetlerini satın alarak, devraldığı firmanın tüzel kişiliğini ortada kaldırır. Bu yöntemin avantajları şöyle sıralanabilir:

- Yabancı bir ülkede (veya bölgede) faaliyete geçmenin en kısa yoludur.
- Ölçek ekonomisinden yararlanılabilir,
- Teknoloji daha düşük maliyetle kullanılabilir.

Bu yöntemin olumsuz yanları ise şunlardır:

- Farklı kurum kültürleri: Değişik adet ve değerlere sahip örgütlerin aynı standartlarda birleşmeleri zordur.(Örn.Daimler-Cryhsler : Farklı ücret sistemleri ve toplu sözleşmeler)
- Ulusal bir şirketin yabancı bir şirket içinde erimesi ev sahibi ülkede tepkilere yol açabilir.

---

¹¹⁴ Prof.Dr. H.Ansal, U.Ekmekçi; Küresel Üretim Ağlarından Küresel İnovasyon Ağlarına Dönüşümün İçinde Olabilmek, TMMOB Sanayi Kongresi Tebliğ, 14-15.12.2007, Ankara

2. İşbirliği Yaparak Büyüyebilir: Yabancı ülkede bulunan bir şirket ile ortak hareket ederek büyüyebilir. Bunun için farklı yöntemler uygulanır;

a) Ortak Girişim (Joint Venture) Şirketi: Yerel bir şirketle birlikte ortak olarak oluşturulan şirketlerdir. ÇUŞ bu giriş biçimiyle yerli ortağın (YO) sağladığı şu avantajlardan yararlanmak ister;

- YO Piyasa koşulları, kültürü ve tüketim eğilimlerini tanır,
- YO yerel uygulamalar ve kurum davranışlarını tanır,
- YO in itibarı, tecrübesi ve mevcut iş ilişkileri vardır,
- YO sayesinde yerel para ve sermaye piyasalarından yararlanabilir.
- YO ortaklığı sayesinde yerel şirket olarak algılanır,
- YO ortaklığı sayesinde ticari olmayan risklerden uzaklaşır. (politik riskler)

Bu olumlu yanlarına karşın bu yöntem sıkça uygulanmaz. Bunun nedeni YO in bazı kritik kararların alınmasına karışmasından duyulan endişedir. Diğer taraftan ana şirket ile ilgili ticari sınırların YO tarafından öğrenilmesi arzu edilmez. Öte yandan ÇUŞ un karlılık anlayışı (global) ile YO in anlayışı (yerel) çakışmayabilir.

b) Stratejik Ortaklıklar (Strategic Alliances): İki firma hisselerinin belirli bir bölümünü birbirleriyle değiştirmeleri ile oluşur. Bir DYSY olmaktan çok Portföy yatırımdır. Özellikle ARGE masraflarının yüksek olduğu ve piyasaya girişte zamanlamanın önem taşıdığı ileri teknoloji ürünler için uygun bir yaklaşımdır.(ör. Sony Ericsson)

c) Lisans Anlaşmaları: Mal mülkiyetine sahip olmaksızın, transfer haklarının kullanılması yoluyla sözleşmeden doğan mülkiyetten yararlanma biçimidir.

d) İmtiyaz vermek, Pazarlama ve Hizmet Anlaşmaları yapmak yöntemiyle kurulan ortaklıklar (Franchise-Royalty): İmalatçı ile perakendeci arasındaki ilişkide kullanılan bir yöntemdir. Perakendeci, imalatçının isim, marka, modellerini belirlenmiş bir piyasada, belirlenmiş fiyat ve koşullarda kullanma ve satma hakkına sahip olur. Distribütör veya bayilerden farklı olarak, imtiyazlı şirketler kendi isim veya markalarını kullanmazlar.

Son dönemde ÇUŞ 'lerin toplam yurtiçi (ana merkez) ve yurtdışı üretimleri dünya GSYİH 'sinin hemen hemen beşte birini oluşturmaktadır ve bu şirketlerin kendi iç ticaret

miktarları da dünya ticaretinin üçte biri dolaylarında gerçekleşmektedir. Bunun sebepleri olarak şunlar sayılabilir¹¹⁵;

- a) Ticaret ve yatırım politikalarının liberalleştirilmesi
- b) Ulaştırma ve haberleşme hizmetlerindeki ilerlemeler
- c) Üretim ve dağıtımda özel bilgi ve becerilerin artan önemi
- d) Kendi ülkesindeki olumsuzluklar
- e) Bölgesel iktisadi entegrasyon eğilimleri
- f) Dikey ve yatay birleşmelerin avantajları
- g) İşlem maliyetlerinin içselleştirilmesi
- h) Ölçek ekonomilerinin avantajlarından faydalanmak
- i) Ticari engellemeleri, vergi ve düzenlemeleri aşma ve döviz kuru riskini azaltma avantajı
- j) Finansal piyasaların boşluğunu doldurma ve yatırımları uluslararası çeşitlendirme olanağı
- k) Firmanın marka ve ünvanından yararlanabilmesi ve korunması
- l) Şirketlerin özel bilgilerinin (know-how) saklanması kolaylığı
- m) Hammadde kaynaklarına ulaşabilme

Devlet karışmadan, çok uluslu şirketler, gerekli pazar araştırmalarını yaparak ne üreteceklerini saptayacak konumda oldukları için hangi ürünü gerek pazar, gerek hammadde, gerek ulaşım, gerekse beyaz ve mavi yakalı iş gücü nedeniyle nerede yapmaları gerektiğini anlayacak güçtedirler. Bu bakımdan uluslararası hür teşebbüs, ulusal hür teşebbüs kurumları ile el ele ve işbirliği içerisinde, üretimi, optimal koşulları bir araya getirecek yerde yatırım yapacaktır.¹¹⁶

Çok uluslu şirketlerin, 'çok uluslu' olmasının nedenleri arasında ilk sıralarda dünyada meydana gelen gelir düzeyindeki artışı saymak gerekir. 1970' ler den itibaren

---

¹¹⁵ Dr.Bülent GÜNŞOY; a.g.e. S.139-141

¹¹⁶ Üzeyir GARIH; a.g.e. S.41

Brezilya, Şili, Güney Kore, Tayvan, Singapur, Güney Afrika, Suudi Arabistan, Yunanistan ve Türkiye gibi ülkelerde refah düzeyinin artışı, yeni ürünler için harcanabilir gelirdeki miktarı önemli ölçüde artırmıştır. Bunlara ilave olarak, Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya gibi pek çok olgunluğa ulaşmış pazarda, düşük oranda da olsa, gelir düzeyi artmıştır. Pek çok ülke halkı farklı oranlarda ekonomik gelişme gösterse de, gelişmekte olan ülkelerde yeni orta sınıfın yükselişi, Apple İpod MP3 Player 'leri, Levi's kotlarını, Mc Donald's Restaurantları, Coca-Cola ve Motorola cep telefonları için yeni pazarların oluşumuna sebep olmuştur. Öncelikle ABD ve Avrupa' da ki refah düzeyi yüksek insanlar tarafından talep edilen mal ve hizmetler (finansal hizmetler, lüks otomobiller, ticari bankacılık gibi) şimdi dünya genelinde yeteri parası olanın alabileceği şekilde her yerde bulunmaktadır. Gerçekte, dünya genelindeki zenginlik artışı yeni pazarların ortaya çıkışına sebep olmaktadır. Çin' de ki hızlı büyüme oranı, Doğu Avrupa pazarının açılışı, Endonezya, Hindistan ve Güney Doğu Asya' da ki ortaya çıkan orta sınıfın hızlı şekilde büyümesi, yeni ürünlerin tasarlanması ve satışı için işletmelere önemli fırsatlar sunmaktadır.

Yatırım sebeplerinden biri de bazı endüstrilerde Ar-Ge maliyetlerinin önemli şekilde artması, bu endüstri içinde yer alan işletmelerin ürünlerini küresel pazarda satmalarının gerekli kılmasıdır. Örneğin, Boing, Airbus ve Mc Donnell-Douglas şirketleri ticari bir yeni hat açmak veya yeni bir model tasarlamak için dört milyar dolarlık bir maliyetle yüz yüzedir. Bu endüstride ne Boing ve ne de rakipleri Ar-Ge maliyetlerinin çok yüksek olması sebebiyle, sadece kendi yerel pazarlarında kullanmak için yeni bir model geliştiremezler. Yüksek Ar-Ge maliyetlerini karşılayabilmek için daha fazla miktarda yeni ürün için yapacağı yüksek maliyetli Ar-Ge çalışmaları sonucu dünya genelindeki pek çok pazara bu ürünü satılmasını zorunlu kılmaktadır.

ÇUŞ 'lerin bulunduğu devletin yardımları, teşvikleri, ayrıcalıklı vergi uygulamaları ve diğer yardımlar gibi hükümet politikalarındaki pek çok enstrüman ile ülke açısından önemli endüstrilerin yabancı ülkeye yatırıma doğru eğilimleri hızlandırılabilir. Güney Kore hükümetinin sağladığı çok sayıda hükümet teşviki veya dolaylı yardımlarla, Samsung, Daewoo ve Lucky-Goldstar gibi elektronik şirketleri ihracat için büyük fabrikalara ve yeni malzemelere yatırım yapabilme şansını yakalayabilmişlerdir.¹¹⁷

Farklı endüstrilerde yabancı yatırımı hızlandıran önemli faktörlerden bir diğeri, dünyanın farklı bölgelerindeki kaynaklar ve işgücündeki düşük maliyetin yaygınlığıdır. Düşük işgücü maliyeti diğer ülkelerdeki işletmeleri çekerek, nihai ürünlerini rekabetçi bir fiyat ile oluşturmasını sağlar.

---

¹¹⁷ Hasan TAĞRAF, Küreselleşme Süreci ve Çok Uluslu Şirketlerin Küreselleşme Sürecine Etkisi, C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2002, Cilt 3, Sayı 2, S.42

Yeni dağıtım kanallarının ortaya çıkışı, bu kanallara sunulacak mal ve hizmetlerin nakliye, depolama ve kontrol mekanizmalarındaki uygun fiyatlandırmalar da ÇUŞ 'lerin yatırımlarını arttırmaktadır. Örneğin; Almanya ve diğer Avrupa ülkelerindeki hipermarketlerin artışı, daha önce sınırlı miktarda pazar payına sahip olan ABD yapımı ürünlerin varlığını önemli oranda artırmıştır. Mevcut dağıtım kanallarına ilave edilen yeni dağıtım kanalları veya tamamen yeni olarak ortaya çıkan dağıtım kanalları eski dağıtım kanallarına göre daha pahalıdır. Yeni ürünler için talebi uyaran dolaylı faaliyette bulunurlar. Örneğin; Japonya' da Toys "R" Us zincirindeki artış yalnızca yerel tüketiciler için Japonya imalatı ürünlerin fiyatını düşürmekle kalmamıştır, aynı zamanda ABD ve diğer Uzak Doğu Ülkelerindeki oyuncak üreticilerinden ithal edilen oyuncaklarla rekabeti de mümkün kılmıştır.¹¹⁸Bu ürünler kolayca ithal edilebildiği gibi tam zamanında üretim (JIT) gibi yöntemlerle maliyetlerler düşürülebilmekte, navlun masrafları da düşük tutularak uygun fiyata mal girişi sağlanırken gelişmiş teknoloji sayesinde hangi malın nerede olduğu ve ne kadar kısa süre içerisinde alıcıya teslim edilebileceği görülebilir olmuştur.

Bunlar dışında şirketlerin çokuluslu hale gelmesinde etkili olan temel faktörler ÇUŞ 'ün ülkesindeki (köken ülke) koşulların iticiliği ve ÇUŞ 'ün yatırım yaptığı ülkenin çekiciliği şeklinde sıralanabilir.

ÇUŞ 'ün ülkesindeki koşulların iticiliğinden kaynaklanan nedenler çok sayıdadır:

1. İç piyasanın yetersizliği: İç piyasanın yetersizliği ülkenin ekonomik yapısı sonucu ürün ticaretinin yetersizliğinden veya işletmenin üretim kapasitesinin ülkenin mala olan talebinin üzerinde olmasından kaynaklanabilmektedir.

2. Üretilen malın uluslararası nitelik taşıması: Bu durum özellikle petrol ve maden istihracı ve plantasyon işleri gibi bazı işkollarında ortaya çıkmaktadır.

3. Köken ülkesinin ücret, sosyal haklar ve vergi gibi maliyet artırıcı unsurlar bakımından dezavantajlı olması: Bu durumda işletmeler düşük maliyetli üretim yapmak amacı ile diğer ülkelere yönelmektedirler.

ÇUŞ 'ların yatırım yaptığı ülkenin çekiciliği ile ilgili nedenler:

1. Kabul eden ülkenin geniş bir pazara sahip olması.

2. Kabul eden ülkenin himayeci önlemleri: Yatırım yapılan ülkenin geniş ölçüde ithal ikamesine yönelik sanayileşme politikası izlemesi şirketlerin bu ülkede pazarı korumak

---

¹¹⁸ Hasan TAĞRAF ; a.g.e. S.43

amacı ile yatırım yapmasını gerektirmektedir. Yatırım yapılan ülkenin ithalata yüksek gümrük tarifeleri uygulaması veya ithalata belirli kontenjanlar uygulayarak çeşitli sınırlamalar getirmesi veya bazı malların ithalini yasaklaması ihracatçı şirketleri bu ülkeye yatırım yapmaya zorlamaktadır.

3. Kabul eden ülkede işgücünün ucuz olması ve kamu otoriteleri tarafından sağlanan avantajlar: Genellikle sermaye ve teknoloji sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri yabancı yatırımları ülkeye çekebilmek amacı ile özel sermaye için koruyucu iş hukuku mevzuatının çalıştırılmaması, sendika ve toplu iş mücadelesinin yasaklanması, özel yatırımcıların her türlü imtiyazlarla korunması, vergi muafiyeti ve vergi indrimi uygulamaları, çevre koruma masraflarının alınmaması, sanayi bölgelerinin parasız olması gibi teşvik tedbirleri getirebilmektedirler.

Şirketlerin çokuluslu hale gelmesinde etkili olan temel faktörler olarak ÇUŞ 'ün kendi ülkesindeki mevcut koşullarının iticiliği ve ÇUŞ 'ün yatırım yaptığı ülkelerin çekiciliği gösterilmekle beraber, 'kar' esas amaçtır. Diğer bir ifadeyle, yabancı şirketin kendi ülkesi dışında yaptığı yatırımlardan beklediği karların kendi ülkesinde yapacağı yatırımlardan elde edeceği karlardan fazla olması gerekir. Bu temel belirleyici yatırım faktörüne bağlı olarak doğrudan yatırım yapacak yabancı sermayenin aradığı ve yatırım planlarının belirleyicisi olan dolaylı ve dolaysız koşullar şunlardır;¹¹⁹

- Yatırım yapılacak ülkede yabancı sermayenin temel amacı olan karın devamlılığını sağlayacak ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarın, mülkiyet ve teşebbüs özgürlüğünün bulunması, diğer bir ifadeyle yatırım yapılacak ülkede var olabilecek ekonomik, siyasal ve sosyal risklerin minimum düzeyde olması,
- Yatırımı yapan yabancı şirketlerin, yatırım yaptıkları ülke sayesinde, üretim için yeni pazar bulabilme ve mevcut pazarlarını genişletebilme imkanına kavuşmaları,
- Üretim ve genişleme stratejilerine uygun olarak ülkelerin sağlamış oldukları teşvik ve imkanlardan faydalanma,
- Sermayenin marjinal verimliliğinin, yatırım yapılacak ülkede yabancı yatırımlarının kendi ülkesinden fazla olması,

---

¹¹⁹ Oğuz KAYMAKÇI; Küreselleşme Üzerine Notlar : Uluslar arası Sermaye Hareketleri ve Az Gelişmiş Ülkelere Etkileri; Nobel Yayınevi; İstanbul; 2007; S. 235-236

- Hammadde ve işgücü faktörlerine yakın üretim yapma ve dolayısıyla pazarlama, ulaşım ve taşıma maliyetlerini azaltma,
- Yatırım yapılacak piyasadaki üretimin, yabancı sermayenin kendi ülkesinde üretim ihraç etmesine oranla daha avantajlı olması,
- Yatırım yapılacak ülkenin piyasa hacminin geniş olması,
- İşgücü ve diğer üretim faktörlerinin maliyetinin düşük olması,
- Ülkede sağlıklı ve istikrarlı bir döviz kuru politikasının bulunması,
- Ülkedeki büyüme hızının yüksek olması ve bu nedenle kar elde etme olanaklarının daha fazla olması,
- Sağlam bir ekonomik politikanın parçası olarak vergi teşviklerinin kullanılıyor olması,
- Ülkenin dış ticaret hacminin yüksek olması ve ülke GSMH 'si içinde önemli bir paya sahip olması,
- Küresel toplumda birleşme eğilimleri (Örneğin NAFTA, AB) ve bir çok ülkenin bir ticari entegrasyon içine girme eğiliminin olması
- Yeni işletmelerin bir çoğunun geliştirmekte olan ülkelerden küresel pazarlara girmeleri ve rekabeti hızlandırmaları¹²⁰
- Yüksek gümrük tarifesi uygulamaları, ithalat kısıtlamaları ve kota uygulamaları gibi ticaret engellerinin bulunmaması,
- Ülke ticaret hacminin yüksek olması ve ülkede ticaret açığının bulunmamasıdır.

Çok uluslu şirketlerin ana yatırım sebeplerinden bir diğeri de coğrafi ve çevresel nedenlerdir. Ana ülkede üretim için gerekli kaynaklara sahip olmayan şirketler üretim hatlarını diğer ülkelere taşımakta, hammadde ihtiyaçlarını yine diğer ülkelerden temin etmektedir. Örneğin bir İngiliz şirketi olan BP (British Petroleum) ham petrol ihtiyacını İngiltere 'de temin etme imkanı olmadığından Azerbaycan, Nijerya gibi ülkelerden temin edebilmektedir. Yine başka bir örnek olarak Hollanda 'lı De Beers şirketi işlenmemiş elması Güney Afrika gibi ülkelerden temin edebilmektedir.

---

¹²⁰ Oğuz ZENGİNGÖNÜL; a.g.e. S.69

Aşağıdaki tablo 'nun birinci sütunu, yatırımın kararlarının alınmasında en önemli belirleyici olan ekonomik ve politik istikrar, bürokratik yapı ve kolaylıklar gibi yatırım ikliminin belirleyicilerini ifade etmektedir. İkinci sütunda ise firmaların öncelikli olarak dikkate aldıkları pazar yapısı, hammadde ve iş gücü imkanları ile gerekli maddi altyapı (iletişim, ulaştırma vb.) gibi belirleyiciler yer almaktadır.

Tablo – 17 Çok Uluslu Şirketlerin Yatırım Etkenleri ve Faktörler

EV SAHİBİ ÜLKENİN BELİRLEYİCİ FAKTÖRLERİ	FİRMALARIN AMAÇLARINA GÖRE YABANCI SERMAYELİ YATIRIMLAR	EV SAHİBİ ÜLKEDE TEMEL EKONOMİK BELİRLEYİCİLER
Ekonomik politik ve sosyal istikrar	Pazar Eksenli	Pazar büyüklüğü ve fert başına gelir
Ülkeye giriş ve faaliyetlere ilişkin düzenlemeler		Pazar büyüme hızı
Yabancı şubelere getirilen standartlar		Bölgesel ve global pazarlara giriş kolaylığı
Pazar yapısı ve işlevleriyle ilgili politikalar		Ülkenin tüketici tercihleri
Yabancı sermaye ile ilgili uluslararası anlaşmalar		Pazar yapısı
Özelleştirme politikaları		Hammadde Eksenli
Ticaret politikaları	Ucuz işgücü	
Vergi politikaları	Kalifiye işgücü	
İş kurarken sağlanan kolaylıklar	Teknolojik, yenilikçi ve diğer yaratılan varlıklar	
Yatırım tanıtımı	Fiziki alt yapı	
Yatırımcıya sunulan hizmetler	Verimlilik Eksenli	
Yatırım teşvikleri		Ulaştırma ve telekomünikasyon gibi diğer maliyetler
Bürokratik işlemler		Bölgesel ağ kurabilmek için bölgesel entegrasyon anlaşmalarının varlığı
Sosyal kolaylıklar		
Diğer yatırım hizmetleri		

Kaynak : Oğuz Kaymakçı, Küreselleşme Üzerine Notlar, Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Az Gelişmiş Ülkelere Etkileri, Nobel Yayınevi, İstanbul, 2007, Sy.237

Tablo – 18 Doğrudan Yabancı Sermaye Girişlerinin Ülkelere Göre Sayısal Dağılımı (Milyon USD)

Ülke	2004	2005	2006	2005 Yılından 2006'ya Değişim
ABD	135.826	101.025	175.394	73,61
İngiltere	55.963	193.693	139.543	-27,96
Fransa	32.560	81.063	81.076	0,02
Belçika	43.558	33.918	71.997	112,27
Çin	60.630	72.406	69.468	-4,06
Kanada	-364	28.922	69.041	138,71
Hong Kong- Çin	34.032	33.618	42.892	27,59
Almanya	-9.195	35.867	42.870	19,52
İtalya	16.815	19.971	39.159	96,08
Lüksemburg	5.823	7.246	29.309	304,49
Rusya	15.444	12.766	28.732	125,07
İsveç	11.463	10.169	27.231	167,78
İsviçre	1.372	-1.266	25.089	-2081,75
Singapur	19.828	15.004	24.207	61,34
Türkiye	2.883	9.803	20.120	105,24
İspanya	24.761	25.020	20.016	-20,00
Hindistan	5.771	6.676	16.881	152,86
İsrail	2.040	4.792	14.301	198,43
Romanya	6.517	6.483	11.394	75,75
Tayland	5.862	8.957	9.751	8,86
Tayvan	1.898	1.625	7.424	356,86
Danimarka	-10.442	13.103	7.032	-46,33
Macaristan	4.506	7.619	6.098	-19,96
Malezya	4.624	3.965	6.060	52,84
Çek Cumhuriyeti	4.974	11.658	5.957	-48,90
Norveç	2.544	6.391	5.906	-7,59
Endonezya	1.896	8.337	5.556	-33,36
Yunanistan	2.101	607	5.363	783,53
Ukrayna	1.715	7.808	5.203	-33,36
Bulgaristan	3.452	3.862	5.172	33,92
Güney Kore	8.980	7.050	4.950	-29,79
Hollanda	2.123	41.456	4.371	-89,46

Kaynak: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı Sonuç Verileri, 2007

Ülkemizde YASED (Yabancı Sermaye Derneği) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre 2005 yılında Türkiye 'de artan doğrudan yabancı yatırımların artış sebepleri olarak şunlar görülmektedir;¹²¹

¹²¹ YASED; Uluslar arası Yatırımcılar Derneği 16.10.2006 UNCTAD Dünya Yatırım Raporu

Makro Ekonomik Faktörler

- Gelişmekte olan piyasalarda yaşanan büyüme

Mikro Ekonomik Faktörler

- Şirket karlarında artış
- Hisse fiyatlarında artış

Kurumsal Faktörler

- Yatırım politikalarında serbestleşmenin sürdürülmesi
- Ticaret rejimlerinde serbestleşmenin sürdürülmesi

Tablo – 19 Türkiye 'de Uluslararası Sermayeli Firmaların Sayısının Ülkelere Göre Dağılımı

Ülkeler	1954-2007 Toplam Adet
AB Ülkeleri	10.720
Almanya	3.125
Hollanda	1.419
İngiltere	1.831
Diğer AB Ülkeleri	4.345
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	1.691
Afrika Ülkeleri	309
Kuzey Amerika	954
ABD	834
Kanada	120
Orta ve G.Amerika, Karayipler	105
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	3.072
Azerbaycan	453
Irak	511
İran	910
Diğer	1.198
Diğer Asya	1.230
Çin Halk Cumhuriyeti	300
Güney Kore Cumhuriyeti	134
Diğer	796
Diğer Ülkeler	227
Toplam	18.308

Kaynak : Milliyet Gazetesi, 22.02.2008

Tablo – 20 Türkiye 'de Yıllar İtibariyle Kuruluş Türlerine Göre Uluslararası Şirket Sayısı

Yıl	Yeni	İştirak	Şube	Toplam
1954-2002 (Birikimli)	4.336	892	210	5.438
2003	851	208	32	1.091
2004	1.515	460	64	2.039
2005	2.191	501	58	2.750
2006	2.571	653	64	3.288
2007	2.991	651	60	3.702
2008/Mart	736	155	18	909
Genel Toplam	15.191	3.520	506	19.217

Kaynak : T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı : www.hazine.gov.tr/stat/yabser_ist.htm

2. ÇOK ULUSLU ŞİRKETLERİN RİSK YÖNETİMİ

ÇUŞ 'ler, yatırımlarında risk analizi uygulamakta, yatırım yapılacak pazarların analizi ve karlılık hesaplamaları ile doğru zamanda doğru güvenceleri de alarak yatırımlarını gerçekleştirmektedirler.

Burada ÇUŞ 'lerin doğrudan yatırımlarında risk analizi unsurları¹²² dikkat çekmektedir;

➤ Kendini Tanımak

- Risk açlığı, kaldırılabilir riskler nelerdir?
- Stratejik hedefler konulmuş mudur?
- Kaynaklama düzgün yapılmış mıdır?
- Ev sahibi ve ortaklar tespit edilmiş midir?
- Sizi çekici ya da zorunlu kılan nedir? Sermayeniz mi, firmanızın donanımı mı, sahip olduğunuz teknoloji mi, denge unsure olmanız mı vb. Ve ne kadar yakın zamanda avantajlar ortadan kalkacak?

➤ Ev Sahibi Ülkeyi Tanımak

¹²² Structuring your investment to adress political risks; Stefan Ricketts Fulbright & Javorski LLP; Sunum; 13.05.08

- Sözleşmenin iptal edilmemesine yönelik saygı varlığı?
  - Hukuk sisteminin saygınlığı ve değişmezliği?
  - Devlet rejiminin değişmezliği?
  - Ekonomik ve paranın sabitliği?
  - Yabancı yatırımların ve yatırımcıların arttırılmasına yönelik yaklaşım?
- Ortağı Tanımak
- Bağımlılık, güvenilirlik tam mıdır?
  - Kredi gücü (Kendini ispat etmiş olması) yerinde midir?
  - (Varsa) Diğer ortaklarına yaklaşımı nasıldır?
- Toplumu Tanımak
- Yerel politikaları tanımak
  - Sosyal gerilimleri tanımak, önceden tespit edebilmek
  - Yerel piyasaya girişin pazara etkileri neler olacak?
  - Yararları neler olacak?
- Yasal Korumaları Tanımak
- Çift taraflı Yatırım Anlaşmaları (BIT 'ler)
  - New York Konvansiyonu
  - Brüksel Konvansiyonu
- Yerel Yasal Sınırlandırmaları Tanımak
- Dokunulmazlık haklarına sahip olabilme imkanı var mıdır?
  - Yapısal sınırlar nelerdir?
  - Doğru hükümet varlığı ?
  - Yerel prosedürlerde ki ihtiyaçlar nelerdir, şirketin nelere hazırlanması gerekir?

- Şirketlerde çalışanların sorumluluğu nelerdir? Yasal bağlayıcılar? İş hukuku sistemi incelenmelidir

- Gerekli izinlerin açıklığı mevcut mudur? Bürokrasi?

- Yabancı yatırım kanunları nelerdir? Destekleyicimidir?

ÇUŞ 'ler genel anlamda risk analiz yöntemleri kullanmakla beraber şu dört farklı yöntemi de klasik risk yönetim programları içerisinde değerlendirmektedir;

Ev Sahibi Ülkeyi Ziyaret : Bu analiz yaklaşımı yatırım yapacak veya yatırım kararı verecek ekiplerin veya kişilerin yatırım yapılacak ülkeyi ziyaret etmeleri ile başlar.¹²³

Bu ziyaret sırasında pazar araştırması önemli bir ağırlık kazanır. Ülkenin pazarı ürün yönünde incelenir. Pazar yapısı derinlemesine analiz edilir. Buna ilave olarak hükümet yetkilileri ile görüşme yapılır. Yatırım ortak yatırım şeklinde gerçekleşecekse ilgili ortak ile görüşmeler gerçekleştirilir. Bu ziyaret ile pazarın analizi istenilmeyen durumları yüzeysel olarak çok derinlemesine inilmeden yapılır. Bununla beraber pek çok uluslararası yatırım yapan işletme korkunç durumlarla karşı karşıya kalarak deneyim kazanmışlardır.¹²⁴

Danışman Yardımı : Bu analiz yöntemi uzman bir kişinin görüşleri veya dışarıdan bir danışmanın görüşlerini dikkate alır. Bu kişiler genelde eğitimciler, diplomat, yerel politikacılar veya işletme çalışanlarıdır. yönetime sunulan rapor sonucunda karar verilir.

Bu yaklaşımda politik risk çalışması yapan grubun dışında kalan görüş ve düşüncelere de yer verilir. Bu iki düşünce arasında ilişki kurulur. Politik boyutun anlaşılabilirliğini tanımlamak için bu yapılmalıdır.¹²⁵ Ayrıca ülkede yeni düzenleme olasılığı, politik güçlerin rekabetinin yoğunluğu, mevcut liderin kişiliği, hedefleri bütün bu çalışmalarda yer alır.¹²⁶ Ancak, verilen raporlar veya dışarıdan alınabilecek tavsiyelerin niteliği ve kalitesi ilgili raporu hazırlayanların tecrübesi, kapasitesine bağlı kalacaktır.

Delphi Tekniği : Bu teknik verilen bir problem hakkında bir grup uzmanın bağımsız, tarafsız yorumlarını, ölçümlerini sistematik olarak değerlendirilmesini içerir. İlgili görüşlerin istatistiği bir dağılıma göre sonuçlandırılması üzerine kurulur. Süreç içerisinde bir kaç kez problem tekrarlanır. Bireysel görüşlerden ziyade grubun düşüncesi önemlidir. İlk önce yatırım kararı verecek kişi veya grup, ülkenin politik kaderini etkileyecek bazı politik faktörleri

---

¹²³ Jain C. SUBHASH; International Marketing Management; PWS Kent Publishing; C.A. USA; 1990; S.300

¹²⁴ a .g.e. S.69

¹²⁵ RUMMEL R.J, David A. HEANEN; How Multinational Analyze Political Risk, Harward Business Reviews, Jan-Feb 1978; S.68

¹²⁶ a.g.e. S.69

tanımlamaya gayret eder.¹²⁷ Son olarak politik risk göstergeleri ve ölçümlerinin hepsini içine alan liste kesinlik kazanmış olur. Bu yöntem bütün ülkeler için yapılır ve ülkelerin yüksek, orta ve düşük risk gruplandırılması yapılır. Bu oluşturulan listeler ayrıntılı ve tam olarak yapılırsa politik riskin belirlenmesi açısından çok önemli olur. Bilgili profesyonel uzmanların iyi zamanlama ile yaptıkları çalışmalar doğru görüşü yansıtır. Bireysel görüşlerin birleştirilmesi de uygun bir davranış olarak düşünülebilir.

Bununla beraber en ufak bir faktörün gözden kaçması, tekniğin hatalı bir sonuç vermesine neden olabilir. Bu açıdan oluşturulan listenin önemi büyüktür.

Niceliksel Yöntem : Politik riskin belirlenmesi nicelik açıdan biraz farklılık gösterir. Daha ziyade, finansal riskin belirlenmesinde kullanılan bu yöntem, politik riskin belirlenmesi açısından ölçülebilir politik faktörlerin değerlendirilmesini ifade eder. Özellikle, ülke riskinin belirlenmesi yönünden önemli olan bu yöntem borç alacak, vade uzunluğu, ulusal rezervler ve ödemeler dengesine ilişkin rasyoları içerir.

Politik riskin belirlenmesi açısından bir çok işletme tanımlayıcı yöntemlere ek olarak niceliksel yöntemlerde kullanılabilir.¹²⁸ Özellikle gelişen bilgisayar yardımıyla bu kullanılabilir bir yöntem haline gelmiştir. Ölçülebilen tanımlayıcı faktörler nicel hale dönüştürülerek matematiksel ilişkileri ve gelişimi incelenir. Uzmanların yorumu ile doğru bilgiler programa katılarak analizi yapılır.

Kullanılan analizlerden biri de "diskriminant analizi"dir. Bu analizde ülkeler borç yükümlülüğünü yerine getirebilen veya yerine getiremeyen olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Bu analizde her ülkenin bu iki gruptan birine dahil oldukları kabul edilir. Genel olarak analizden amaç ülkelerin ekonomik performansını yansıtan geçmiş dönemlere ait istatistiği değerleri kullanarak bu ülkelerin gelecekteki borç erteleme veya ertelememe durumlarını ortaya çıkarmaktadır.¹²⁹

Bir ülkede yerleşmiş politik risk varsa, buna o ülkenin ekonomik çerçevesinde olduğu gibi sosyal, kültürel, dini ve etnik kimliği ile birlikte ele alınmadan gerçekten değer biçilemez. Bu bağlamda 'ülke riski', herhangi bir yabancı çevrede iş yürütebilmek için gerekli uygun ülke değerlendirmesinde daha doğru bir belirleme olur.

Ülke risk analizleri ayrıca çeşitli uluslararası kurumlar tarafından da yapılır. Örneğin, bunlar arasında en çok tanınanlardan birisi uluslararası kredi derecelendirme kurumu

¹²⁷ RUMMEL R.J, David A. HEANEN, a.g.e. S.69-71

¹²⁸ a.g.e. S.73

¹²⁹ Yonca ACAR; Çokuluslu Şirketlerin yatırım Kararlarını Etkileyen Çevresel Faktörler ve Ülke Riski, 1993; İst.; S.189

'FITCH' tarafından yapılanıdır. Bu kuruluş, ülke riskini belirleme çalışmalarında konunun uzmanlarına danışmakta ve onların görüşlerini almaktadır. Ayrıca doğal olarak ülkenin analitik yapısı ile kredi ve pazarlama göstergeleri de göz önünde bulundurulmaktadır.¹³⁰

Tablo – 21 Fitch Derecelendirme Şirketinin Mayıs.08 İtibariyle Ülke Kredi Değerliliği

Ülke	Uzun Dönem Yabancı Kur	Kısa Dönem Yabancı Kur	Yerel Para Birimi Gücü	Ülke Tavan Notu	Uzun Dönem Derece Uyarısı
Türkiye	BB-	B	BB	BB	Görünüm Sakin
Yunanistan	A	F1	A	AAA	Görünüm Olumlu
Almanya	AAA	F1+	AAA	AAA	Görünüm Sakin
Fas	BBB-	F3	BBB	BBB	Görünüm Sakin
Bulgaristan	BBB	F3	BBB+	A-	Görünüm Olumsuz
İsrail	AAA	F1	AAA	AAA	Görünüm Sakin
Mısır	BB+	B	B	BB+	Görünüm Olumlu
Hindistan	BBB-	F3	BBB-	BBB-	Görünüm Sakin
Hırvatistan	BBB-	F3	BBB+	BBB+	Görünüm Sakin
Şili	A	F1	A+	AA	Görünüm Olumlu
İzlanda	A+	F1	AA+	AA-	Görünüm Olumsuz
Venezuela	BB-	B	BB-	BB-	Görünüm Olumsuz

Kaynak : 15.05.2008 itibariyle www.fitchratings.com

Tabloda 'Uzun Dönem Yabancı Kur' bölümünde 'A' en kuvvetli dereceyi ifade ederken 'BBB-' en zayıf dereceyi ifade etmektedir. Bu tabloya göre Türkiye uzun dönem yabancı kur açısından riskli ülkeler arasında olup uzun dönem yatırımlara dikkat edilmesi önerilmektedir. 'Kısa Dönem Yabancı Kur' bölümünde 'F1+' en güçlü dereceyi ifade ederken sıralama F2, F3, B, C, D şeklinde gitmektedir. Bu tabloya göre Türkiye kısa dönem yabancı kur açısından spekülasyon gözükmekte olup kısa vadeli işlemlerde dikkat edilmesi gerektiği bildirilmektedir.

¹³⁰ Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; a.g.e. S.738

Fitch haricinde Coface, Euler Hermes gibi kredi sigorta şirketleri, S&P, Moody's gibi kredi derecelendirme kuruluşları, AON gibi uluslararası sigorta aracı kurumları da bu tür ülke risklerini hesaplamakta ve yatırımcılar ile raporlama ve danışmanlık şirketleri ile paylaşmaktadır.

Tablo – 22 'Euler Hermes' Sigorta Şirketinin 2008 İtibariyle Ülke Değerleme Örneği

Ülke	Risk Derecesi
Türkiye	4
Kazakistan	4
Yunanistan	0
Irak	7
Rusya	3
Türkmenistan	6
Meksika	2
Suudi Arabistan	2
Slovakya	1
Ürdün	5

Kaynak : Euler-Hermes Sigorta Şirketi; www.eulerhermes.com

Tabloda yukarıdaki ülkelere yapılan yatırımlar ve bu ülkelerle yapılacak ihracat/ithalat işlemleri için yapılan 'politik risk' ve 'kredi sigortası' nın fiyatlandırılmasında baz alınan risk oranları görülmektedir. 0 (sıfır) risksiz ülke olarak değerlendirilirken azami risk puanı 7 (yedi) 'dir. Buna göre ülkemiz orta – kabul edilir risk sınıfındayken Irak çok çok riskli, Suudi Arabistan az riskli ülke olarak görülmektedir.

Uluslar arası kredi derecelendirme kuruluşları ülke risk derecelendirmeleri dışında şirketlere de derecelendirme yapmaktadırlar. İşte risk yönetimi sonucunda elde edilen yönetsel avantajlar şirketlerin derecelerine de etki yapmakta ve bu olumlu etki sonucu şirketler şu menfaatlere sahip olmaktadır;

- Kurumsal yatırımcıları çekerek şirketlerin borçlanma imkanlarını genişletir.
- Yapılandırılmış finansman tekniklerini geliştirerek şirketlerin alternatif fon kaynaklarına ulaşabilmelerine, aktif-pasif vade uyumu ve likidite planlaması yapabilmelerini mümkün kılar.
- Piyasalarda yeterince tanınmayan küçük ve orta ölçekli işletmelerin borçlanma piyasasına girmelerini sağlar.
- Borçlanma operasyonunda maliyet tasarrufu sağlar ve derecelendirilen şirketleri avantajlı kılar.
- Şirket yöneticilerini kuruluşlarına daha farklı bakmaları ve stratejik kararlarını yeniden gözden geçirmeleri için zorlar.
- Kurumların otokontrol sistemlerini ve yönetim kalitesinin gelişimini teşvik eder, etkinliği artırır.
- Yurtiçi ve yurtdışındaki ilgili çevrelere kurumun mali ve mali olmayan yapısı hakkında kapsamlı bilgi sağlar.

ÇUŞ 'lerin yabancı bir ülkeye yatırım yapmaktan dolayı ortaya çıkabilecek genel anlamdaki riskleri önlemek üzere alabilecekleri bazı önlemler vardır. Bunlar¹³¹;

a-Şirketin üretim için zorunlu olan bir parçanın denetimini elinde tutması : Yabancı sermaye şirketi, kendi katkısı olmadan ev sahibi ülkede üretimin yapılmasını olanaksızlaştırmaya çalışır. Bunun için örneğin otomobil motorunun kilit bir parçasını başka bir ülkedeki fabrikasında üretir. Aynı şekilde, kolalı içeceklerde olduğu gibi, bunların özünü ana ülkede üretir ve formülünü gizli tutar. Yabancı ülkede yalnızca içki özünün sulandırılarak şişelenmesi yapılır.

b-Mülkiyetin ileride yerel ülkeye devrinin öngörülmesi : Yabancı sermayedar ile ev sahibi ülke arasında, daha kuruluş aşamasında yapılan anlaşmada, şirketin belirli bir zaman sonra yerel iş adamlarına devri öngörülmüş olabilir. Bazen yerel ülke hükümetleri yabancı sermaye politikalarının bir gereği olarak bu koşulu öne sürerler.

c-Ortak girişimler kurma : Yabancı sermaye işletmeleri yerel ülkedeki özel veya kamuya ait şirketlerle ortak girişimler (joint ventures) kurabilirler. Siyasi risk önleme

---

¹³¹ Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; a.g.e. S.738

yollarından birisi de budur. Nitekim çoğu batılı ülke ve Japon ÇUŞ 'leri Asya, Afrika ve Latin Amerika 'daki yatırımlarında bu kuralı uygulamaktadır.

d-Yerel ülkeden borçlanma : Ev sahibi ülkeden yapılacak borçlanmalar, yabancı sermaye şirketi için millileştirme riskini azaltabilir. Borçlanma yerel para ile yapılıncaya aynı zamanda döviz riski de düşürülmüş olur. Ancak çoğu az gelişmiş ülkelerde yerel kaynaklardan borçlanma olanaklarının sınırlı olması söz konusudur.

e-Yatırımların karşılıklı garanti edilmesi anlaşmaları : Son yıllarda yaygın olarak uygulanan yabancı sermayeyi özendirme politikalarından birisidir. Burada iki bağımsız ülke aralarında yaptıkları anlaşmalarla karşı tarafa ait şirketlerin kendi ülkelerinde yapacakları yatırımlara millileştirme ve öteki politik risklere karşı güvence verirler. Kuşkusuz, yabancı sermayedar açısından gidilmesi düşünülen ülke hükümetinin böyle bir güvence vermiş olması büyük önem taşır. Bu sayede firma, politik risklere karşı endişe duymadan daha kolay yatırım kararları alır.

f-Dış yatırım sigortası yapmak : Birçok ülkede, yurtdışına yatırım yapan ulusal şirketleri, para transferi güçlükleri, millileştirme, savaş, ihtilal vb. risklere karşı sigorta eden resmi ve yarı resmi kurumlar vardır. Örneğin İngiltere 'de ECGD (Export Credits Guarantee Department : İhracat Kredisi Teminatı Departmanı), Kanada 'da EDC (Export Development Corp : İhracatı Geliştirme Şirketi) diğer ülkelere yapılan yatırımları politik risklere karşı sigorta eder ve hatta pre-finansman kredisi sağlar. Bunlar dışında ki Coface, Euler Hermes gibi özel sigorta şirketleri bu ülkelere yapılan ihracatların tahsilat garantisini sigortalarını yaptığı gibi yine yukarıdaki örneklerde olduğu üzere yapılan yatırımın çeşitli politik risklere karşın sigortasını yapar. Aynı şirketler, yapılan sözleşmelerden doğan ödemelere de garanti sağlamakta, alacağın sigortasını yapmaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

POLİTİK RİSK VE YÖNETİMİ

1. POLİTİK RİSK KAVRAMI

Günümüzde Çok Uluslu Şirketler 'in yatırımlarında yaptıkları analizlerin temel öğelerinden biri politik risk ve riske uygun konuşlanma olmaktadır. Bu sebeple öncelikle teori olarak politik risk incelenmiştir.

Şirketler rekabet üstünlüğü elde etmek ve karlılıklarını arttırmak, istikrar sağlamak ve uluslararası ekonomik entegrasyonda güçlü bir yer kazanmak amacıyla uluslararasılaşma sürecinden geçerler. Çokuluslu şirketleri uluslararası arenada bu avantajların yanısıra bazı tehlikeler de bekler: yatırım yapılan ülkede meydana gelebilecek yasal, etik, kültürel, politik vs. nedenlerden meydana gelebilecek anlaşmazlıklar bunlardan bazılarıdır. Şirketler genel olarak *Politik Risk* adı altında toplanan ve uluslararası ticaretten doğan bu gibi risklerle başa çıkmak ve minimum zarar görmek amacıyla bazı önlemler almak, taktikler kullanmak durumundadırlar.

Ülkelerin birbirleri arasında politik işbirliği içinde olması, işletmelerinin uluslararasılaşmasını ve yurtdışı faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde yürütebilmesini mümkün kılan en önemli etkenlerdendir. Ülkelerin bağlı buldukları organizasyonlar, dahil oldukları uluslararası anlaşmalar, o ülkenin işletmelerinin önünü uluslararası işletmeciliğe açması açısından önemli rol oynamaktadır. Yatırım yapılacak ülkedeki politik istikrarsızlıklar, ithal yasakları, gümrük vergileri, kota ve ambargolar siyasal açıdan güvensiz ve yüksek risk taşıyan bir ortam meydana getirmektedir.¹³²

Uluslararası yönetimde politik risk, çokuluslu şirketlerin yabancı yatırımlarının ve uluslararası ticaretin ev sahibi ülkenin politikaları tarafından sınırlanmasıdır. Politik risk genellikle seçimler, hükümet değişiklikleri, vergi değişiklikleri, grevler, yasal düzenlemeler, halk gösterileri, yapısal çökmeler gibi gelişmelerle tanımlanır. Politik risk, dış yatırımların ev sahibi ülke politikaları tarafından kısıtlanmas olarak da tarif edilebilir.¹³³

Şiddet içeren siyasi aktiviteler, örneğin terörizm, adam kaçıрма, askeri darbe, etnik ve ırk savaşları, sivil savaş gibi durumlar da politik riski oluşturan etkenlerden bazılarıdır.

¹³² Lauren PHILLIPS; Assesing Governance : How can political risk analysis help?; Overseas Developement Institute-Opinion Dergisi, Ağustos 2006, S.74

¹³³ Yusuf ERBAY, Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerinin Yeni Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri, Ankara Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 1996, Yayın No:11

Politik riskler; Yabancı yatırımcıların yatırım yaptıkları ülkedeki siyasi oluşumlar neticesi savaş, isyan, ayaklanma, gibi hareketler ile siyasi hareketler neticesi oluşan kısıtlamalar, transfer engellemeleri, yatırımcının sahip olduğu değerler üzerine kamulaştırma, el koyma gibi olumsuz risklerdir.¹³⁴

Politik risk uluslararası şirketlerin yatırımlarını etkileyen önemli bir faktördür. Çokuluslu işletmeler herhangi bir ülkeye yatırım yapacakları zaman o ülkenin genel ortamını ve koşullarını incelemek zorundadırlar. Bunun nedeni Politik durum, rekabet, teknolojik gelişmişlik seviyesi, sosyo-kültürel değişimler gibi konularda doğru tahmin ve kararlar almalarını sağlamak ve bu bilgilere dayanan uzun dönemli planları içeren konularda doğru yaklaşımlar sağlamaktır. Eğer uluslararası yatırımcı ülkeyi iyi analiz edemez ve gerekli önlemleri almaz ise yatırımı büyük bir risk ile karşı karşıya kalabilecektir.

ÇUŞ 'ler, yatırım yapmayı düşündükleri ev sahibi ülke ve dünya politik yapısını ve taşıdığı riskleri iyi bilmek istemektedirler. ÇUŞ 'lerdeki ortak hareket tarzlarından birisi de, ana ülkeye yakın politik eğilimleri benimsemiş ve politik istikrarlı sayılabilecek ülkelere yatırım yapma isteğidir. Ülkelerin birbirleriyle savaşları, devrimler, sık sık hükümet değişimleri ve politik karmaşalar hem ulusal hem de uluslararası düzeylerdeki yatırımları büyük ölçüde etkilemektedir.

Politik riskin yatırım yapılacak ülke için geçerli bir kavram olduğundan yola çıktığımızda yatırım yapılan ülkenin iç dinamikleri önem kazanmaktadır.

Bu faktörler ışığında politik risk kavramı içinde ilgili ülke içi politik etmenleri şöyle belirtebiliriz;¹³⁵

- Ülkedeki yönetim şekli
- Hükümet ve muhalefetin güç dengesi
- Hükümetin İstikrarı
- Parlâmento Dışı Baskı Gruplarının Güçleri
- Sosyal huzursuzluk ve karışıklık
- Silahlı mücadeleler, yerel ayaklanmalar ve isyanlar

---

¹³⁴ C.M. Bilson, T.J. Brailsford, V.J. Hooper; The Explanatory Power of Political Risk In Emerging Markets; Working Paper Series in Finance 99-04; The Australian National University; 1999

¹³⁵ Esin Can MUTLU; a.g.e. S.349

- Milliyetçilik

Ülke içi etmenlere şu ilaveler de yapılabilir;

- Ülkenin ÇUŞ 'ün imalatta kullandığı faktörlere kısıtlama getirmesi
- Çocuk ve/veya kaçak işçi çalıştırılması
- Bürokrasi
- Askeriyenin siyaset içinde olması
- Rüşvet
- Ürün korsanlıkları (Ürün kopyalama)
- Ülkede etkin rol oynayan iş guruplarını ilgilendiren kazanılmış haklar (belli iş guruplarına sağlanan özel imtiyazlar)

Bunlarla beraber şüphesiz yasal faktörler ve dış faktörler de etkenlerdendir;

Yasal Faktörler : Ülkelerin hukuki sistemlerinin farklı olmasından kaynaklanan hukuki engeller de politik riskin bir alt unsuru olarak düşünülebilir. Genellikle ülkelerin kendilerine özgü kültürel ve sosyal yapılarından doğan ve evrensel özellikleri de kapsayan hukuki yapıları mevcuttur. Bu hukuki yapı, kendi topraklarında ki her türlü kişi ve kuruluş için aynı şekilde geçerlidir. Dolayısıyla yabancı yatırımcı da o ülkenin hukuki sistemine aksi bir düzenleme olmadığı müddetçe uymak durumundadır.

Dış Faktörler : Dış ülkelerde meydana gelen ancak yansımalarını yatırım yapan ülkelerde görebileceğimiz işçi, köylü ve öğrenci birlikleri çok taraflı veya iki taraflı anlaşmalar gereğince ülkenin taahhüt ettiği veya yükümlülük altına girdiği durumlar hükümetler üssü durumunda olan siyasi ve ekonomik kuruluşların şart olarak ortaya sürdüğü faktörler (birleşmiş milletler veya AB gibi) silahlı çatışmaya girmeye hazır veya bu tür gelişmeleri desteklemeye hazır yabancı hükümetler ülkede meydana gelebilecek savaş, iç isyan gibi kargaşa yaratacak ortamlarda yabancı şirketlerin mal ve ilgili bedellerin transferinin engellenmesi gibi bir risk ortaya çıkabilecektir.

Yabancı bir ülkeye yatırım yapan ÇUŞ 'ler şu unsurları da dikkate alarak hareket etmektedir;

Ulusal İklim: Politik kargaşa, ayaklanma, yıkılmaya doğru eğilimlerin ölçüldüğü ulusal şiddetin düzeyi. Siyasi partiler arasında aşırılığa kaçma eğilimlerinin varlığı veya ortaya çıkan hükümet krizleri buna örnektir.

Ekonomik İklim: Yabancı yatırım ikliminin bütün bir değerlendirmesi arasındaki uygun faktörler muhtemelen dış borç düzeyi, ödemeler dengesi açıkları, enflasyon oranları, devletin ekonomiye müdahalesi ve brüt sermaye yatırımlarıdır.

Dış İlişkiler: Bir ülkenin bir diğer ülkeye beslediği düşmanlıktır. Örnek etkenler; savunma bütçelerinin büyüklüğü, silahlanma yarışı ve komşularıyla olan çatışmaların sıklığı olarak sayılabilir.

2. POLİTİK RİSK ÇEŞİTLERİ

Politik riskin mikro ve makro boyutta açıklamaları yapılmakta, farklı etkileri incelenmekte ve karşı karşıya kalınan vakalar incelenmektedir.

Politik risk yaratacak olayların niteliğine göre iki farklı riskten söz edilebilir. Bu iki risk türü de toplumsal ve iktidara bağlı olarak gelişen olayları içerir.

Makro Risk : Beklenmedik ve siyasi olarak şekillenmiş durum değişiklikleri, bütün yabancı girişimciler yöneldiği zaman ortaya çıkan risk makro risktir. Politik çevrede meydana gelen riskler belirli bir alanı veya sektörü değil, bütün ilgili yabancı yatırımcıları etkilemesi söz konusudur. Ülkede meydana gelen politik kargaşa, toplumsal olaylar ve bunun gibi yabancı yatırımcıyı etkileyebilecek bir çok unsur vardır. Küba ve İran devrimleri gibi olaylarda ortaya çıkan ve işletmeye olan etkinin büyük oranda dış çevreden kaynaklandığı riskler makro risk olarak adlandırılmaktadır.¹³⁶

Mikro Risk : Politik risklerin büyük bölümü mikro risklerdir. Makro riskler bütün ülkeyle ilgiliyken mikro riskler seçilmiş sektöre veya ülkedeki belli bir endüstri işletme veya projeye yöneliktir. Çevresel politik değişiklik ekonominin belli bir bölümü, belli bir sektörü veya da seçilmiş bir girişimi etkileme niteliğinde olursa bu politik risk mikro risk olarak değerlendirilir.

Politik riski devir alan sigorta şirketleri şu tür rizikolara karşın teminat vermektedir;

Sözleşmenin İptali : Eğer yatırım yapılan devlet tarafından sahip olunan şirket veya yatırım sözleşmesini yapan hükümet sözleşme bitimine kadar devam etmez ve bu

---

¹³⁶ Yusuf ERBAY, a.g.e.

durumu da tazmin etmez ise risk gerçekleşmiş olur, sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder.

Açık ya da Gizli Yapılan Kamulaştırmalar : Yasal olsun olmasın ilgili devlet tarafından yatırım üzerine yapılan kamulaştırmalar, istimlak ve el koymalar sonucu yatırımcı ülkeden çıkmak veya yatırımını azaltmak/değiştirmek durumunda kalıyorsa sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder.

Politik/Siyasi Hareketler : Yatırım yapılan ülkede iç savaş, savaş, terör, ayaklanma ya da benzer siyasi olaylar olması neticesinde yatırımlar zarar görürse ya da yatırımlar kapatılmak durumunda kalırsa sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder. Şah devri sırasında İran 'da ki politik devrim, orada iş yapan Avrupa, Amerika, Uzakdoğu firmalarının çekilmesine neden olmuştur. Bunların kayıpları büyük oranda karşılanmıştır.¹³⁷

Para Dönüşümü/Çevrimi Engellemesi : Bir ekonomik kriz esnasında yatırım yapılan devletler yerel paranın yabancı dövize çevirime kısıtlamalar getirebilir veya yasak koyabilir. Böylece yatırımcı ülkeden para transferleri engellenebilir. Bu durumda sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder.

Geri getirme/İthalat Engelleme : Yapılan bir yatırım sonucu bir makinenin, malın veya vasitanın yatırımcı ÇUŞ ülkesine geri gönderilmesi veya ithalatların engellenmesi durumunda sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder.

Devletin Ödeme Yapmaması : Yatırım yapılan devlet ÇUŞ 'e taahhüt ettiği ödemeyi yapmayı red edebilir veya verdiği teminatı ortadan kaldırabilir. Bu durumda sigorta devreye girip ÇUŞ 'ün zararını tazmin eder.

---

¹³⁷ Üzeyir GARIH; a.g.e. S.89

Tablo – 23 Şirkete Özel ve Ülkeye Özel Politik Risk Çeşitleri

	Ülke/Devlet Riskleri	Değişken Riskler
Şirkete Özel Riskler	Ayrımcı uygulamalar Sözleşme iptali veya sözleşmelerde yapılan olumsuz değişiklikler Ülke şartları ile veya yasalar ile yapılan baskılar	Sabotaj Adam kaçıрма Şirkete özel boykotlar Olumsuz medya kampanyaları Tehditler
Ülkeye Özel Riskler	Genel ulusallaştırma ve tam kamulaştırma, yatırımın tasfiyesi, kar transferinin engellenmesi Aşırı vergi ve yasal uygulamalarla yabancı yatırımcının kaçırılması Döviz çevirilemezlik Döviz kuru rizikosu/fiyat istikrarsızlığı oluşturulması	Toplu grevler Savaşlar Sosyal ayaklanmalar Sınır kavgası Rejim değişikliği

Kaynak : Structuring your investment to adress political risks; Stefan Ricketts Fulbright & Javorski LLP; Sunum; 13.05.08

Politik risk sahibi olan kurumlar ise şunlardır;

a) Finans Kurumları

Yükselen piyasalarda alım satım işlemleri yapan yatırımcı finansal kurumlar, sermaye (kapital) şirketleri, fonları ve diğer yatırımcılar

b) Doğrudan veya Dolaylı Sermayeli Yatırımcılar

Yabancı bir ülkeye ortaklık veya direkt yöntemlerle yatırım yapan, sermaye getiren, mamul veya hizmet üreten yatırımcılar

c) İhracatçı ve İthalatçılar

Kendi ülkelerinden yabancı bir ülkeye satış yapan, alacak riski olan veya kendi ülkesine başka bir ülkeden alım yapan ve mal riski olan firmalar

d) Yabancı Ülkelerde İnşaat, Montaj vb. Proje Uygulayan Şirketler

Yabancı ülkelerde kendi çalışanları ve/veya ilgili ülkeden tedarik edilen çalışanlar ve malzemeler ile ilgili ülkede inşaat, imalat, montaj işlemleri yapan, işin tamamlanması ile ilgili ülkeden dönen, kalıcı olmayan firmalar

3. POLİTİK RİSK SİGORTASI

Politik riski devralan kamu ve özel sektör sigorta kurumları bulunmaktadır. Dünya ülkelerinde bu kavram ihracat kredi riski ile birlikte yönetilmekle beraber özel kurumlar tarafından bağımsız sigorta düzenlemeleri de yapılmaktadır.

Tablo – 24 İhracat Kredi ve/veya Garanti Kurumları (Sanayileşmiş Ülkeler)

Ülke	İhracat Kredisi – Kredi Garanti Kuruluşları
ABD	US EXIM – OPIC
Almanya	HERMES – KfW IPEX
Avustralya	EFIC
Avusturya	ÖKB (OeKB)
Belçika	OND
Çin	China Eximbank
Danimarka	EKF
Fransa	COFACE
Güney Kore	KEXIMBANK – KEIC
Hollanda	NCM
İngiltere	ECGD
İspanya	CESCE
İsveç	EKN – SEK
İsviçre	ERG
İtalya	SACE
Japonya	JBIC – NEXI
Tayvan	The Eximbank Of The Republic Of China

Kaynak : Dr. Serhan OKSAY, Kalkınmanın Finansmanı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005, S.131

Tablo – 25 İhracat Kredi ve/veya Garanti Kurumları (Gelişmekte Olan Ülkeler)

Ülke	İhracat Kredisi – Kredi Garanti Kuruluşları
Arjantin	BICE
Brezilya	BNDES
Çek Cumh.	Egap
Ekvator	CFN/Fopex
Endonezya	ASEI
Güney Afrika	CGIC
Hindistan	I-Eximbank
Hong Kong	HKEC
İsrail	Iftric
Kolombiya	Segurexpo
Macaristan	MEHIB
Malezya	MECIB
Meksika	Bancomext
Polonya	Kuke
Singapur	ECICS
Slovenya	SEC
Sri Lanka	SLECIC
Tayland	Thai Eximbank
Türkiye	Turk Eximbank
Umman	ECGA
Yeni Zelanda	Exgo
Yunanistan	ECIO
Zimbabwe	Credsure

Kaynak : Dr. Serhan OKSAY, Kalkınmanın Finansmanı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005, S.132

Dünyada faaliyet gösteren politik risk sigortacılarından başlıcaları şunlardır;

Türk Eximbank (Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş.) - Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş./Türk Eximbank, 31 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3332 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye istinaden 21 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.

Türk Eximbank'ın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir.

Türkiye'de ihracatın kurumsallaşmış tek asli teşvik unsuru olan Türk Eximbank, bu amaca yönelik olarak ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir. Türk Eximbank'ın, gelişmiş birçok ülkenin resmi destekli ihracat kredi kuruluşlarından farklı olarak kredi, garanti ve sigorta işlemlerini aynı çatı altında toplamış olması, ihracatçı firmalara verilen hizmetlerde bir bütünlük oluşturulmasına imkan tanımaktadır.

Türk Eximbank; kısa, orta ve uzun vadeli ihracat kredi sigortaları ile yurtdışı müteahhitlik hizmetleri teminat mektuplarının haksız nakte çevrimi sigorta programları önermektedir. Spesifik ihracat kredi sigortası sevk sonrası politik risk programı uygulanmaktadır.

Spesifik İhracat Kredi Sigortası Sevk Sonrası Politik Risk Poliçesi'nin amacı, ihracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak 5 yıla kadar vadeli ödeme koşuluyla yapacakları ihracatlarından doğacak alacaklarının, sevk sonrası dönemde ortaya çıkacak politik risklere karşı teminat altına alınmasıdır.

Bu Poliçe ile kapsama alınan politik riskler: alıcı ve/veya ihracatçının iradeleri dışında ortaya çıkabilecek, alıcının ülkesinin merkezi hükümetinin aldığı karar sonucu; mal bedellerinin ödenmemesi, mal bedellerinin Türkiye'ye transferinin önlenmesi, malın ithalinin önlenmesi, ithal müsaadesinin iptal edilmesi ile Türkiye'den alıcının ülkesine yapılmış sevkiyatın durdurulması nedeniyle alıcıya ödenmesi mümkün olmayan ilave sigorta ve/veya nakliye masrafları çıkması ve savaş, iç savaş, isyan çıkması gibi risklerden oluşmaktadır.

Poliçe ile kapsanan risklerden biri nedeniyle zararın ortaya çıkması halinde zararın kesinleşmesi için bekleme süresi 6 aydır. Sigortalı ihracatçı zararın tazmini için zararın kesinleştiği tarihi takip eden 2 ay içinde Tazminat Talep Formu ile Türk Eximbank'a başvurmak zorundadır. Sigortalı ihracatçının tazminat talebi, karara bağlanmak üzere İcra Komitesi'ne sunulur. İcra Komitesi'nin uygun bulması halinde tespit edilmiş olan zarar tutarına ilişkin tazminat, Kabul Formu'nda belirtilen zarar tazmin oranında ödenir.

Türk Eximbank, Poliçe ile teminat altına aldığı risklerden kaynaklanan zararların azami %90'ını ödemeyi taahhüt etmektedir.

American International Group (AIG) - AIG dünyanın büyük sigorta şirketlerinden biridir. Merkezi New York ABD 'de olup ülkemizde de faaliyet göstermektedir. Birçok ürün ile beraber kredi ve politik risk sigortaları sunmaktadır.

Atradius – Merkezi Amsterdam-Hollanda 'da bulunan Atradius dünyanın büyük kredi sigortacılarından biridir. 40 ülkede faaliyet göstermekte olup 1,4 milyar USD ciroya sahiptir. Yerel ve ihracat satışları kredi sigortaları, ihracat öncesi güvence teminatları ve politik risk sigortası sunmaktadır.

Unistrat Coface – 1946 yılında, Fransa 'da bir kamu kurumu olarak kurulmuştur. Toplam sermayesi 9.9 Milyar Euro olan -Groupe Banque Populaire ve Groupe Caisse d'Epargne birlikteliğinden oluşan, NATIXIS 'e bağlı uluslararası bir kuruluştur. Fitch Ratings tarafından AA+, S&P tarafından AA, Moody's tarafından da Aa3 olarak derecelendirilmiştir.60 ülkede 85.000 müşterisine, yaklaşık 4850 çalışanı ile doğrudan hizmet vermektedir. 93 ülkede ise, kredi derecelendirme ve bilgilendirme konusundaki çalışmalarını, 1992 yılında kurulan CREDIT ALLIANCE bilgi ağı iş ortakları ile sürdürmektedir. COFACE' in bir kolu olan UNISTRAT COFACE; Tek alıcı riskinin ve politik riskin sigortalanması konusunda, Avrupa'nın lider kuruluşudur. 2004 yılından bu yana tam iştirakleri ile sürekli büyüyerek, bugün 60 ülkedeki Coface kuruluşları aracılığı ile 90 ülkede hizmet vermektedir. Coface' in sağlam mali yapısı ile desteklenen Unistrat tazminat ödemelerinde eşsiz bir güven sağlamaktadır. Yerel pazar dışında ithalat, ihracat veya yatırım yapan her büyüklükteki firmanın ticari risklerini uluslararası sözleşmelere teminat altına almaktadır. Günümüz itibariyle 33 değişik ülkedeki müşterisininin 167 ülkedeki ticari aktivitesini teminat altına almış bulunmaktadır. Politik risk; finansal, ticari ve ekonomik kayıplara yol açan ulusal/ uluslararası siyasal veya idari olay/ karar olarak tanımlamakta ve bu riski teminat altına almaktadır.

Zurich – Merkezi Zürih İsviçre 'de bulunan, azami 10 yıla kadar yatırımcılara, borç verenlere, ihracatçılara ve proje uygulamacılarına politik risk teminatı sağlamakta olan 35 milyar USD ciro lu sigorta şirkettir.

ACE Financial Solutions – Merkezi Londra İngiltere 'de bulunan, 19 ülkede faaliyet gösteren 4.5 milyar USD ciro lu ACE, ihracat ve yerel satış kredi sigortaları ile politik risk sigortası teminatı sağlayan kurumlardandır.

Overseas Private Investment Corporation (OPIC) – OPIC, ABD devletinin bağımsız yatırım ajansıdır. Amerikan şirketlerinin deniz aşırı yatırımlarında politik risk teminatı sağlamaktadır. Merkezi Washington D.C. – ABD 'de dir. OPIC aynı zamanda direkt finansman ve borçlanma imkanı da sağlamaktadır.

QBE – QBE, Australya orjinli bir sigorta grubu olup dünyanın 45 ülkesinde, 10.000 'in üzerinde çalışan ile faaliyet göstermektedir. Standard&Poor's tarafından A+ (sabit çok güçlü) kredi notu ile derecelendirilmiş, 15 milyar üzerinde ciro suyla dünyanın önde gelen sigorta şirketlerindendir. Kredi ve politik risk teminatı sağlamaktadır.

Euler Hermes : Euler Hermes, 50 ulkede 6000'i aşkın çalışanıyla dünyanın lider kredi sigorta şirketidir. 2 Milyar Euro'nun üzerinde konsolide ciro suyla dünya kredi sigortası pazarından %36 pay almaktadır. Bir Allianz (Almanya) şirketi olan Euler Hermes dünyada çapında yaklaşık 800 Milyar Euro tutarındaki ticari alacağa teminat sağlamaktadır. Veri tabanında yeralan 40 milyon şirketin finansal durumunu devamlı olarak izleyebilmekte ve günlük 25.000 kredi limitine cevap vermektedir. Euler Hermes, Standard&Poor's tarafından AA-(çok güçlü) kredi notu ile derecelendirilmiştir.

MIGA (Çok Taraf lı Yatırım Garanti Kurumu): Çok Taraf lı Yatırım Garanti Kurumu (MIGA) Dünya Bankası Grubunun bir üyesidir. Amacı yatırımcılara ve kredi verenlere siyasi risk sigortası (garantileri) sağlayarak ve gelişmekte olan ekonomilerin özel yatırımları çekmesine yardımcı olarak doğrudan yabancı yatırımları teşvik etmektir. Kurum, uygun yatırım projelerinin sigortalanması için ortak sigorta ve reasürans düzenlemeleri yoluyla, kamu ve özel siyasal risk sigortacıları ile aktif işbirliği yapmaktadır. Bu işbirliği çabaları gelişmekte olan ülkelerde işlerini genişletmek isteyen başvuru sahipleri için mevcut sigorta kapasitesini önemli ölçüde arttırmaktadır. MIGA bir projenin toplam sigorta gereksinimleri için düzenleyici olarak görev yapabilir. MIGA yeni, sınır ötesi yatırımları ve mevcut projeler-in genişletilmesi, modernizasyonu veya mali yeniden yapılandırılması ile ilgili projeler ile devlet işletmelerinin özelleştirilmesi ile ilgili satın almaları garanti edebilir. Projeler yatırım yapılan ülkenin kalkınma hedeflerine katkıda bulunmalı ve mali, ekonomik ve çevresel açılardan sağlam olmalıdır. Yatırımlar gelişmekte olan MIGA üyesi bir ülkede yapılmalıdır.

Yararlanabilen yatırım biçimleri arasında öz sermaye yatırımları, hissedar kredileri ve hisse sahipleri tarafından verilen kredi garantileri vardır. Kredilerin ve kredi garan-tilerinin süresi en az üç yıl olmalıdır. İlişkili olmayan müstakrizlere verilen krediler, yararlanma

hakkına sahip bir hissedarın yatırımını MIGA'ya kaydettirmesi şartıyla garanti edilebilir. Garantiden yararlanabilen diğer yatırımlar arasında, bunlarla sınırlı olmamak kaydıyla, teknik yardım, yönetim sözleşmeleri, kiralama, imtiyaz ve lisans anlaşmaları yer almaktadır, şu şartla ki akdi taah-hütlerinin süresi en az üç yıl olmalı ve yatırımcının kazancı büyük ölçüde projenin faaliyet sonuçlarına bağlı olmalıdır.

Sigorta Şartları : MIGA risklere göre fiyatlandırma yapar ve primler proje bazında belirlenir. Sigorta edilen risk başına 30 baz puan oranında yükseltilirler, ancak bu sigorta edilen ülke, sektör, işlem ve sigorta edilen riskin cinsine de bağlıdır. Primler, her bir sözleşme döneminin başlangıcında ödenmektedir.

MIGA 15 yıla kadar (projenin niteliği gerektirdiğinde 20'ye çıkabilir) süreyle sigorta garantisi sağlar. Garanti sahibi MIGA'ya karşı akdi yükümlülüklerinde temerrüde düşmedikçe MIGA garantiyi feshedemez, ama garanti sahibi sözleşmenin üçüncü yıldönümünden sonra sigortayı azaltabilir veya iptal edebilir.

Öz sermaye yatırımlarında, MIGA yatırımın yüzde 90'ına kadarını artı yatırım ile ilişkili gelirleri kapsamak için yatırım katkısının ek yüzde 450'sine varan tutarı garanti edebilir. Krediler ve kredi garantilerinde, kurum genel-likle anaparanın yüzde 95'ine kadar (veya duruma göre daha yüksek= artı kredi süresince tahakkuk eden faiz için anaparanın ek yüzde 135'ine kadarını garanti eder. Teknik yardım sözleşmeleri ve diğer sözleşmelerde, MIGA sigorta edilen anlaşma kapsamında yapılacak ödemelerin toplam değerinin yüze 90'ına kadarını (istisnai koşullarda yüzde 95'e kadarı) sigorta edebilir.

Projenin niteliğine bakılmaksızın, yatırımcının borç ve öz sermaye için herhangi bir zarar kısmı riski olması gerekir. MIGA halihazırda, tek bir proje için kendi hesabına 180 milyon dolar sigorta teminatı verebilmekte ve reasürans düzenlemeleri çerçevesinde çok daha yüksek ilave tutarlar için de teminat verebilmektedir. MIGA ayrıca, katılımcı sigortacılar arasında kendisinin 'lider düzenleyici' olduğu bir ortak sigorta çerçevesinde, 'Kooperatif Sigorta Programı' uyarınca, diğer siyasi risk sigortacıları ile ilave kapsam sunabilmektedir

Ülkemizde 'politik risk' sigortası yaptırmak isteyen kurumlar bu şirketlere direkt ulaşabilecekleri gibi bunların sundukları poliçelerin şartlarını kıyaslayabilecek, en uygun fiyatı alabilecek ve en önemlisi meydana gelen tazminatları kurum lehine çözümleyebilecek bağımsız sigorta aracıları olan brokerler vasıtasıyla da poliçe satın alabilirler. Bu konuda ülkemizde 3 yabancı broker ile 2 yerli broker hizmet vermektedir.

4. POLİTİK RİSK SİGORTASI ÖRNEKLERİ, FİYATLANDIRMA VE UYGULAMASI

2002 yılında Hollanda 'lı Ingersoll-Rand European Holding Company, B.V. (IR-Europe) şirketi Türkiye 'de IR Emniyet ve Güvenlik Sistemleri A.Ş. adında bir şirket kurmuş ve Düzce 'de fabrika açmıştır. 22,5 milyon USD değerinde olan bu yatırımda 780 kişilik istihdam yatırılmış ve fabrika Düzce 'nin en büyük sanayi tesisi olmuştur. Fabrikada kilit sistemleri, çerçeveler, acil durum kapıları gibi ürünler imal edilmektedir. Yatırım MIGA tarafından 15 yıl süreyle transfer restriction, kamulaştırma/istimlak, savaş ve halk hareketleri risklerine karşın yatırım bedelinin %90 'ı oranında teminat altına alınmıştır.¹³⁸ Aynı şirket 2005 yılında ITO Emniyet ve Güvenlik Sistemleri San. Tic. A.Ş. 'nin çoğunluk hisselerini satın alarak Türkiye 'de ki yatırımlarını büyütülmüştür.

Politik risk sigortasına başka bir örnek olarak finansal yatırım örneği verebiliriz. 2004 yılında Finansbank A.Ş. 'nin Finans Capital Finance Ltd. şirketine verdiği 200 milyon USD değerindeki kredi Sovereign Bermuda Ltd. Sigorta şirketince paranın transfer edilememesi ve kur değişikliği yapılamaması politik risklerine karşın 10 yıl süre ile (18 aylık faizde dahil olmak) üzere teminat altına alınmıştır. Alınan teminat ile Finansbank A.Ş. Moodys 'de ki notunu Ba1 'e yükseltmiş ve güvenilirliğini göstermiştir. Düzenlenen teminat, Türk finans sektörü için bir ilk olma özelliğini taşımaktadır.¹³⁹

Politik risk sigortası fiyatlandırması iki farklı şekilde yapılmaktadır. Zira sigorta teminatı tek başına verilebildiği gibi ihracat kredi sigortasının içinde yer alan bir teminat olarak da verilebilmektedir. Ancak her iki şekilde önemli olan unsurlar aynıdır;

- Projenin/İhracatın hangi ülkede olduğu,
- Yabancı yatırımcının yatırımdaki pay oranı,
- Kullanılacak krediler,
- Yatırımın özellikleri,
- Yatırım karşılığında alınan garantiler (varsa teminat senetleri),
- Yatırım bedeli ve kaç yıl süre ile teminat istendiği,
- Hangi teminatların talep edildiği

Toplanan bu bilgiler ışığında sigortacı riski kabul edip etmemeye, kabul edecek ise hangi teminatları ne kadar süre ile hangi bedellerle ve hangi oranlarla verebileceğine karar vermektedir. Underwriting işlemi adı verilen süre sonunda sigortacı, teminat ve prim teklifini

¹³⁸ http://www.miga.org/projects/index_sv.cfm?pid=490

¹³⁹ http://www.sovereignbermuda.com/Downloads/FINANSBANK_181004.pdf

sunar ve müşterisinin onayı ile poliçeyi düzenleyerek yürürlüğe koyar. Sigortacının önerdiği teminat ve prim, riske göre değişiklik göstermektedir. Genel uygulamada yapılan işe ve yerine göre toplam yatırım bedelinin %0,1 ile %5 arasında değişen fiyatlandırmalar yapılmaktadır.

Poliçede yer alan risklerden herhangi birinin gerçekleşmesi neticesi sigortalı (yatırım sahibi) sigorta şirketine yazılı olarak başvurarak tazminat talebinde bulunur. Sigortacı (genel uygulama hükümlerine göre, özel uygulamalarda değişiklik gösterebilir) 30 gün bekleme süresinden sonra (kontrat iptali, alacağın tazmin edilememesi teminatları var ise) sigortalının karşı tarafındaki kurumla ilişkiye geçerek zararın tazminini, aksi durumda sigortalısına tazminat ödeyeceğinden kendisinin halefiyet hakları sahibi sıfatıyla alacak sahibi olarak talepçi olacağını beyan eder. Karşı tarafın ödeme yapmaması durumunda sigortacı sigortalısına tazminatı ödeyerek dosyayı kendi üzerine alır. Eğer karşı taraf kavramı yok ise ve salt politik risk teminatı veriliyor ise hasarın ihbarını takiben 30 gün içinde gerekli hasar tazminat hesaplamaları ve sigortalının haklılığını ortaya koyan çalışmalar yapılır ve zarar tazmin edilir.

5. POLİTİK RİSK VE SONUÇLARI

Politik risk kavramı incelemesi sonuçları ile olasılıklar incelenmiştir.

Uluslararası yatırım yapan işletmeler, belirli politik olayları ve gelişmeleri izlemek isterler. Eğer yatırım kararı verilirse analizler yapılmaya başlanır. Bu ara da ev sahibi hükümetin faaliyetleri ve politikaları yatırımcı işletmeyi yakından ilgilendirecektir. Hatta ülkedeki yönetimin hedefleri, politikası yatırım süresince ve sonrasında sürecin bir parçası olarak düşünülür. Ülkedeki politik zorluklara karşı tepkiyi tespit etmek, geri çekilmek, karşılık vermek gibi stratejiler uygulanır.

Tablo – 26 Politik Risk Sonuçları

POLİTİK RİSKLER	SONUÇLARI
Kamulaştırma	İşletmelerin sermaye ve mülkiyet kaybı
Kısmi kamulaştırma	Faaliyetlerin kısıtlanması
Faaliyetlerin sınırlandırılması	Hisse senetler, üretim özellikleri, işveren politikaları ve yöresel mülkiyetin etkilenmesi
Devretme özgürlüğündeki sınırlamalar	İşletmelerin finansal ve mülkiyet hakları açısından etkilenmesi
Çeşitli düzenlemeler	Tek taraflı düzenlemeler şeklinde yapıldığında, anlaşma maddelerine aykırı bir durumun çıkması
Vergi kanunlarındaki belirsizlikler	İşletmelerin karlarını önemli derecede etkilemesi
Kambiyo rejimindeki engelleyici değişimler	Karın transfer edilememesi
Dış ticaret rejimindeki engellemeler	Intra-ticaret yapılamaması, ithalat ve ihracatta yaşanacak engellemelerin sonucu üretimin durması, satışların yapılamaması
Mülkiyetlere verilen zararlar, personel ayaklanmaları, isyanlar, terör hareketleri, devrim ve savaşlar	Üretimin ve satışın kısmi veya komple durması, engellenmesi

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur

Ülkede olabilecek politik gelişmeler kadar, yatırım yaptıkları ülkenin politik olayları yanında diğer ülkelere olan politik ilişkileri de bir risk oluşturmaktadır.¹⁴⁰

Politik müdahaleler, özellikle radikal değişikliklerin gelişmeyen ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu görülürken, gelişmiş ülkelerde farklı yollarla yabancı yatırımların kontrol edildiği görülür.

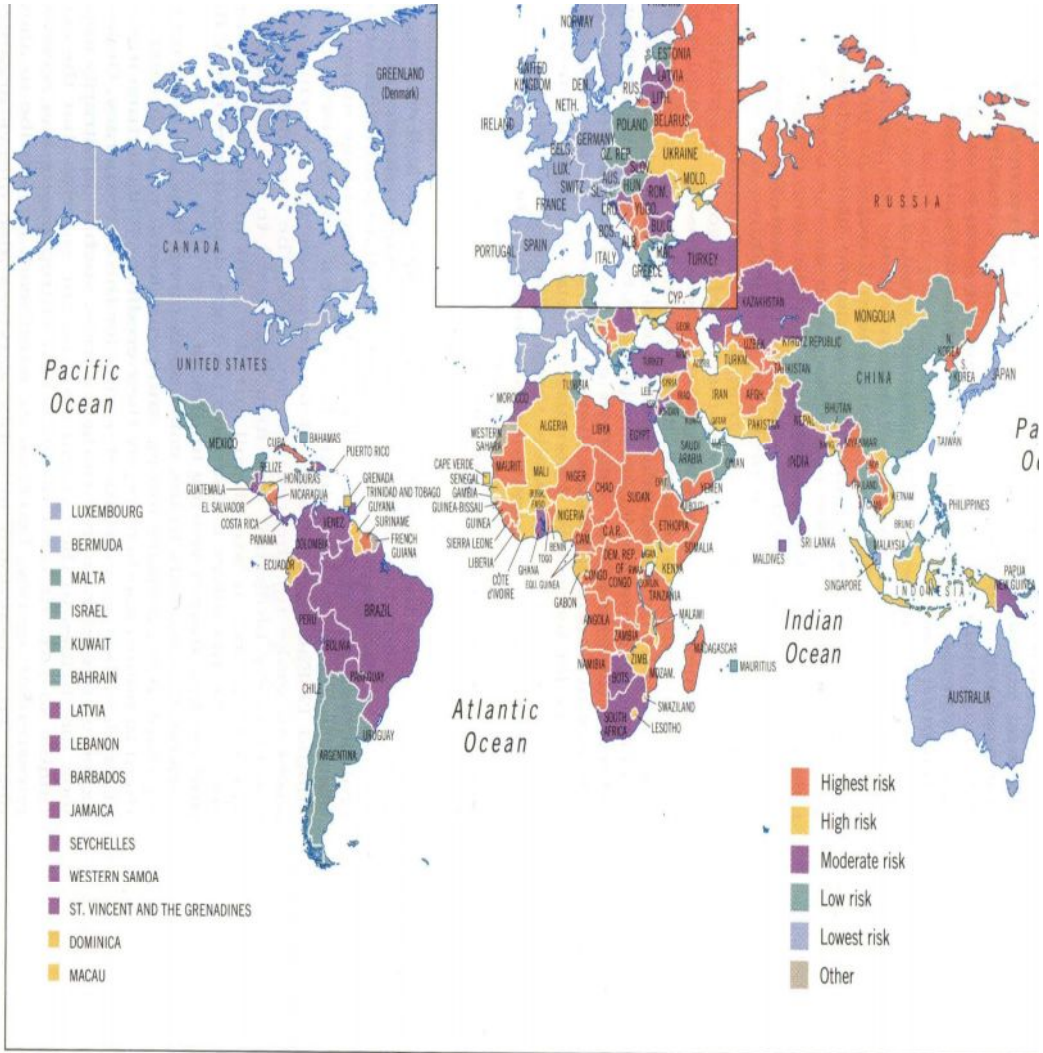
Hükümetin ekonomik yönetimi, politikalarındaki değişikliğin sıklığı, iş dünyası ile ilişkileri, bürokrasi ve yönetim-halk yakınlığı düşünüldüğünde, güven vermeyen bir ülkeye yatırım yapmak yatırımcı için uygun değildir. Dışa yönelik kalkınma politikaları izleyen ve şu temel özelliklere sahip ülkelerde politik risk faktörü uzak bir etmen olacak ve dış sermayenin girişi ile kalkınmaya etken olacaktır¹⁴¹;

- Ülkeler liberal ticaret politikaları izlerler. Tarife ve kotaların azalması sayesinde ithal ikameci sanayilerdeki verimsizlik engellenmeye çalışılır.

¹⁴⁰ Yonca ACAR; a.g.e. S.189

¹⁴¹ Murat Ali DULUPÇU; Küresel Rekabet Gücü; Nobel Yayın Dağıtım; Ankara; 2001; S. 60

- Yabancı yatırımlara olumlu gözle bakılır. ÇUŞ 'lar için ekonomik, politik ve hukuki yönden cezp edici ulusal iklim yaratılmaya çalışılarak güvenli ortam garantisi sunulur. Yabancı firmalara karlarını ana ülkeye aktarmasına izin verilerek ülkede kalan karlar mümkün olduğunca düşük vergilendirilir. Ulusal mali, para ve kredi politikaları dışa yönelik kalkınmayı destekler ve ulusal enflasyon ihracatı arttırmak için düşük tutulur. Aynı zamanda ulusal paranın değer kazanması engellenerek de ihracata destek verilir.

Harita – 3 Euromoney Dergisi 1999 Ülke Risk Haritası

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme, günümüzde kısaca yaşadığımız gezegende meydana gelen hiçbir olayın sadece yerel bir olay olmaması demektir. Bütün felaketler, yeni tasarım ve icatlar, zaferler ve hatta spor müsabakaları tüm gezegeni etkilemektedir. Bir İngiliz futbol takımının Çin 'de taraftarı olması, ABD 'de geliştirilen yeni nesil bir cep telefonunun Tayvan 'da üretilip Dubai 'den satın alınıp Fas 'ta kullanılması, hastaların sağlık turizmi adı altında farklı ülkelere uygun fiyatlı tedavi yöntemlerine gitmesi küreselleşme olgusunun hayatımızın içine ne kadar girdiğinin göstergeleridir.

Küreselleşme bütün hayatımızı etkilemektedir. Yıllar önce hayal olarak kabul edilen, ancak gelir düzeyi yüksek kişilerin tercih edebildiği uçak yolculukları bile küreselleşen rekabet avantajları ile herkesin tercih edebileceği hale gelmiştir. Avantajları ve dezavantajları ile birlikte bireysel ve toplumsal anlamda hayatımızı etkileyen, kimi düşünürlerce yeni bir devrim olarak da nitelendirilen küreselleşme, yaşam standartlarımızı, alışkanlıklarımızı ve gelecekte beklenenimizi değiştirmektedir.

Bu durumda hayatımızı, eylemlerimizi, örgütlerimizi ve kurumlarımızı “yerel-küresel” ekseninde yeniden yönlendirmeli ve yeniden organize etmeliyiz. Küresel dünyada yerel özelliklerimizi kaybetmeden, küreselleşme akımına kendimizi kaptırmayıp küreselleşmeyi kendimize uydurmalıyız. Bu da ancak bu faktörü etkileyebilecek güçlerden biri haline gelmemiz ile gerçekleşebilir.

Üzerinde yaşadığımız ülke insanların eğitim seviyeleri geliştikçe, hayata bakış açıları yine küreselleşme ile arttıkça ve modernite kavramı algılaması Batı tarzı yaşam biçiminden çok yerel-küresel hayat tarzı anlayışı içerisine oturdukça küreselleşmenin etkilerini kendi lehimize en azından kültürel anlamda çevirme şansına sahip olabileceğiz.

Bununla beraber yine ülkemiz ekonomisi güçlendikçe ve bu güç ile küreselleşmenin yardımıyla elde edilen know-how bize ışık tuttukça kendi şirketlerimizi de küresel hale getirip bu nimetten biz de faydalanmaya başlayabileceğiz.

Uluslararasılaşma ile küreselleşme ilkeleri arasındaki narin farkı özümseyebilen ve bu doğrultuda çalışıp kazançlarını kendi ülke menfaatlerine yönlendirebilen Çok Uluslu Şirketlerimiz geliştikçe ve bunlar ‘ülkesiz’ niteliği kazanmayıp da yerel niteliklerini kaybetmedikçe, yabancı ülkelerde eğitim gören gençlerimiz akıl ve bilim kazanımlarını yine bu ülke için kullandıkça, küresel anlamda söz sahibi olabilecek sivil toplum kuruluşlarımız oldukça söz sahibi olabilme şansımız olacaktır kanaatindeyim.

İşte bu yatırımları gerçekleştiren, uluslararası arenaya çıkan işletmeler çok farklı ülkelerde çok farklı hükümet kararlarıyla yüz yüze gelebilmekte ve bu karşılaşma çoğu zaman işletmeler açısından büyük kayıplara yol açmaktadır. Bu bakımdan muhtemel politik risklerin neler olabileceği işletmeler tarafından çok iyi bir şekilde analiz edilmeli ve bunlardan kaçmak için çözümler aranmalıdır.

Her ne kadar çözümleri işletmelerin bulması yönünde bir açıklama yapmış da olsak, çoğu zaman politik riskler taşıyan ülkeler tek taraflı bir biçimde hareket ederek yabancı yatırımlara daha cazip gelebilmek için bazı tedbirler ve düzenlemeler yapmaktadırlar. Bunun en güzel örneğini de Türkiye'nin daha yakın zamanda kabul ettiği Uluslararası Tahkim yasasında görmekteyiz. İşte bu tür uygulamalar ülkelerde bulunan politik riskleri azaltmaya yönelik çabalar için de söylenebilir. Fakat unutulmaması gereken şeylerin başında ülkelerin uluslararası arenada tamamen bağımsız oldukları ve onların üzerinde hiçbir gücün bulunmadığı ve çoğu ülke tarafından da kabul edilen uluslararası hukuk felsefesidir. Bu şu anlama gelmektedir; Hükümetleri yaptıkları anlaşmalara veya çıkarttıkları kanunlara uyması yönünde baskı kurabilecek ülkelerin üzerinde herhangi bir organ veya kuruluş yoktur. Bu bakımdan politik risk daima çok iyi bir şekilde incelenmelidir.

Gerekli risk analizi çalışmasını gerçekleştiren, risk devir yöntemlerini ve bu tür riskler karşısında acil eylem planlarını oluşturan işletmelerin ticari risk haricinde riskleri kalmamaktadır.

Küreselleşen dünyada Çok Uluslu Şirketler 'in yatırımlarına elde edilen başarılarda politik risk faktörünün yönetimi unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

E.Fuat KEYMAN, Değişen Dünya Değişen Türkiye, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005

Onur ÖYMEN; Geleceği Yakalamak : Türkiye 'de ve Dünyada Küreselleşme ve Devlet Reformu; Remzi Kitabevi; İstanbul; 2000

Üzeyir GARIH, Globalleşme Sürecinde Türkiye, Hayat Yayıncılık, İstanbul, 2007

Vladimir LENİN; Emperyalizm : Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Çev. Cemal Süreyya; Sol Yayınları; Ankara; 1978

Iain WATSON; Rethinking The Politics Of Globalization; Ashgate Publishing Limited; London; İngiltere; 2002

Necmi Emel DİLMEN; Küreselleşme Üzerine Notlar : Bireyselleşen Küre; Nobel Yayın Dağıtım; Ankara; 2007

Nurettin ÖZTÜRK; Küreselleşme Üzerine Notlar : Finansal Küreselleşme ve Küresel Sermaye Akımları; Nobel Yayın Dağıtım; Ankara; 2007

Gencay ŞAYLAN; "Küreselleşmenin Gelişimi", Emperyalizmin Yeni Masalı: Küreselleşme; İmge Kitabevi; Ankara; 1997

Deniz Ülke ARIBOĞAN, Uluslararası İlişkiler Düşüncesi, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

Gülten KAZGAN; Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen; Altın Yayınları; İstanbul; 1997

Prof.Dr.Vural F. SAVAŞ; Uluslararası Politika Konferansları; Yeditepe Üniversitesi Yayınları; İstanbul; 2006

Dani RODRICK; Yeni Küresel Ekonomi ve Gelişmekte Olan Ülkeler; Sabah Yayınları; İstanbul; 2000

Hasan SABIR; Küreselleşen Pazar Ekonomileri ve Rekabet Politikaları; Derin Yayınları; İstanbul; 2007

Esin Can MUTLU; Uluslararası İşletmecilik; Beta Yayınları; İstanbul; 1999

Aytekin YILMAZ; Romantizmden Gerçeğe Küreselleşme; Mınıma Yayıncılık; Ankara; 2007

Oğuz ZENGİNGÖNÜL; Küreselleşme; Adres Yayınları; Ankara; 2004

Doç.Dr. M.H.CAŞIN, Yard. Doç. Dr. U.ÖZGÖKER, Dr. H.ÇOLAK; Küreselleşmenin AB Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasına Etkisi – Avrupa Birliği; Nokta Kitap; İstanbul; 2007

İbrahim SARITAŞ; Feodaliteden Küreselleşmeye, Derleyen: Tefik ERDEM ; Lotus Yayınevi; Ankara; 2006

Erol MUTLU; Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya; Ütopya Yayınları; Ankara; 2005

- Roland ROBERTSON; Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür; Bilim ve Sanat Yayınları; Ankara; 1999
- Dr. Fahri ATASOY; Küreselleşme ve Milliyetçilik; Ötüken Neşriyat; İstanbul; 2005
- Deniz Ülke ARIBOĞAN; Geleceğin Haritası Yeni Amerikan Projesi; Profil Yayıncılık; 2008
- Tolga Kara; Küreselleşme Üzerine Notlar : Yeni Ekonomi ve Basın İşletmeleri Üzerine Etkisi; Nobel Yayın Dağıtım; Ankara; 2007
- Doç.Dr.Hüner TUNCER; Küresel Diplomasi; Ümit Yayıncılık; Ankara; 2006
- S. AMIN; Küreselleşme Çağında Kapitalizm; İstanbul; Sarmal Yayınevi; 1999
- P. HIRST ve G. THOMPSON, Globalisation in Question, Cambridge P.P, Cambridge 2000
- Naom CHOMSKY; Profit Over People: Neoliberalism & Global Order; New York: Seven Stories Press; New York USA; 1999
- Nusret EKİN; Küreselleşme ve Gümrük Birliği; İTO Yayınları; İstanbul; 1999
- Kudret BÜLBÜL; Küreselleşme Okumaları; Kadim Yayınları; Ankara; 2006
- George SOROS; Küreselleşme Üzerine; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları; 2003
- Ebru GÜZELCİK, Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 1999
- C.C. AKTAN ve H. ŞEN; Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye; TÖSYÖV Yayınları; Ankara; 1999
- Dr.Bülent GÜNŞOY; Küreselleşme Bir Varoluş Çözümlemesi; Ekin Kitapevi; Bursa; 2006
- Joseph E.STIGLITZ; Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı; Plan B İletişim; İstanbul; 2002
- Nedim MACİT; Küresel Güç Politikaları Türkiye ve İslam; Fark Yayınları; Ankara; 2006
- James PETRAS; Küreselleşme ve Direniş; Genç Mephisto Kitapevi; İstanbul; 2004
- Prof.Dr. Halil SEYİDOĞLU; Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama; Güzem Can Yayınları, İstanbul; 2003
- G.KUTAL, A.R. BÜYÜKUSLU; Çok Uluslu Şirketler ve İnsan Kaynağı Yönetimi; Der Yayınları, İstanbul, 1996
- James R. MARKUSEN, "Multinational Firms and the Theory of International Trade" The MIT Press, Cambridge, Massachusetts London, England, 2002
- Ömer DİNÇER; Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası; Beta Yayınları; İstanbul; 1998;
- Deniz Ülke ARIBOĞAN; Globalleşme Senaryosunun Aktörleri; Der Yayın Evi; İstanbul; 1997
- Jain C. SUBHASH; International Marketing Management; PWS K.Publishing; CA, USA, 1990

Yonca ACAR; Çokuluslu Şirketlerin yatırım Kararlarını Etkileyen Çevresel Faktörler ve Ülke Riski, 1993; İstanbul

Murat Ali DULUPÇU; Küresel Rekabet Gücü Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, Nobel Yayınevi, Ankara; 2001

Dr. Serhan OKSAY, Kalkınmanın Finansmanı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005

DERGİ, GAZETE, TEBLİĞ VE SUNUMLAR

Gökhan KOÇER; Uluslararası İlişkiler Dergisi; Ankara; Güz 2004

Simon JEFFRY; 'What is globalization?', The Observes gazetesi makalesi, 31.10.2002, Manchester, İngiltere

Türkiye 'de Rekabetçilik ve Düzenleme Raporu; TEPAV Yayını; 2007

Çelik-İş Aylık Sendika Dergisi; Nisan 2006; Sayı 19, Sy. 98

Juan SOMAVIA; Decent Work For All In A Global Economy: An ILO Perspective, To the Third WTO Ministerial Conference in Seattle, 1999

John, E. RIELLY, Amerikan Halkı&Dünya: Yüzyılın Sonunda Anket, Foreign Policy; Y2; 1999

Gazi ERÇEL; T.C. Merkez Bankası, 17. Asya Bankalar Birliği Genel Kurulu Tebliği; 22.09.2000; İstanbul

Kofi ANNAN; 21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler Raporu; 03.04.2000

Numan KURTULMUŞ; Röportaj, Yeni Düşünce Dergisi; 3-9 Ağustos 2001

Hüseyin TANRIVERDİ; ILO ve Küresel Emek Stratejileri Makalesi; Zaman Gazetesi; 07.05.2002

Deloitte Danışmanlık; Küresel Ekonomi ve Tüketim Bölümü; Küresel Ekonomiye Bakış Raporu; 2007

Coşkun KIRCA; Küreselleşme Nedir?; Akşam Gazetesi; 16.03.2003

Ercan Kumcu; IMF ile Ne Yapacağız?; Hürriyet Gazetesi; 05.05.2004

Gökhan KOÇER; Uluslararası İlişkiler Dergisi; Ankara; Güz 2004

Dr. Dilber ULAŞ; Çok Uluslu Şirketlerin Ortak Girişim Stratejisini Kullanma ve Sonlandırma Nedenleri; Ankara Üniversitesi SBF Dergisi 59-2

Tevfik DALGIÇ; Küreselleşme Sadece Şirketlere Bırakılmaz; Referans Gazetesi; 14.05.2008

Oğuz KAYMAKÇI; Küreselleşme Üzerine Notlar : Uluslararası Sermaye Hareketleri ve Az Gelişmiş Ülkelere Etkileri; Nobel Yayınevi; İstanbul; 2007

YASED; Uluslararası Yatırımcılar Derneği 16.10.2006 UNCTAD Dünya Yatırım Raporu

S. AMIN; Kapitalizm, Emperyalizm, Küreselleşme, Çeviren F.Başkaya; Özgür Üniversite Forumu Dergisi; Sayı 1; 1997

CNBC-E Business Dergisi, Mart 2008

Can DÜNDAR; Milliyet Gazetesi, 08.11.2003

Referans Gazetesi; 24.04.2008

Prof.Dr. H.Ansal, U.Ekmekçi; Küresel Üretim Ağlarından Küresel İnovasyon Ağlarına Dönüşümün İçinde Olabilmek, TMMOB Sanayi Kongresi Tebliğ, 14-15.12.2007

Lauren PHILLIPS; Assesing Governance : How can political risk analysis help?; Overseas Developement Institute-Opinion Dergisi, Ağustos 2006

Yusuf ERBAY, Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerinin Yeni Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri, Ankara Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 1996, Yayın No:11

C.M. Bilson, T.J. Brailsford, V.J. Hooper; The Explanatory Power of Political Risk In Emerging Markets; Working Paper Series in Finance 99-04; The Australian National Un.

RUMMEL R.J, ve David A. HEANEN; How Multinational Analyze Political Risk", Harward Business Reviews, Jan-Feb 1978

INTERNET

Uluslararası İlişkiler Portalı : <http://www.uiportal.net/uiipsozluk/k.html>

Dr. Osman Nuri ARAS; Finansal Küreselleşmenin Azerbaycan Özelinde Kafkasya ve Orta Asya 'ya Etkisi; www.osmannuriaras.com/GlobalSon.doc

Ersan ÖZ; Globalleşme Nedir; <http://www.geocities.com/kemalgokcan/golobel.html>; 2003

Global Yapılanmada Yeni Rota;
<http://www.activefinans.com/activeline/sayi19/globalyapilan.html>; 12.03.2003

Bekir KAVRUK; Dünya Online; 24.03.2008;
<http://www.dunyagazetesi.com.tr/haber.asp?id=4711>

Ntvmsnbc Haber Portalı; 17.11.1999; <http://www.ntvmsnbc.com/news/45045.asp>

Ntvmsnbc Haber Portalı; 24.12.2001; <http://www.ntvmsnbc.com/news/53061.asp#BODY>

Nesrin NAS,Küreselleşme Dönüm Noktasındamı?;
<http://www.anap.org.tr/anap/kisiselsayfalar/nesrinnas/kuresellesme.htm>,

Özlem ÖZKIVRAK - Dilek DİLEYİCİ; Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye,
<http://www.econturk.org/dtm7.htm>

Jérôme BOCO; <http://www.ifrance.com> 'den naklen Recep Emre Eriçok "Mali Globalleşme",
<http://www.istanbul.edu.tr/iktisat/bolumler/maliye/bulten7/ceviri.htm>

Dünya Gazetesi Portalı ; 08.02.2008; <http://www.dunyagazetesi.com.tr/haber.asp?id=586>

NTVMSNBC Haber Portalı ; 10.07.2007; <http://www.ntvmsnbc.com/news/413599.asp>